

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 33 | nummer 4 | december 2022

Nieuwsblad

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter	Sam Janse Paramasiebaan 7	0183 -76 90 71 4233 EX Ameide
Secretaris	Maks van Middelkoop Lekdijk 18	0183 - 60 25 08 4233 GD Ameide
Penningmeester	Corrie Middelkoop-den Oudsten Aaksterveld 92	0183 - 60 15 85 4233 GD Ameide
Vicevoorzitter	Jory Verwolf Paramasiebaan 4b	06 - 19 07 87 08 4233 EX Ameide
Leden:	Marjan van Dijk-Ruchti Cees van Gelderen Rinus de Groot Sigrid Rog Dick Roodhorst Jolanda Vink-den Oudsten Teuny Zwakhals-van Bruggen	0183 - 60 28 33 0183 - 60 21 98 0183 - 60 28 74 06 - 38 51 27 65 06 - 10 48 97 56 06 - 19 63 19 44 06 - 11 85 41 15
Beschermheer	dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide	
Erevoorzitter	Hans van den Heuvel	
Ereleden	Cees Broekman, Gert Groendendijk, Aldert den Oudsten, Bram Provoost, Kees Rijnhout en Jetty Stasse	
Ledenadministratie	Marjan van Dijk-Ruchti	info@ameide-tienhoven.nl
Redactie Nieuwsblad	Cees van der Grijn Hans van den Heuvel Sigrid Rog Dick Roodhorst André Tukker	cvdgrijn2@gmail.com hansheuvel2@planet.nl ramborgrog@gmail.com dickroodhorst@gmail.com ajtukker1943@kpnmail.nl
Lezingen en excursies	Jory Verwolf	verwo360@planet.nl
Werkgroep Genealogie	Cees Broekman, Cees van der Grijn en Georges de Wit	
Beeldbank	Truus Burggraaf	truusburggraaf@live.nl https://beeldbank.ameide-tienhoven.nl/

Contributie

De contributie bedraagt minimaal € 20,00 per jaar, over te maken op bankrekening-nummer NL42 RABO 0301 9522 48 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te veeleelvoudigen.

Inhoud december 2022

3	Van de hoofdredactie
4	Van de voorzitter
4	Verenigingsnieuws
4	Reacties van lezers
6	In Memoriam Pieter van Toor
7	Reis naar Willemstad
8	De Amelia'shoeve in Ameide
10	Historische wandeling met basisschoolleerlingen
11	Het Huis Herlaar (deel 2)
16	Terug in de tijd: De geschiedenis van de Gemeenteraadsverkiezingen in de gemeenten Ameide en Tienhoven, Zederik en Vijfheerenlanden
32	His Story: Het verhaal van Albert de Gans deel 4, slot
37	De Van Tienhovenmolen in Bemelen
41	Installatie burgemeester De Ridder
44	In Ameide staat een huis, Molenstraat 39
48	Nog één keer Willem Verheij: Waarom wilde hij geen ouderling worden?

Afbeelding voorblad

Wintersfeer langs de rivier... De foto is gemaakt op de uiterwaarden van Achthoven. Op de voorgrond staat een decoratieve grote wilde kaardebol (een wettelijk beschermde plant in Nederland). De foto is gemaakt op 21 december 2009 door Cees van der Grijn (Jacobuszn)

Van de hoofdredactie

Beste leden en meelezers van dit blad,

Voor u ligt het winternummer van ons Nieuwsblad. Wat gaat de tijd toch snel: inmiddels hebben we er, na het vertrek van Bram Provoost, alweer een jaar op zitten als hoofdredactie in de nieuwe samenstelling. Bram heeft ons goed op weg geholpen en voor het vorige nummer heeft hij ons zelfs nog een keer vervangen als eindredacteur.

- Door alle Corona-perikelen kon de vereniging twee jaar (bijna) niets organiseren, maar al met al kijken we terelden terug op 2022: we hebben inmiddels weer lezingen georganiseerd, zijn op excursie geweest en tijdens Open Monumentendag en de Paardenmarkt konden we velen van u weer ontmoeten.

- De voorbereidingen voor de Oranjefeesten-expositie in 2023 zijn in volle gang. De expositiecommissie is op zoek naar foto's en attributen. In het vorige Nieuwsblad hebben wij reeds een oproep gedaan, maar bij deze nogmaals: mocht u in het bezit zijn van mooie scherpe foto's, neem dan contact op met Cees van der Grijn (Jacobuszn), cvdgrijn2@gmail.com.

- Wanneer dit nummer bij u in de brievenbus valt, is de Sint weer terug naar Spanje en treffen we de voorbereidingen voor Kerst en Oud & Nieuw. Een drukke en gezellige tijd waarin u vast ook wel een moment vindt om door dit blad te bladeren.

- Helaas hebben wij ook verdrietig nieuws te melden. In juni is Albert (Ab) de Gans overleden. Dick Roodhorst heeft zijn levensverhaal, dat Albert zelf had opgetekend, bewerkt en drie delen hiervan zijn reeds verschenen in de vorige Nieuwsbladen. In dit blad vindt u het vierde en tevens laatste deel.

En in augustus bereikte ons het bericht dat Piet van Toor was overleden. Hans van den Heuvel heeft een in memoriam geschreven.

- We hebben op het laatste Nieuwsblad en de special van Hans van den Heuvel weer een aantal mooie reacties mogen ontvangen, waarvoor onze dank!

- Nadat de jaarlijkse excursie tweemaal uitgesteld moest worden (in verband met Covid) is het dit jaar toch gelukt om af te reizen naar Willemstad. Marian van Dijk-Ruchti doet verslag van deze geslaagde dag uit, die georganiseerd was door Jory Vervolf.

- Manon Streefkerk-Stockers geeft een beknopte geschiedenis van en uitleg over de wijzigingen aan de Amelias-hoeve. De hoeve is sinds 2017 gesplitst en Manon bewoont de helft van deze mooie hoeve met haar gezin. Het gezin van de zus van haar man Andreas bewoont de andere helft.

- In het winternummer van 2021 nam Jan Monsuur ons mee in de geschiedenis van het Huis Herlaar. Hoogste tijd om terug te keren voor deel 2!

- Naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen die in maart van dit jaar zijn gehouden heeft Hans van den Heuvel een tweeluik geschreven, waarvan het eerste deel in Nieuwsblad 2022-II is geplaatst. Het tweede deel neemt ons verder mee in de geschiedenis van deze verkiezingen in Ameide en Tienhoven, Zederik en Vijfheerenlanden.

- Al woont Bram Provoost tegenwoordig in Maastricht, het is niet uit het oog, uit het hart. Ook in zijn nieuwe woonplaats heeft hij een aantal connecties met Ameide en Tienhoven weten te ontdekken. In zijn eerste 'Bericht uit Maastricht' deelt hij het verhaal van de Van Tienhovencmolen met ons. En ja, de naam doet denken aan Tienhoven aan de Lek, maar het ligt toch net even anders.

- Jory Vervolf laat ons zien waarvoor men de vereniging onder andere aanschrijft. Deze keer betreft het een fotogenomen tijdens de installatie van burgemeester De Ridder in 1957 en de vragen die deze foto oproep bij een toevallige bezoeker aan onze website. Misschien heeft u het verlossende antwoord op de vragen?

- In onze vaste rubriek 'In Ameide staat een huis' kijken we deze keer binnen in het huis in Molenstraat 39. Stamt dit huis echt uit 1739 zoals de gevelsteen doet vermoeden? - Na zijn drie artikelen over Willem Verheij en de daaropvolgende lezing is Sam Janse in het bezit gekomen van nieuwe stukken die aanleiding gaven tot een aanvulling en ook een enkele correctie van het verhaal.

- En heeft u altijd al meer willen weten over baggeren? Dan is nu uw kans! Graag maken we u attent op de lezing over baggerwerkzaamheden, georganiseerd door het Nationale Bagger Museum. Meer informatie vindt u op de achterzijde van dit blad.

- We hopen weer een gevarieerd nummer voor u samen-gesteld te hebben met voor ieder wat wils. Rest ons nog u, namens de gehele redactie, Fijne Kerstdagen en alle goeds voor het Nieuwe Jaar te wensen!

Dick en Sigrid

De strenge winter van 1954

Op de foto, gemaakt door Piet Lakerveld, zien we de families Van der Grijn en Lakerveld (destijds buuren van elkaar) op de dichtgevroren rivier de Lek.

Van de voorzitter

Er zijn een paar mooie momenten in de afgelopen drie maanden geweest, waar we met plezier op kunnen terugkijken. Allereerst de Paardenmarkt 2022. Na de coronajaren mocht het weer. Het was één groot feest. Ook in zakelijk opzicht voor onze vereniging. We hebben voor € 344,50 aan boeken, kaarsen, dvd's etc. verkocht, en – nog belangrijker – we konden 26 nieuwe leden inschrijven. Dat betekent dat we eind van dit jaar op 691 leden zitten. Het zou wel mooi zijn als we in de loop van 2023 boven de grens van 700 leden komen. Ik spreek nog wel eens collega-bestuursleden van andere historische verenigingen en die zijn vaak jaloers op ons grote ledental. Het betekent dat Ameide en Tienhoven aan de Lek hechte gemeenschappen zijn waarvan de mensen zich verbonden voelen met elkaar en met de vorige generaties.

Krijn van der Ham, IJsbrand Verveer en Jan de Wit hebben intussen een boekje met oude foto's en ansichtkaarten van onze dorpen uitgebracht. De Lek is bepalend geweest bij de selectie van de foto's. Sommige daarvan zijn nog nooit gepubliceerd. Op de Paardenmarkt is er al veel van verkocht, maar er zijn nog wel wat exemplaren over. Daarvoor moet u bij Krijn van der Ham (0183-351490) zijn.

Dan was er ook de najaarslezing over Willem Verheij die ik zelf mocht houden. Tot mijn grote vreugde, want dit was ook al een paar keer uitgesteld. Ik kan moeilijk zeggen dat het een goede lezing was, maar wel dat ik het met plezier heb gedaan en dat we na de pauze nog een geanimeerd gesprek hadden. Omdat ik al drie artikelen over Willem Verheij heb geschreven, dacht ik dat het niet goed was om een verslag van de lezing op te nemen. Wel geef ik in dit nummer nog een aanvulling op deze artikelen, hoofdzakelijk vanuit het notulenboek dat ik van Krijn van der Ham mocht raadplegen.

Op 11 oktober hadden we een mooie en leerzame avond. Na een korte bestuursvergadering kreeg onze gast, Teus Stahlie, het woord. Hij vertelde ons iets over mogelijkheden en problemen van historisch onderzoek, waarbij hij zijn inleiding toespitste op de genealogie. Op dat veld worden makkelijk fouten gemaakt en Teus gaf daarom een aantal duidelijke richtlijnen.

Ik kan hier ook alvast wat zeggen over de voorjaarslezing. Die gaat over een heel ander onderwerp: 'Baggeren, de wondere wereld van waterbouw'. Remco van de Ven en Bas de Goeij, oud baggeraars en thans vrijwilligers van het Nationaal Baggermuseum in Sliedrecht, komen ons op 21 februari in het stadhuis iets vertellen over deze wereld. Noteer de datum alvast.

Ik schreef de vorige keer al dat de voorbereidingen voor de tentoonstelling van het najaar 2023 al in volle gang zijn. Thema is deze keer de Oranjefeesten in Ameide en Tienhoven. Als u nog spullen en plaatjes hebt die daarin passen, neem dan s.v.p. contact op met Teuny Zwakhals en Sigrid Rog.

Dan nog wat. Hoewel bestuur, redactie en vrijwilligers van onze vereniging absoluut geen digibeten zijn, komen er toch wel eens lastige klussen voorbij,

waar we niet of pas na veel tijd en energie uitkomen. Ik heb het idee dat er ook in Ameide slimme jongens en meiden wonen die in de IT-sector werken en hier veel minder moeite mee hebben. Het mogen trouwens ook ouderen zijn. Wat voor de één een zwaar karwei is, is voor de ander een peulenschil. Wie wil deze peulenschil in behandeling nemen? Het zal betekenen dat we een aantal keren in het jaar een beroep op je doen. Van tevoren is het altijd moeilijk te zeggen wat het concreet betekent. Het zou fijn zijn voor ons huidige team.

Ook de mensen die aan de Beeldbank werken kunnen versterking gebruiken. Er liggen nog heel wat foto's te wachten om te worden ingebracht. Wie daarvoor voelt kan contact opnemen met een bestuurslid. Op zaterdagmorgen 10 december hebben we een ontmoeting voor de vrijwilligers bij "Bientje", maar als u dit leest is dat alweer achter de rug. In elk geval ook weer een activiteit die na de coronacrisis weer kan.

Ik wens u mooie feestdagen, en een voorspoedig nieuw jaar toe.

Sam Janse

VERENIGINGSNIEUWS

Reacties van lezers

- Janny Venderbosch-Vroon heeft gereageerd op het artikel "In Ameide staat een huis – Nieuwstraat 11" (Nieuwsblad juni 2022). In het artikel is door een familielid van de "Diepenhorsten" aangegeven dat in dit pand nooit een woonhuis is geweest. De voorkant van het pand is volgens Janny inderdaad altijd timmerbedrijf geweest. Maar achter het timmerbedrijf, in het tweede gedeelte van het oude pand, hebben de ouders van Janny gewoond. Volgens de familiearchieven zijn haar ouders er in 1939 gaan wonen, Janny is in 1955 in dat huis geboren. Het adres luidde destijds Nieuwstraat A 258. In 1956 zijn zij verhuisd naar de Paramasiebaan en is het huis bij de timmerfabriek getrokken.

In 1968 zijn zij weer in de Nieuwstraat gaan wonen, maar ditmaal in het huis aan de linkerkant van de poort, Nieuwstraat 7 (zie foto). Dit huis was van de broers Diepenhorst.

- Kees van der Grijn (Krijnzn), de koster van de hervormde kerk van Ameide, zijn directe voorganger Henk de Haan en andere leden van onze vereniging hebben spontaan gereageerd op het in het Nieuwsblad van juni 2022 afgebeelde schilderij van de Gorinchemse kunstenaar Huibert Antonie Ravenswaaij (1891-1972).

Allen zijn het er over eens: het bewuste olieverfschilderij hangt in de hal van het huidige kerkgebouw. Henk de Haan kan zich nog herinneren dat het gemeentebestuur van Zederik het schilderij aan het eind van de vorige of in het begin van deze eeuw in bruikleen heeft gegeven aan de hervormde gemeente

◀ *Het schilderij van Van Ravenswaaij hangt in de hal van het huidige kerkgebouw.*

van Ameide. Volgens hem hing het werk voordien in de keuken op de parterre van het oude stadhuis op de Dam in Ameide.

- Dolf Moerkens uit Doesburg deed ons mede erg te hebben genoten van de speciale editie van het Nieuwsblad van september jl. Als kanttekening bij de tekst op pagina 61 van dit blad merkte hij op dat “In het overzicht van de restauratiewerkzaamheden van de Koninklijke Woudenberg Ameide Enkhuizen als locatie wordt aangegeven van het Kasteel Radboud. Maar als geboren Medemblicker weet ik dat de dwangburcht Radboud sinds jaar en dag in Medemblik staat”.

- Ons lid Jan de Wit heeft onlangs op de rommelmarkt in Ameide de op deze pagina afgebeelde pentekeningen van kunstschilder De Hoon gekocht. Hij is geïnteresseerd in de locaties waar deze tekeningen zijn gemaakt.

Hans van den Heuvel meent geruime tijd geleden aquarellen van deze landschappen te hebben gezien en houdt het niet voor uitgesloten dat het in beide gevallen om de Tienhovense Tiendweg gaat. Hij tekent hierbij aan dat zijn oom vaak olieverfschilderijen, aquarellen en tekeningen van een en hetzelfde stads-, dorps- of riviergezicht, landschap of object maakte. Als voorbeelden noemt hij het huis van Areke en Mas Streefkerk op de hoek van de Dam, de

Fransestraat en de Kerkstraat in Ameide¹, de Tienhovensedijk ter hoogte van Slot “Herlaer” en “Het Haventje” van Ameide.

Mocht u nadere informatie over de pentekeningen hebben, wilt u dan contact opnemen met de redactie.

- Cees Stam uit Ameide heeft gereageerd op de tekst van pagina 60 van de speciale editie van het Nieuwsblad en de daarbij geplaatste foto. Hij maakt in dit verband de volgende kanttekeningen:

“Op pagina 60 wordt 1975 op twee plaatsen vermeld als het jaar, waarin Prins Claus het predicaat “Koninklijk” zou hebben uitgereikt aan Gijs Woudenberg. Dit kan niet zo geweest zijn, want samen met mijn moeder ben ik in 1985 aanwezig geweest bij de daarbij behorende festiviteiten, waarvoor Gijs ons als zijn oude burens had uitgenodigd. Daar komt bij dat Cees Bakker, die samen met Prins Claus en Gijs Woudenberg op de foto staat, in 1975 nog geen burgemeester van Ameide was.

De vergissing is waarschijnlijk ontstaan, doordat (toen nog) Prinses Beatrix en Prins Claus in 1975 op kennismakingsbezoek zijn geweest in Ameide”.

Naschrift van de redactie: de in 2005 overleden Gijsbert Johannis (Gijs) Woudenberg was destijds directeur van het Aannemersbedrijf Woudenberg Ameide, voorheen de Firma Woudenberg, Cornelis (Cees) Bakker trad in 1978 aan als burgemeester van Ameide en Tienhoven en vervulde dit ambt tot 1986.

¹ Zie ook de editie 2018-I van het Nieuwsblad van de HV Ameide en Tienhoven.

In Memoriam

Pieter van Toor *1956 - † 2022)

In zijn woonplaats Hoek van Holland overleed op 22 augustus van dit jaar ons lid Piet(er) van Toor. Hij was het op 13 juli 1956 in Leerbroek geboren op één na oudste van de negen kinderen van Jan Hugo van Toor (1926 – 2009) en Elisabeth Havelaar (1932 – 2011) en maakte evenals zijn meeste broers carrière in de modewereld.

In de beginjaren van deze eeuw leverde Piet van Toor samen met Herman Beckmann, Gert Groenendijk, André Tukker en Paul Will een belangrijke bijdrage aan de voorbereiding en uitvoering van een omvangrijk project: de organisatie van een expositie en de publicatie van een fotoboek over het oeuvre van arts/fotograaf Nico Jesse, die in het midden van de vorige eeuw als huisarts in Ameide was gevestigd. De medio oktober 2005 gehouden expositie was de eerste van een lange reeks exposities in de plaatselijke Gereformeerde Sionkerk, die werden georganiseerd door de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. De toenmalige inwoner van Tienhoven was zeer gezien bij het bestuur en de leden van deze vereniging door zijn immer positieve instelling, wellevendheid en hartelijkheid.

Piet van Toor was een kenner en verzamelaar van symbolistische kunst, in het bijzonder was hij geïnteresseerd in het werk van Charley Toorop en van schilder en beeldhouwer Hendrik (Henk) Chabot (Sprang-Capelle, 1894 - Rotterdam, 1949). Hij was jarenlang een belangrijke steunpilaar van het Chabot Museum in Rotterdam, waar hij zeer werd gewaardeerd.

Hans van den Heuvel

Overhandiging eerste exemplaar historisch fotoboek over Ameide en het zicht op de Lek

Voorzitter Sam Janse heeft maandag 10 oktober het eerste exemplaar van het historisch fotoboek over Ameide en het zicht op de Lek in ontvangst genomen.

De samenstellers, Krijn van der Ham en IJsbrand Verveer, nemen de lezers mee over de Lekdijk vanaf buurtschap Sluis naar Ameide en Tienhoven aan de Lek en weer terug. De historische foto's zijn alle voorzien van een korte tekst. Van der Ham is kenner van de twee plaatsen, Verveer verdiept zich al jaren in alles wat met de scheepvaart op de Lek te maken heeft.

Het idee voor het boekwerk ontstond in 2019. Buurtvereniging "De Dijk" had voor de feestweek het historische binnenvaartschip "Terra Nova" gehuurd. In het ruim was een tentoonstelling met onder meer een serie vergrote historische foto's langs de Lek te zien. 'De sfeer op de dijk, het unieke uitzicht op de rivier, de verbondenheid van de Termeienaars met het water en het dagelijkse aanleggen van de Lekboten, je

voelde dat er een boek met foto's gemaakt moest worden', stellen de initiatiefnemers.

Het boek kost 12 euro en is te bestellen bij Jan de Wit, Lekdijk 28 in Ameide, jandewit15@hotmail.com en Krijn van der Ham, Bordenweg 2 in Meerkerk, krijnvanderham@hotmail.com.

▲ Sam Janse neemt het boek in ontvangst van Krijn van der Ham en IJsbrand Verveer. Foto: André Tukker.

Reis naar Willemstad

Het Arsenaal.

Marjan van Dijk

Op zaterdag 17 september organiseerde onze Historische Vereniging een excursie met een touringcar van de firma AlmeiTours naar het Noord-Brabantse Willemstad, een mooi vestingstadje aan het Hollands Diep en het Volkerak. Er waren 35 deelnemers.

Onder leiding van twee gidsen van Heemkundekring De Willemstad bezochten we 's ochtends het Mauritshuis en de Koepelkerk.

Het Mauritshuis werd in 1923 gebouwd in opdracht van Prins Maurits, zoon van Willem van Oranje. In dit rijksmonumentale pand is nu het bezoekerscentrum van de Zuiderwaterlinie gevestigd.

Op zolder heeft de heemkundekring haar uitgebreide collectie over de historie van Willemstad tentoongesteld. De achtkantige, protestantse Koepelkerk dateert uit 1607 en is ook een rijksmonument.

Het imposante kerkgebouw werd beschadigd in 1793 door beschietingen door de Fransen en ook was er oorlogsschade in 1944. Na herstelwerkzaamheden zou de kerk in 1950 opnieuw in gebruik worden genomen, maar door loodgieterswerkzaamheden brak er vlak voor de opening brand uit en gingen het pand en de inventaris verloren. De kerk is daarna herbouwd en kon in 1952 weer in gebruik worden genomen.

Na de lunch wandelden de gidsen met ons langs de vele bezienswaardigheden van Willemstad, zoals het arsenaal, het raadhuis, de bastions en de Orangemolen.

We kunnen terugkijken op een zeer geslaagde dag. Met dank aan Jory Verwolf voor de goede organisatie!

Het Mauritshuis.

De Amelia'shoeve in Ameide

Het koetshuis in 1950.

Manon Streefkerk-Slockers

Langs de Lek, tegenover het strandje van Ameide, staat de Amelia'shoeve van ruim honderd jaar oud. Het is één van de drie hoeven die de jonkheer Graswinckel heeft laten bouwen, elk vernoemd naar een van zijn kinderen. De Pietershoeve in Polsbroek en de Augusthoeve in Jaarsveld zijn de andere twee.

▲ In het midden in het zwart: Johanna Amelia Graswinckel geb. 01-07-1892.

De Amelia'shoeve is in drie delen opgebouwd; het koetshuis uit 1793 is het oudste stuk van de hoeve en behoorde oorspronkelijk tot het slot Herlaar. Rond 1850 is de deel eraan gebouwd en het voorhuis stamt uit circa 1910. De familie Graswinckel was een vermogende familie, dat is goed terug te zien in de bouw van de Hoeve. Deze is met een 'dikke knip' gebouwd; de muren zijn in anderhalf steens verband opgetrokken en de gebruikte stalramen zijn de grootste maat die toentertijd te koop waren. Ook heeft er nooit riet op het dak gelegen, vanaf het begin had de hoeve een pannendak. Door de jaren heen is er flink aan de hoeve verbouwd, de meest recente wijzigingen worden op dit moment uitgevoerd.

Tot in 1979 is de hoeve in gebruik geweest als boerderij, voornamelijk met melkvee maar er waren ook kersenboomgaarden aan de hoeve verbonden. De laatste adellijke eigenaar, baron van Boetzelaer verpachtte de boerderij voordat hij deze verkocht aan de toenmalige gemeente Zederik. Op de bijbehorende gronden bouwde de gemeente de woonwijk 'Nieuw Tienhoven'. De hoeve zelf werd aan de familie Blom verkocht, die had er bijna veertig jaar een antiekwinkel en voegde de punt toe aan de dijkkant van de hoeve.

◀ De gevelpunt zoals toegevoegd door de vorige eigenaren, foto uit 2016.

◀ De meest recente wijzigingen in de gevel, foto uit 2020.

In 2017 gaat de hoeve over naar de huidige eigenaren, een broer en een zus van de familie Streefkerk met hun gezinnen. Hiervoor wordt de hoeve gesplitst in het voorhuis voor het ene gezin en het koetshuis en de deel voor het andere gezin. Om zoveel mogelijk licht naar binnen te krijgen worden er twee openingen in de vorm van een koetsdeur in de gevel gemaakt, voor elk gezin een. Ook worden er dakramen toegevoegd en een inpandig balkon. Het pand heeft ondertussen de status van gemeentelijk monument gekregen, dus alles gebeurt in samenspraak met de monumentencommissie.

De huidige eigenaren zijn bezig met een grondige renovatie van de hoeve. Er wordt zo duurzaam mogelijk gebouwd en flink geïnvesteerd om de hoeve zo energiezuinig mogelijk te maken. De dikke wanden worden nog meer opgedikt met behulp van isolatie en voorzetwanden en de stalramen worden voorzien van een extra glasplaat om zo een vorm van 'dubbelglas' te creëren. Zo wordt de hoeve qua wooncomfort voorbereid op de volgende honderd jaar!

Historische wandeling met basisschoolleerlingen

Op woensdagmiddag 7 september hebben leerlingen van groepen 7 en 8 van SmdB De Kandelaar een historische wandeling door Ameide gemaakt.

Onder leiding van Sam Janse, Jory Verwolf en Maks van Middelkoop werd langs een tiental historische locaties in Ameide gewandeld, waarbij over elke locatie iets werd verteld. Zij wandelden onder andere langs:

- het herdenkingsmonument,
- de Prinsengracht,
- de Grote- of Sint Janskerk,
- De Dam en het Oude Raadhuis,
- het Gemeenlandshuis van Hoogheemraadschap Alblasserwaard,
- Herberg 't Fortuyn en
- de oude begraafplaats aan de Achterweg,
- Ook werd er aandacht besteed aan de Stolpersteinen op de Voorstraat.

Op maandagmiddag 19 september werd er een bezoek gebracht aan het Oude Raadhuis en kregen de leerlingen uitgebreid uitleg over o.a. het wandkleed, de schilderijen en het wapen aan de voorzijde.

Het waren twee leuke en leerzame middagen!

Afbeeldingen van boven naar beneden:

1. Jory Verwolf en zijn groep op de Paramasiebaan
2. Sam Janse poseert met zijn groepje bij het herdenkingsmonument.
3. Maks van Middelkoop en gezelschap in de Fransestraat.

Het Huis Herlaar

(deel 2)

Jan Monsuur

In het eerste artikel over het Huis Herlaar (Nieuwsblad 2021-4) zagen we hoe Dirk van Herlaar tussen 1255 en 1266 in Ameide neerstreek. Dirk was de zoon van Petronella, een vrouw die zichzelf in enkele oorkonden zelfbewust “Domina de Herlaer” noemde. Zij was de laatste uit het geslacht Herlaar, een geslacht dat dus met haar is uitgestorven. Zo wordt er immers gedacht, ten minste, vanuit een *patrilineair* gezichtspunt! Maar Petronella dacht wellicht zo niet. Hoe het ook zij, zij handelde *matrilineair*, en haar zonen Dirk en Godfried vonden dat uitstekend. Wie weet, misschien was Petronella wel een van die vrouwen die beseffen dat de helft van de mensheid uit vrouwen bestaat, en dat die vrouwen ook nog eens de moeder zijn van de andere helft... (Hm, zo’n zin had ik nou zelf willen bedenken. Maar ere wie ere toekomt: ene Oostrom, geciteerd door Alois van Doornmalen in zijn boek “De Herlaars in het Midden-Nederlands rivierengebied, ca 1075 - 1400” heeft dit gezegd. En hiermee is nu ook duidelijk gemaakt wat de belangrijkste bron is voor deze artikelen over de Herlaars).

Deze Petronella was op haar beurt de dochter van Dirk van Herlaar, die in 1218 sneuvelde bij het beleg van Damietta in Egypte, tijdens de vijfde kruistocht. Deze kruistocht was een afschuwelijk bloedbad waarin ongeveer één derde van de kruisvaarders om het leven kwam. Het is ook aannemelijk dat Petronella's man daarbij het leven liet.

“Onze” Dirk, stamde als kleinzoon van een kruisvaarder dus uit een roemrijk geslacht, een geslacht dat gehoor gaf aan de oproep van de paus aan edelen om mee te gaan op kruistocht, een geslacht dat connecties had met de hertog van Brabant, de bisschop van Utrecht, de graaf van Holland, de hertog van Gelre en de bisschop van Luik! Het is natuurlijk enigszins - nou ja! - overdreven om Ameide om die reden als een spil in de toenmalige Lage Landen-politiek te zien, maar we kunnen er gerust vanuit gaan dat in de Middeleeuwen heel wat boodschappers met grafelijke

brieven en hertogelijke of bisschoppelijke missives te paard over de Lekdijk of per schip over de Lek naar Ameide en Tienhoven zijn gekomen.

In dit tweede artikel wil ik verdergaan met deze geschiedenis, net als in het eerste artikel op lichtvoetige wijze. Dat is niet hetzelfde als lichtzinnig of luchthartig: ik probeer gewoon niet te verzanden in allerlei jaartallen en mogelijke huwelijkse banden, maar ik tracht een aantal sprekende feiten met elkaar in verband te brengen, om zodoende de Heren van Herlaar wat meer kleur op de wangen te geven, en u voor uw wandeling over de Lekdijk wat gedachten aan te reiken voor als u ter hoogte van het mooie Huis Herlaar bent. Bovendien, er zijn nog enkele beloftes uit het eerste artikel in te lossen! Onder andere over die reigers. O ja - en dan ook nog die connectie met Noord-Italië! Laten we daar eens mee beginnen!

Hm, hoewel ik dat wilde voorkomen, moet ik nu toch echt eerst met een jaartal op de proppen komen. Maar, het is een jaartal dat veel van onze babyboomers zich herinneren, dat wel! Moesten zij als schoolkinderen in de late vijftiger, vroege zestiger jaren immers niet allerlei jaartallen uit het hoofd leren? Ze zelfs klassikaal opdreunen?! Kom daar nu nog eens om... Dus, ik noem het jaartal, en mijn leeftijdsgenoten zeggen onmiddellijk, zonder aarzelen wat er toen gebeurde...

Het jaar 1296

En jawel, in koor klinkt het nu: “1296: Graaf Floris de Vijfde van Holland door de edelen vermoord”.

Hoewel, toen ik enkele weken geleden dit jaartal in klein Termei's gezelschap eventjes uitprobeerde, was er toch maar ééntje die dit wist... Maar wacht, die persoon was wel als enige van het gezelschap lid van de Historische Vereniging, dus mijn verwachting van jullie wordt vast niet beschaamd!

▲ "Moord van GRAAVE FLORIS den VYFDEN"

1296 - Hij verruult op 9 januari 1296 het Engelse voor het Franse kamp. Zijn vrouw Beatrix sterft op 23 maart. In juni wordt hij gevangengenomen. Hij wordt op de vijfde dag van de ontvoering, op 27 juni 1296, gedood door Gerard van Velsen. Bron: Wikipedia.

Door deze moord in 1296 ging een golf van ontzetting door alle landen van Europa. Die ontzetting valt waar te nemen in vele documenten die her en der in Europese archieven te vinden zijn. Een hoge edelman... sneuvelen in een gevecht met andere edelen, oké, dat kan... Vermoord kan ook, echt wel... Maar vermoord door andere edelen? Nee, dat was ondenkbaar!

Abten van kloosters schreven elkaar brieven; heretogen zochten elkaar op; nieuwsbrieven werden geschreven, werden gecopieerd en gingen van hand tot hand; ongetwijfeld ook grote ontredde-dering op Huis Herlaar. Het waren immers de Herlaars die steeds steun zochten bij de graaf van Holland en Zeeland. Ter illustratie van deze golf van woede en ontzetting volgt hier een citaat uit de aanhef van zo'n nieuwsbrief, een zestiende-eeuws papieren handschrift dat in Wenen in een archief ligt:

"Wee het razende verraad, dat de allermisdadigste moordenaars, schurken erger dan Judas de aartsverrader, leugenaars en prinsen der leugenaars, door hun heimelijke misdaden nu bekend geworden, van Amstel, Herman van Woerden - ridders alleen in naam - en G. Van Velzen... tegen de zeer edele heer Floris, graaf van Holland, geboren uit koninklijk bloed..." (Jan Willem Verkaik, "De moord op graaf Floris V", Hilversum, Verloren, 1996, vertaald uit het Latijn)

Allerlei theorieën doen sindsdien de ronde over het waarom van deze moord. Onder andere dat Floris als landsheer de vrouw van zijn leenman Gerard van Velsen had onteerd, in haar huwelijksnacht nota bene. Een beschuldiging die aantoonbaar onjuist is: de gedachte hieraan komt voor het eerst voor in een gedicht uit Denemarken dat eeuwen nadien is verschenen. Althans, dat stelt Jan Willem Verkaik in het hierboven aangehaalde proefschrift.

"Der Keerlen God", zo werd Floris genoemd. Was dat omdat hij zo begaan was met het lot van "keerlen"? Kende Floris de gewone man bij naam? Hoe het ook zij, het is zeker dat Floris heer Arnold van Herlaar, zoon van Dirk en kleinzoon van Petronella, heeft gekend. Enkele maanden voor de moord heeft Arnold graaf Floris een dienst bewezen. Dat gebeurde vaker, niet altijd met instemming van zijn leenheer, de bisschop van Utrecht. Wat die dienst precies is geweest, is niet duidelijk. Maar wellicht ging het hierom: Een van die edelen verantwoordelijk voor de moord, van Amstel was zijn naam, had schulden bij graaf Floris. Maar Van Amstel maakte geen haast om te betalen. Om hem aan te sporen die schulden af te lossen vroeg de graaf aan een familielid van Van Amstel, *in leisting te gaan*. Dat betekende dat dat familielid met andere daartoe uitgenodigde edelen in een herberg, ergens in Zeeland zou gaan verblijven, uiteraard op kosten van Van Amstel, totdat deze zijn schuld had voldaan. Iets dat een dijkgraaf ook kon

doen als deze constateerde dat een boer zijn hoefslag van de dijk niet op hoogte had (zie mijn eerdere “opstel” met als titel “Was er haar op de dijk?”). En een familierelatie onder middeleeuwse edelen was heilig, ook voor Van Amstel. En dat familielid was Arnold van Herlaar, de heer van Ameide, die daarmee de graaf een grote dienst bewees!

Van Amstel heeft onder die familie-druk zijn schuld tegenover de graaf afgelost, wie weet ziedend van woede, en zinnend op vergelding, hopen om op korte termijn tegen de graaf te kunnen zeggen: “Uw hoge sprongen zijn voorbij, heer Graaf!”

Graaf Floris V, die niet kon weten dat dit zinnetje binnen enkele maanden te horen zou zijn, toonde zijn dankbaarheid jegens Arnold door zich in juni 1296 borg te stellen voor het vestigen van Lombarden in Ameide. En daar hebben we dus die Noord-Italiaanse connectie te pakken: Lombarden uit Lombardije vestigden zich in onze stad, in Ameide.

Lombarden

Zesendertig jaar eerder, in 1260, verleende het Utrechtse stadsbestuur, de bisschop dus, als eerste stad in de Noordelijke Nederlanden aan een groep Italiaanse kooplieden uit Lombardije, toestemming om een bank van lening te vestigen. Deze Lombarden verstrekten commercieel krediet aan particulieren. Bovendien waren ze geldwisselaars, een in de Middeleeuwen heel belangrijke financiële activiteit. Nou ja! Het is eigenlijk pas sinds de invoering van de euro dat deze financiële activiteit aan belang heeft ingeboet.

In 1296 werd het aanzien van Ameide zonder twijfel vergroot door de vestiging van zo’n wisselbank. Je kon nu in Ameide internationale geldtransacties verrichten, en dat in 1296! En hiermee werd ook het aanzien van de heer van Ameide vergroot. Ameide, een laat-middeleeuwse nederzetting aan de sameloop van een grote rivier en een kleine stroom, de Middelloos, was op weg naar stad! Dat was een van de redenen voor Arnold en zijn zoon Dirk om Lombarden toe te staan een wisseltafel - zo werd zo’n bank ook wel genoemd - in Ameide te plaatsen. Deze wisseltafel bleef in Ameide actief tot 1363. Je zou toch willen weten waar in ons dorp deze bank was gelocaliseerd!

Je zou dit recht op een wisseltafel met enige wil al een aanzet tot een stadsrecht kunnen noemen. Over stadsrechten gesproken: Dirk, de zoon van Arnold, verleende ze aan Ameide na 1327, maar voor 1351.

Het was dus Graaf Floris V die voor deze wisseltafel in Ameide borg wilde staan. Hier zien we hoe de Graaf van Holland invloed verwierf in het gebied van de Utrechtse bisschop. Als een schaker plaatste hij een pionnetje op de - zeg - vijfde rij en viel het paard van de bisschop aan. En Arnold, Heer van Ameide, weliswaar onderhorig aan deze bisschop, ervoer dat als een beloning voor bewezen diensten. Hebben we hier een voorbeeld van de manier waarop de Heren van Herlaar hoge edelen en bisschoppen tegen elkaar

uitspeelden? Verdeel en heers... Zien we hier Machiavelli in Ameide...?

Zouwendijk

Hierboven viel al de naam van een “kleine stroom”, de Middelloos, die uitmondde in de Lek. Dit riviertje was tot in de 15e eeuw bevaarbaar tot aan Meerkerk. Aanvankelijk was er een open verbinding met de Lek, dus op de Middelloos was sprake van eb en vloed. Het riviertje speelde een rol in de grote ontginning van de Alblasserwaard en ook in de ontwikkeling van Ameide. Over deze ontginning, hoe dat in zijn werk ging en wat dat betekende voor Tienhoven en Ameide, hoop ik in de nabije toekomst enkele artikelen aan de redactie aan te bieden. Maar hier is van belang dat eind dertiende eeuw deze ontginning na drie eeuwen zijn voltooiing naderde. We spreken nu over 1277, we gaan dus enkele tientallen jaren terug in de tijd. De bewoners en eigenaren van de Alblasserwaard wisten inmiddels uit ervaring dat er een groot verschil is tussen een dijkdoorbraak ten oosten van Culemborg, stroomopwaarts dus, en een dijkdoorbraak ten westen van Nieuwpoort aan de Lek, stroomafwaarts. In het laatste geval kwam het water “opwellend” vanuit het westen opzetten. Je had dan wat tijd om je bezittingen en je vee in veiligheid te brengen. In het eerste geval kwam het water uit het oosten met donderend geweld aanstormen! De westelijke gebieden van het rivierenlandschap hadden er groot belang bij zo’n muur van water tegen te houden. Vandaar de aanleg van de Diefdijk die loopt vanaf Everdingen tot de Linge, waar hij als zeer hoge rivierdijk verdergaat tot bij Gorinchem. Het is een dijk dwars op het land, op het droge dus, zonder waterwegen aan beide zijden, een dijk of kade die zich als het ware afwendt van het water. Men noemde zo’n dijk daarom een “zijwende”. Het was een dijk, soms ook een kade, die het water stroomopwaarts moest weren buiten het net ontgonnen gebied dat stroomafwaarts lag.

Ook bij Ameide en Tienhoven was zo’n zijwende gewenst. Daarom werd de Zouwendijk aangelegd, tussen Ameide en Meerkerk. In de naam van de dijk herken je het woord “zijwende”. Door deze dijk ontstond tussen de Lek en de Merwede een geheel door dijken omringd gebied, als bekroning van de ontginning van de Alblasserwaard. Het waren onder andere de heren van Noordeloos, Langerak en Ameide die grote belangen hadden in deze dijk, en niet te vergeten de graaf van Holland! Zijn graafschap lag immers voor een deel ook in de Alblasserwaard of ten westen daarvan. En zo ontstond op 31 maart 1277 op instigatie van Floris V het waterschap van de Alblasserwaard. Het was dezelfde graaf die in dezelfde tijd ook de Hollandse IJssel afsloot, aan de overkant van de Lek, ter hoogte van Klaphek, met een dam die ook nu nog heel mooi te zien is in het dijklichaam, als je er oog voor hebt.

Dit waterschap, waaraan ook die schitterende gevel uit later tijd in de Voorstraat herinnert, voorkwam onderlinge twisten over de controle en het beheer van het water en de dijken. Wel is het zo dat er

door deze zijwendes een potentiële twistappel ontstond: de boeren ten oosten van de Diefdijk en de Zouwendijk hadden een hekel aan deze oplossing. Want bij een doorbraak van de rivierdijk werd weliswaar het land ten westen van de zijwende beschermd, maar het water ten oosten van de zijwende kon daarvoor na de dijkdoorbraak niet weg. De zijwende kon een echt binnenmeer veroorzaken! Dus moesten deze zijwendes beschermd worden tegen boeren die in tijden van hoogwater met spades klaarstonden om in het nachtelijk duister de storm te trotseren en de zijwende door te steken. Hoe groot de gevolgen van het doorbreken van een zijwende waren is te zien bij het grote wiel van Sluis, onze eendenkooi, en vooral bij het gigantische wiel van Bassa bij de Diefdijk, een kolk die overigens ook een prachtig natuurgebied vormt. Maak er eens een wandeling. Maar de heren die betrokken waren bij de oprichting van het waterschap Alblasserwaard hadden geen oog voor natuurgebieden en beloofden plechtig op te treden tegen ieder, “vriende, maghen of heren daer sij leen of hielden waren” die er ook maar over dachten de Zouwendijk bij hoog water door te steken.

Floris V zag een politiek voordeel aan de oostelijke horizon oplichten. Tot nu toe reikte zijn macht tot aan de heerlijkheden Langerak, Noordeloos en het Land van Arkel. Maar ineens was er ver in het Utrechts territorium een belangrijk lichaam waarin

hij de grootste heer was. Het bestuur bestond uit dertien personen, acht uit Holland, twee uit het gebied van de heer van Herlaar, de *terra domini de Herlere*, en één persoon uit de gebieden van de overige heren. Floris V kreeg bovendien het recht om de heemraden en de dijkgraaf te benoemen, terwijl ook eventueel opgelegde boetes aan hem toekwamen. Door dit alles wist de Hollandse graaf zijn gezag in de waard en daarmee het territorium van het graafschap Holland ten koste van de Utrechtse bisschop uit te breiden: Ameide schoof op naar Holland, in figuurlijke zin! En daarmee ook Arnold, de heer van Herlaar, de heer van Ameide.

Na de ontginning werd in de Middelloos de waterafvoer gereguleerd door een sluis. Ditzelfde zie je gebeuren in Leerdam, in Giessendam en Alblisserdam, plaatsen die net als Ameide lagen aan de samenvloeiing van een grote en een kleine stroom. Door zo’n dam of sluis werd het mogelijk zulke veenriviertjes als boezemwateren te gebruiken, iets waaraan door de ontginning sterke behoefte was. Een dorp of stad-in-opkomst kon bovendien veel economisch profijt hebben van een dam of sluis. Denk maar aan Amsterdam en Rotterdam, die mede door de dam groot konden worden. Je kon bij zo’n dam ook gemakkelijk tol heffen. Dat recht kreeg Ameide dus ook, enkele eeuwen later, van Hendrik van Brederode. Het was

het recht op de “vliegende tol”, ook wel de “brandtol” genaamd. Dit was een tol die aan elk schip dat voor het eerst de tol passeerde, werd opgelegd.

Maar dit alles heeft niet geleid tot een grote stad van de Herlaars, geen sterke stad zoals Gorinchem wel is geworden, de stad van de Van Arkels. Ons dorp is vanuit dat gezichtspunt gezien een stadje dat gebroken is in de knop! Maar wel met als resultaat een prachtig dorp met een schitterend waterfront - misschien wel het mooiste van alle dorpen in het rivierenlandschap. Een stadje, gelegen aan een wijde bocht in één van die brede rivieren die traag door oneindig laagland gaan.

Maar, eh, waar blijven nou die reigers...? Hm, dat moet dus wel op een derde artikel uitlopen. Gaat dat lukken, een artikel alleen over reigers? Een begrijpelijke vraag! Weet je wat: we doen er dan ook een heuse middeleeuwse onderduiker bij, eentje die zich voor zijn vijanden verborg in het Huis Herlaar. En we nemen een uitstapje naar de Hoekse en Kabeljauwse twisten. En, eh, nu ik behalve over reigers ook over kabeljauwen begin - wezens die een sterke relatie hebben met water - hierbij als illustratie een tweetal foto's gemaakt door Pel 't Lam van een beeld dat jarenlang was ondergedoken in het park van het Huis Herlaar, een zeemeermin aan het licht gekomen bij het uitgraven van een kikkerpoel.

De lommerd

Middeleeuwse koningen, hertogen, graven en bisschoppen hadden weliswaar veel bezittingen, maar ze beschikten lang niet altijd over voldoende geldmiddelen om hun politiek kracht bij te zetten. Dus voor hen was de komst van de Lombarden een uitkomst: ze beleenden enkele bezittingen, bij voorbeeld de verwachte inkomsten uit tolheffing, en kregen daarmee de beschikking over contant geld. In de periode waarover wij het hebben was ook de internationale handel in opkomst, evenals allerlei industrie, zoals mijnbouw. Ook die sectoren van de middeleeuwse wereld hadden behoefte aan contant geld. Dus de komst van de

Lombarden was een logisch gevolg van het vroege kapitalisme.

Wij kennen de Lombard als “de lommerd”. In veel steden vind je nu nog de Lombardstraat of -steeg. In de late Middeleeuwen en daarna veranderde de Lombard enigszins van karakter. Van “bank van lening” voor de elite werd ze ook een “leenbank op onderpand” voor de gewone man of vrouw. Je kon een lommerd herkennen aan een uithangbord met daarop drie gouden ballen. Doordat ook de bevolking gebruik maakte van de lommerd, kreeg deze allerlei bijnamen. In die namen schemert door wat men van de lommerd vond. Zo werd de lommerd ook wel “Jan Snotneus” genoemd: je kon er als burger-in-acute-geldnood bij voorbeeld een gouden ring verpanden, naar buiten lopen met een zak geld, en later, als je geld op was en je je pand niet op tijd kon inlossen, vol verdriet over die mooie ring eventjes je neus snuiten en dan schijnbaar onbewogen verdergaan met je leven. Zoals een moedereend met haar overgebleven eendenkuikentjes verderzwemt nadat er een kuikentje is opgeslokt door een snoek.

In de zeventiende eeuw waren lombards op elke straathoek van Amsterdam te vinden. In die stad leefde eens een kousenhandelaar die ook gedichten schreef. Misschien was dat de reden dat hij failliet ging? Hij trad daarna in dienst bij de lommerd waar hij onder werktijd, als er even niets te doen was, verder werkte aan zijn gedichten. We kennen hem als Joost van den Vondel, de Prins der dichters. Een andere prins, Willem van Oranje, haalde geld bij de Lombard om zijn strijd tegen de Spanjaarden te bekostigen. De Westindische Compagnie leende er 150.000 gulden. Kortom, arm of rijk maakte gebruik van de diensten van deze bank van lening. De rente die in rekening werd gebracht was vaak zo hoog (meer dan 80 % kwam voor) dat het geld van de Lombard ook wel “zondig geld” werd genoemd. Had de paus immers dit lenen-tegen-rente niet verboden! De bijbelse onderbouwing daarvan kun je onder andere lezen in Deut. 23: 20 - 21. Overigens vergat een latere paus gewoon even dit verbod toen hij zijn eigen, Vaticaanse bank oprichtte.

Om de excessen van een lommerd tegen te gaan richtten veel steden in de zeventiende eeuw stedelijke leenbanken-op-onderpand op. In Amsterdam richtte de vroedschap in 1614 een “Huis van Leeninge” op “tot soulagement der Armen ende weringe van alle andere onbehoorlijke woeckerijen”. Utrecht had daarbij een bijzondere variant: hier exploiteerde het Burgerweeshuis de Bank van Lening in het huidige Pandhuis in de Zwaansteeg. Het personeel bestond uit weesjongens onder toezicht van een kassier die van tevoren borg moest betalen ter indekking van tekorten en onregelmatigheden. Deze leenbank kwam in 1864 in handen van de gemeente.

(Bron: De Groene Amsterdammer, Saskia Gaster, 1995).

Terug in de tijd

De geschiedenis van de Gemeenteraadsverkiezingen in de gemeenten

✓ Ameide en Tienhoven

✓ Zederik en

✓ Vijfheerenlanden

DEEL 2 van 2

Hans van den Heuvel

De periode tussen de Grondwetsherzeringen van 1917 en 1919 en de Tweede Wereldoorlog

Wat aangaat de protestant-christelijke confessionele partijen werd het politieke toneel gedurende het interbellum gedomineerd door hun leiders, Hendrikus Colijn bij de Antirevolutionaire Partij en jonkheer Dirk Jan de Geer bij de Christelijk-Historische Unie. De beide staatslieden hadden één ding gemeen: ze waren er zonder enig voorbehoud van overtuigd dat alleen een op christelijke beginselen gegrondveste politiek ons land te stade zou komen, maar verschilden voor het overige in alle opzichten van elkaar.

▲ Hendrikus Colijn
(1869 - 1944).

Dr.h.c. (dr.h.c. = dr. honoris causa = eredactor) Hendrikus Colijn (Burgerveen (Haarlemmermeer), 1869 – Ilmenau (Duitsland), 1944 (in ballingschap), was afkomstig uit een orthodox-christelijk, eenvoudig boerengezin. Hij vertrok in 1893 op een betrekkelijk jonge leeftijd naar het toenmalige Nederlandsch-Indië om daar carrière te maken, eerst bij het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en later als amb-

tenaar bij het Binnenlands Bestuur. Vanwege zijn onverschrokken optreden gedurende de Atjeh-Oorlog werden hem uitzonderlijk hoge Dapperheidsonder-

scheidingen toegekend¹ en volgde in 1904 zijn benoeming tot adjudant van Gouverneur-Generaal J.B. van Heutsz.²

Na zijn terugkeer in Nederland werd hij in 1909 lid van de Tweede Kamer voor de Antirevolutionaire Partij en in 1911 minister van Oorlog en een jaar later ook minister van Marine. In 1914 kwam het wederom tot een carrièreswitch: de officier b.d. (b.d. = buiten dienst) en oud-ambtenaar trad aan in de internationale zakenwereld als directeur van de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM), een verre voorloper van de Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij (“De Koninklijke”) respectievelijk de - inmiddels niet meer “Koninklijke” - Shell Groep, waar hij een jaarinkomen genoot van negenhonderdduizend gulden, een voor die tijd astronomisch bedrag, zodat hij al snel kon toetreden tot het toen nog zeer exclusieve gezelschap van multimiljonairs.

In een later stadium was Colijn als boegbeeld van de ARP in twee perioden - in 1925 en 1926 en van 1933 tot 1939 - niet minder dan vijfmaal minister-president. Daarnaast stond hij in beide perioden ook nog aan het hoofd van andere departementen. Zijn zeer

1 Colijn werd “wegens het betonen van uitstekende daden van moed, beleid en trouw” begiftigd met de Militaire Willems-Orde (MWO) der 3^e Klasse - een onderscheiding, die maar hoogstzelden wordt uitgereikt. Ook was hij drager van een “Eresabel”, een al even zeldzame dapperheidsonderscheiding.

2 Joannes Benedictus van Heutsz (Coevorden, 1851 – Montreux (Zwitserland), 1924), Generaal van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, Commandeur in de Militaire Willemsorde en drager van een “Eresabel”. In de Koninklijke Landmacht is nog altijd een regiment naar hem vernoemd, dat de tradities van het KNIL voortzet.

◀ *Jonkheer mr. Dirk Jan de Geer*
(1870 – 1960).

streng bezuinigingsbeleid werd hem door velen niet in dank afgenomen en gold daarom als omstreden.

Jonkheer mr. Dirk Jan de Geer (Groningen, 1870 – Soest, 1960) was een telg van een oud, van origine Amsterdams, welgesteld patriciërsgezicht. Hij was van

jongs af aan gefascineerd door binnenlandse bestuurszaken en gold als een expert op dit beleidsterrein. In de aanvang van zijn politieke carrière was De Geer achtereenvolgens lid van de gemeenteraad van Rotterdam, lid van de Provinciale en de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland en burgemeester van Arnhem, welk ambt hij in het begin van de jaren twintig combineerde met het lidmaatschap van de Tweede Kamer voor de CHU. Hij gaf keer op keer blijk van een voorbeeldige plichtsbetrachting en een uitzonderlijke ijver, maar ook van een grote mate van afstandelijkheid, ook ten aanzien van zijn geestverwanten, die “vaak niet wisten wat hij op het oog had”.

In de volgende fase was hij vier keer minister (drie maal van Financiën en eenmaal van Binnenlandse Zaken en Landbouw) en uiteindelijk twee keer minister-president, in beide gevallen als opvolger van Colijn. In de Tweede Wereldoorlog bleek hij volstrekt niet bestand te zijn tegen de spanningen, waaraan de leden van de uitgeweken Ministerraad in Londen bloot stonden. Hij onttrok zich aan zijn verantwoordelijkheden en keerde heimelijk terug naar Nederland. Zijn handelwijze werd hem na de oorlog zwaar aangerekend: de edelman werd veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf en beperking van zijn bewegingsvrijheid. Ook moest hij zijn decoraties inleveren en afstand doen van zijn titels, met inbegrip van de prestigieuze titel “Minister van Staat”.

Er zijn aan het doen en laten van de beide staatslieden tal van publicaties gewijd, die qua inhoud en strekking in grote lijnen met elkaar sporen: Colijn was in essentie een amicale, maar op zijn status gestelde, geharde beroepsofficier, die zich graag liet aanleunen met de “groten der aarde” te verkeren.³ De Geer was daarentegen een in zichzelf gekeerde, naar het pacifisme neigende, aldoor naar perfectionisme strevende jurist, die “geen behoefte had aan de omgang met anderen”. Onze nationale geschiedschrijver dr. Lou de Jong gebruikte in zijn standaardwerk “Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog” de volgende formulering: “Vergeleken met de wereldburger Colijn was De Geer een provinciaal”.

Het is me tot mijn spijt niet gegeven om nu – zo’n honderd jaar later – te kunnen beoordelen in hoeverre de ambtsverrichtingen en opvattingen van

Colijn en De Geer effect hebben gehad op de politieke verhoudingen in Ameide en Tienhoven gedurende het interbellum. Toch lijkt het me geen gewaagde veronderstelling dat de dadendrang van Colijn, mede gelet op hun mentaliteit, meer indruk op de Ameide- en Tienhovenaren van weleer heeft gemaakt dan de subtiële redeneertrant van De Geer. Dit laat onverlet dat zij niet ongevoelig waren voor de schaduwzijden van het sociale beleid van de kabinetten-Colijn dat met name werklozen raakte.

Zo kan ik me nog goed herinneren dat in de “allegorische optocht”, die ter gelegenheid van een Oranje-feest in 1953 werd gehouden, een “praalwagen” werd meegevoerd, waaraan om de draak te steken met de bezuinigingspolitiek van Colijn, een groot bord was bevestigd met de handgeschreven tekst “De Gave Gulden”. Op de met weinig oog voor details versierde wagen, waarvan een tafel met veel glaswerk het onmiskenbare middelpunt vormde, zaten breed uit vier al wat oudere heren uit Ameide, die naarmate de tocht vorderde (“eerst naar het eind van Tienhoven en dan Meerkerk rond”), steeds vrolijker werden. “Those were the days!”.

In tegenstelling tot de antirevolutionairen en de christelijk-historischen werden de liberalen en de socialisten in de periode tussen de Eerste en de Tweede Wereldoorlog niet aangevoerd door een politicus, die overal in den lande een grote mate van bekendheid genoot. Wél beschikten de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB) en de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP) over een politicus, die in deze periode aan het begin van zijn carrière stond en na de oorlog furore zou maken in de landspolitiek. In het eerste geval ging het om mr. P.J. Oud, lid van de Tweede Kamer van 1917 tot 1933 en van 1937 tot 1938, minister van Financiën van 1933 tot 1937 en burgemeester van Rotterdam van 1938 tot 1941. In het tweede geval betrof het dr. W. Drees, lid van de gemeenteraad (van 1913 tot 1941) en wethouder van Den Haag (van 1919 tot 1933), lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland (van 1919 tot het begin van de Tweede Wereldoorlog) en lid van de Tweede Kamer (van 1933 tot 1945, waarvan sinds 1939 als fractievoorzitter). Verderop in dit artikel ga ik nader in op de rol, die de beide politici op landelijk niveau hebben gespeeld.

Nu ik onbedoeld al in de jaren veertig van de vorige eeuw ben terechtgekomen, is het hoog tijd om wederom aandacht te besteden aan verkiezingsuitslagen, waarbij zowel de Tweede Kamer als de Provinciale Staten van Zuid-Holland en de gemeenteraden van Ameide en Tienhoven (in deze volgorde) aan bod komen. Ik begin met de gemeenteraadsverkiezingen van 1917 en eindig met de verkiezingen voor de leden van de Provinciale Staten van Zuid-Holland respectievelijk de leden van de gemeenteraad van Tienhoven in 1939. Afhankelijk van de bewaard gebleven gegevens zijn nu eens de aantallen (geldig) uitgebrachte stemmen en dan weer de percentages en soms ook beide wedergegeven. Als daartoe aanleiding bestaat, maak ik er enkele aantekeningen bij.

³ In deze beeldvorming past dat Colijn er prat op ging contacten te onderhouden met sir Winston Churchill, de grote Britse oorlogsleider.

Ameide

Gemeenteraad 1917: aantal stemmen: 231.
ARP 56,1 %, Liberalen 32,9 % en SDAP 11 %.
Gemeenteraad 1919 (na de invoering van het algemeen kiesrecht): aantal stemmen: 385.
ARP 56,9 %, Liberalen 23,4 % en SDAP 19,7 %.

Gemeenteraad 1923: SDAP 21%, verder geen specifieke gegevens.

Gemeenteraad 1927: ARP 42,4 %, Lijst - Van Kekem (dissident ARP) 14,5 %, Liberalen 26 % en SDAP 17,1%.

Door toedoen van de in juli 1916 opgerichte afdeling Ameide en Tienhoven van de SDAP nam deze partij in 1917 voor de eerste keer deel aan de verkiezingen. Het op de SDAP uitgebrachte aantal stemmen (van uitsluitend mannelijke kiesgerechtigden) was onvoldoende om een raadszetel te bemachtigen.

Bij de volgende verkiezingen, die van 1919, behaalde de SDAP één zetel, die werd ingenomen door Krijn den Boer. De ARP ging bij die gelegenheid, ten koste van de liberalen, van drie naar vier zetels.

Bij de verkiezingen van 1923 behaalde de SDAP zelfs twee zetels, waardoor Den Boer in de raad gezelschap kreeg van zijn partijgenoot Jo de Groot, een mandenmaker. Bij de verkiezingen van 1927 ging de tweede zetel teloor, zodat De Groot de raad moest verlaten.

De in 1885 geboren Krijn den Boer, de eerste voorzitter van de plaatselijke afdeling van de SDAP, voerde de lijst van de socialisten bij de verkiezingen aan. Hij zou tot het midden van de vorige eeuw hun voorman blijven.

Carla Jonker, die in haar boek blijkt geeft van een grote mate van sympathie voor Den Boer, vermeldt dat hij van beroep mandenmaker was. Dat zal zo zijn, maar in mijn jeugd, toen hij door iedereen nog altijd “Krijntje de Wekker”⁴ werd genoemd, werkte hij sinds jaar en dag al bij de “Firma Woudenberg”, het aannemersbedrijf dat een voorloper was van het “Restauratiebedrijf Koninklijke Woudenberg BV”. Nelly Kersbergen-Woudenberg, een trouw lid van onze vereniging, bevestigt dat: “Krijn den Boer werkte jarenlang bij mijn vader. Hij was buitengewoon bekwaam in het weer gebruiksklaar maken van oude stenen voor het metselen van gewelven”.

Toen Den Boer in 1919 zijn entree maakte in de gemeenteraad was Hendrik (Henri) van Eeten

◀ *Krijn den Boer.*

◀ Hendrik van Eeten
(1864 – 1924).

(Utrecht, 1864 – Salzburg (Oostenrijk), 1924), telg van een gefortuneerd patriciërsgeacht⁵ en behorend tot de zeer conservatieve rechtervleugel van de liberalen, burgemeester van Ameide en Tienhoven. Hij toonde zich meermalen weinig ingenomen met de “opkomst van de socialisten”.

Na zijn heengaan, hij overleed in 1924 tijdens een vakantie in Oostenrijk, werd Cornelis Willem Luyendijk (Den Bommel, 1892 – Amsterdam, 1978) burgemeester van de beide gemeenten.⁶ De nieuwe burgemeester, van antirevolutionaire huize en ten tijde van zijn benoeming gemeentesecretaris in 't Gooi, ontpopte zich weldra als een markante, kleurrijke bestuurder, die op een geheel eigen wijze uitleg gaf aan het principe dat “een burgemeester boven de partijen moet staan”, waardoor zijn ambtsverrichtingen voor velen vaak onnavolgbaar waren. Zo stond hij enerzijds qua uiterlijk voorkomen en omgangsvormen, geheel en al in de traditie van de klassieke magistraat,⁷ maar schaarde hij zich inzake sociale kwesties veelal aan de zijde van de “minderbedeelden”. Deze positionering van burgemeester Luyendijk leidde ertoe dat hij met name tijdens de Wereldcrisis van de jaren dertig in de gemeenteraad van Ameide bij diverse gelegenheden samen optrok met de SDAP-er Krijn de Boer, alle onderlinge verschillen ten spijt.

6 Zie ook: een reeks artikelen over burgemeester Luyendijk in de edities 2007-I (2x), 2012-II, 2013-I (3x) en 2019-III van het Nieuwsblad van de HV A + T.

7 Burgemeester Luyendijk droeg bij bepaalde officiële gelegenheden, evenals zijn voorganger Henry van Eeten, nog een ambtskostuum.

Raadsleden en wethouders

Ook al deden de desbetreffende politieke ontwikkelingen zich tamelijk lang geleden voor, het ligt in de rede om A(rie) de Kruijk, een hoepmakerspatroon en hout- en teenhandelaar van gereformeerde huize, wiens bedrijf aan de Sluisendijk bij Ameide was gevestigd, te beschouwen als de aanvoerder van het antirevolutionaire smaldeel in de gemeentepolitiek van Ameide in de eerste helft van de vorige eeuw. Hij was namelijk raadslid van 1919 tot 1958 en van 1935 tot 1958 tevens wethouder. De Kruijk vervulde daarnaast verscheidene nevenfuncties, zoals lid van de gereformeerde kerkenraad, voorzitter van de gereformeerde mannenvereniging en secretaris van een werkgeversvereniging. In de crisistijd kwam hij door zijn strakke opvattingen aangaande het te voeren bezuinigingsbeleid regelmatig in aanvaring met de gelegenhedencombinatie Luyendijk-Den Boer, wat in raadsvergaderingen niet zelden tot verbaal vuurwerk leidde. Naast De Kruijk hadden twee van zijn partijgeno-

4 “De Wekker” was de naam van het partijblad van de SDAP, waarvan Den Boer jarenlang de distributie regelde.

5 Zie ook: “Jhr. Dirk Petrus Marius Graswinckel” en “Hendrik van Eeten”, twee artikelen van Herman Beckmann, gepubliceerd in de edities 2004-IV en 2013-II van het Nieuwsblad van de HV A + T.

▲ Arie de Kruijk.

ten, die net als hij gedurende een lange periode raadslid en gedurende een deel daarvan ook wethouder waren, eveneens veel invloed. Het betrof twee gezeten middenstanders, slager Jan van der Hek en manufacturier Nicolaas (Klaas) Streefkerk, die beiden hun beroep uitoefenden aan de Fransestraat in Ameide en daar ook woonden.

Van der Hek en Streefkerk waren niet alleen actief in de lokale politiek, maar behoorden ook tot de notabelen van de hervormde kerk – een destijds bij vrijwel alle kerkgenootschappen veel voorkomende combinatie. Verder was de eerstgenoemde van 1938 tot 1954 voorzitter van het bestuur van de plaatselijke “School met den Bijbel”. Door deze stapeling van functies en de zeer persoonlijke manier, waarop hij daar invulling aan gaf, gold hij in Ameide en Tienhoven als “een man met gezag”.

▲ Jan van der Hek.

De “oude Van der Hek” was tot in de jaren zestig van de vorige eeuw een opvallende verschijning in het voor het overige nogal monotone straatbeeld van Ameide, niet in het minst door zijn uiterlijk voorkomen (hij droeg te allen tijde een zwart-grijs gestreepte broek, een zwart colbert en een zwarte jas, in combinatie met een zwarte hoed) en zijn, aan

de “tale Kanaäns” ontleende, archaisch woordgebruik. Mede daardoor leidde zijn publieke optreden af en toe tot verwarring bij niet-ingewijden. Zo kon het gebeuren dat twee wat oudere dames met gepaste eerbied “Dag dominee” zeiden, toen Van der Hek in Ameide in zijn gebruikelijke outfit een bus van de lijndienst Rotterdam-Utrecht betrad. “Een begrijpelijke vergissing, dames!”, was zijn voor alle inzittenden duidelijk hoorbare reactie, “Een begrijpelijke vergissing!”.

Streefkerk had een status, die vergelijkbaar was met die van Van der Hek. Hij behoorde jarenlang tot de notabelen van de hervormde kerk en was van 1940 tot 1946 (het jaar van zijn overlijden) voorzitter van het bestuur van de “School met den Bijbel”. Bovendien fungeerde hij bij ontstentenis van een “echte” predikant, gekleed in jacquet, frequent als “preeklezer”.

Arie van der Zouwen, gereformeerd, was de eerste mandenmaker die namens de ARP (in 1919) zijn opwachting maakte in de gemeenteraad van Ameide. Hij bleef raadslid tot 1931 - het jaar, waarin hij werd opgevolgd door zijn collega-mandenmaker Jan Labrie (hervormd). Niet onvermeld mag blijven dat Van der Zouwen als gemeenteontvanger en

plaatsvervangend ontvanger der Rijksbelastingen in een later stadium ook actief was in de financiële sector.

A.G. (Arie) van Gent, ARP-raadslid van gereformeerde huize van 1919 tot 1931, was anders dan Van der Zouwen en Labrie uit werkgemerskringen afkomstig. Hij bezat een “mandenmakersschuur” aan het einde van de Prinsengracht en pachtte tot in de verre omgeving jaarlijks kersen- en andere fruitboomgaarden. Zijn bedrijf werd voortgezet door zijn zoon Cees en zijn kleinzoon Arie, van wie de laatste zich aan het einde van de jaren zestig door de onstuitbare veranderingen in de verpakkingindustrie gedwongen zag het bedrijf te beëindigen.

In de periode 1923 – 1927 deed zich in de gelederen van de plaatselijke ARP een affaire voor, die in onze tijd niet zou hebben misstaan. Willem Adrianus van Kekem, die de leiding van het voor die tijd grote bedrijf, dat zich bezighield met het vervaardigen en exporteren van mandproducten, van zijn vader had overgenomen, werd er toen door de “partijleiding” van beticht zich in de kleine plaatselijke gemeenschap “minder welvoeglijk te (hebben) gedragen”. Deze aantijging leidde tot het vertrek van Van Kekem jr., die in 1906 raadslid en in 1911 tevens wethouder was geworden, uit de ARP. Hij liet het er evenwel niet bij zitten, maar nam in 1927 met een “eigen lijst” deel aan de verkiezingen, behaalde daarbij 14,5% van de stemmen en behield zijn zetel. De dissident, die in een eerder stadium kerkelijk ontvanger en (van 1906 tot 1913) penningmeester van het bestuur van de “School met den Bijbel” was geweest, bleef raadslid tot de gemeenteraadsverkiezingen van 1931.

De “jonge Van Kekem”, die het bedrijf van zijn vader had uitgebreid door te gaan handelen in hout, teen en fruit, overleed in 1940 in het grote herenhuis op de grens van de Dam en de Voorstraat in Ameide, dat hij in het begin van de vorige eeuw had laten bouwen. Dit pand is na de Tweede Wereldoorlog jarenlang in gebruik geweest als gemeentesecretarie.

Bij de liberalen ging het er minder rumoerig aan toe. Deze politieke groepering werd in de raad vertegenwoordigd door respectievelijk dorpsarts F.J. van den Berg (van 1899 tot 1907), F.A. Diepenhorst, eigenaar van hotel-café-restaurant “t Fortuin” aan de Fransestraat, (van 1915 tot 1927), en Hermanus (Manus) Diepenhorst, die in 1927 raadslid en in 1935 tevens wethouder werd. De laatstgenoemde was timmerman/aannemer en huizenbezitter. Hij woonde aan de Achterweg (de tegenwoordige J.W. van Puttestraat). Aan de socialistische raadsleden, Krijn den Boer en Jo de Groot, is al eerder aandacht besteed. In het “naoorlogse” deel van het artikel kom ik op beiden terug.

Ameide (vervolg gemeenteraadsverkiezingen)

Gemeenteraad 1931: ARP 38, 7%, Lijst-Van Kekem: 13,7 %, SGP 5,1 %, Lib. Unie 15,7% , VDB 9,6 % en SDAP 17,2 %.

Gemeenteraad 1935: ARP 45,1%, SGP 7,7%, Liberalen 20,7% en SDAP 26,5%.

Gemeenteraad 1939: ARP 52,1%, Liberalen 22,8% en SDAP 25,1%.

De Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) behaalde bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1931 5,1% en vier jaar later 7,7% van de uitgebrachte stemmen. In beide gevallen was dat onvoldoende om een zetel te bemachtigen. Deze in 1918 opgerichte partij is van bevindelijk- gereformeerde signatuur en bundelt door de jaren heen een nagenoeg constant aantal orthodox protestant-christelijke kiezers. De SGP is sinds het Christen-Democratisch Appèl (CDA) in 1980 ontstond als fusiepartij van de ARP, de CHU en de KVP de oudste politieke partij van ons land.

Ameide, Tweede Kamerverkiezingen

1929: ARP 45,28%, CHU 1,73%, SGP 10,36% en de Hervormd-Gereformeerde Staatspartij (HGS) 0,27%; Liberale Staatspartij 8,68% en VDB 5,27%; SDAP 23,5%.

1933: ARP 46,38%, CHU 1,26% en SGP 7,58%, Liberale Staatspartij 6,83% en VDB 1,90%; SDAP 29,2%

1937: ARP 37,78%, CHU 1,66%, SGP 8,07%, HGS 0,12%, Christen Democratische Unie 0,51% en Christelijk Nationale Actie (CNA) 0,25%; Liberale Staatspartij 5,91% en VDB 7,60%; SDAP 28,74%.

Ameide, Verkiezingen Provinciale Staten

1931: ARP 46,68%, CHU 0,95% en SGP 10,04%; Liberale Staatspartij 8,68% en VDB 5,29%; SDAP 25,51%.

1935: ARP 36,28%, CHU 3,92%, SGP 13,65%, HGS 0,51% en CDU 0,51% en CNA 0,25%; Liberale Staatspartij 6,83% en VDB 1,90%; SDAP 30,47%.

1939: ARP 37,69%, CHU 3,1%, SGP 6,89%, HGS 0,28%, CDU 0,84% en CNA 1,41%, Liberale Staatspartij 5,91% en VDB 7,6%, SDAP 33,19%.

De in 1918 opgerichte Communistische Partij in Nederland (CPN), waarvan de naam in 1935 werd veranderd in Communistische Partij van Nederland (afkorting: eveneens CPN), kreeg bij de in het interbellum gehouden verkiezingen noch in Ameide noch in Tienhoven een voet aan de grond. De beide gemeenten zijn trouwens nooit een vruchtbare

voedingsbodem geweest voor het ontstaan van nieuwe partijen, die buiten de geijkte kaders vielen. Er was hier overigens geen sprake van een uitzondering, want de communisten slaagden er ook elders in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden niet in om hun ideeën ingang te doen vinden. Aan de overkant van de Lek lukte dat in een aantal gemeenten wél. Zo werd Ammerstol in mijn jeugd nog altijd “Moskou aan de Lek” genoemd, omdat daar van 1924 tot 1954 de op 14 mei 1888 in Kattendijk (Zeeland) geboren en op 25 december 1973 in Renkum overleden hervormde predikant Johannes Bernardus Theodorus Hugenholtz stond - een niet alleen nationaal, maar ook internationaal opererende principiële pacifist, telg van een geslacht van patriciërs, waaruit veel predikanten waren voortgekomen.

Op gevaar af dat sommigen duizelig worden, omdat de bomen het zicht op het bos gaan ontnemen, presenteer ik nu in de langzamerhand gebruikelijk geworden volgorde (gemeenteraadsverkiezingen – verkiezingen Tweede Kamer – verkiezingen Provinciale Staten) de uitslagen van de verkiezingen, gehouden in Tienhoven in de jaren 1927 tot en met 1939.

Tienhoven, gemeenteraadsverkiezingen

1927: ARP 85%, Eigen lijst (liberalen) 15%.

1931: ARP 82% = 6 raadsleden, Eigen lijst (liberalen) 18% = 1 raadszetel.

1935: ARP 69% = 5 raadsleden; liberalen deden niet mee aan de verkiezingen; SDAP (deed alleen in dit jaar mee aan de verkiezingen): percentage onbekend = 1 raadszetel; Gemeentebelang: percentage onbekend = 1 raadszetel.

1939: ARP percentage onbekend = 5 raadszetels; liberalen en SDAP deden niet mee aan de verkiezingen; Gemeentebelang: percentage onbekend = 2 raadszetels.

In de tweede helft van de jaren dertig, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, deden zich in het altijd zo rustige Tienhoven politieke verwikkelingen voor, die te wijten waren aan de opkomst van de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB)¹, die in deze gemeente anders dan in Ameide een zekere aanhang had weten te verwerven en – in veel mindere mate - de absurd lage kiesdeler. Aan dit onderwerp is in ruime mate aandacht besteed door Carla Jonker en Bram Provoost (in zijn in de editie 2019-I van het Nieuwsblad gepubliceerde artikel over “De Gemeentebesturen van Ameide en Tienhoven, 1939-1946”), zodat ik hier niet lang bij zalilstaan.

1 De Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) was een autoritaire, anti-parlementaire, extreemrechtse partij, die in ons land heeft bestaan van 1931 tot 1945. Haar oprichter en “algemeen leider” was ir. Anton Adriaan (Anton) Mussert (Werkendam, 11 mei 1894 - 's-Gravenhage, 7 mei 1946), terechtgesteld op de Waalsdorpervlakte.

Nadat de aanhang van de NSB in Tienhoven had ingezien dat het niet mogelijk was om op eigen kracht een of meer zetels in de raad te bemachtigen, werd getracht gemene zaak te maken met achtereenvolgens de socialisten (!) en de liberalen. Het eerste mislukte, het tweede niet, wat leidde tot de vorming van de gelegenhedencombinatie “Gemeentebelang”, waarmee werd deelgenomen aan de verkiezingen van 1935 en 1939. In het eerste geval werd één zetel behaald, in het tweede geval waren het er twee.

Voor de volledigheid: in 1939 werden tot raadslid gekozen L. Spek, D. Versluis, C. Lakerveld, C. van Es en A. Uittenbogaard (allen ARP) en van “Gemeentebelang” H. van der Zouwen (NSB) en J. C. van der Leeden (liberaal). De ARP leverde zoals altijd de beide wethouders, in dit geval L. Spek en D. Versluis.

Tienhoven, Tweede Kamerverkiezingen²

1933: ARP 63,87%, CHU 3,14%, SGP 7,33%, HGS 0,52%, Lib. Staatspartij 2,62% en VDB 1,05%.

1937: ARP 54,14%, CHU 6,08%, SGP 4,97%, CNA 7,74%, Lib. Staatspartij 4,42% en VDB 3,32%.

In dit artikel is al enkele malen te berde gebracht dat zowel de raadsleden als de wethouders in Tienhoven vaak “lang op het pluche bleven zitten” vanwege met name de extreem lage kiesdeler, waardoor er aldoor sprake was van zeer beperkte keuzemogelijkheden en het verschijnsel “erfopvolging”. Hiermee wil overigens beslist niet gezegd zijn dat zij zich niet verantwoordelijk voelden voor de “publieke zaak” of hun taak niet naar behoren vervulden. De bekendste voorbeelden van dit type bestuurder waren Leendert Spek (31 juli 1874 – Tienhoven – 5 juni 1955) en zijn neef Govert Hermen (Goof) Spek (21 mei 1900 – Tienhoven – 14 december 1984), die beiden gedurende tientallen jaren lid van de gemeenteraad én wethouder van Tienhoven waren en daarnaast een lange reeks deels bezoldigde, deels onbezoldigde functies van andere aard vervulden, in het geval van de jongste Spek zelfs niet minder dan negentien.⁹

Tienhoven, Verkiezingen Provinciale Staten

1927: ARP 59,4%, CHU 6,5%, SGP 12,3%.

1931: ARP 59,51%, CHU 4,91%, SGP 9,20%, HGS 0,61%, Lib. Staatspartij 5,52%, VDB 2,46%.

1935: ARP 52,91%, CHU 5,23%, SGP 13,95%, Lib. Staatspartij 3,49%, VDB 1,75%.

1939: ARP 66,85%, CHU 6,95%, SGP 3,74%, HGC 0,53%, CDU 1,07%, Lib. Staatspartij 5,35%, VDB 3,21%.

Voorafgaande aan het laatste gedeelte van dit artikel, waarin de periode tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en de gemeentelijke herindeling van 1986 centraal staat, ga ik terug naar de inleiding. Onder de tussenkop “De gedaanteverwisseling van het (partij)politieke landschap” wordt daar namelijk gerept van “het ontstaan van een situatie, waarin politieke partijen als paddenstoelen uit de grond schieten”. Het zal u niet verbazen dat ik toen de samenstelling van de Tweede Kamer na de verkiezingen van maart 2021 op het oog had, een palet met zeventien kleuren, waaruit door afsplitsingen inmiddels niet minder dan twintig fracties zijn ontstaan. Het is zowel onnodig als ondoenlijk om aan deze partijen stuk voor stuk aandacht te besteden. Daarom beperk ik me tot het aangeven van enkele hoofdlijnen, die om redenen van uiteenlopende aard van belang zijn of van belang zijn geweest voor de ontwikkelingen, die zich in de bewuste periode in Ameide en Tienhoven hebben voltrokken.

In de naoorlogse periode was het partijenstelsel in ons land een tijdlang redelijk overzichtelijk. De confessionelen (= aanhangers van de ARP, de CHU en de Katholieke Volkspartij (KVP)³ hadden zich in het midden van het spectrum gepositioneerd, de in de Volkspartij voor Democratie (VVD)¹⁰ verenigde liberalen opereerden op de rechter- en de tot de Partij van de Arbeid (PvdA)¹⁰ behorende socialisten op de linkerflank. De staatkundig gereformeerden (SGP) en de communisten (CPN), waarvan de aanhang in beide gevallen veel kleiner was dan die van de eerdergenoemde partijen, werden gerekend te behoren tot de “rechtse” respectievelijk “linkse” groeperingen. Dit beeld van een “drie stromingenland” raakte steeds verder op de achtergrond door enerzijds de fusie of koersverandering van bestaande en anderzijds het ontstaan van nieuwe partijen. In het tweede geval ging het vaak om groeperingen, die zich van bestaande partijen afsplitsten om een eigen weg te gaan. Het eindresultaat van deze versnippering is, naar de stand van heden, een volksvertegenwoordiging met vogels van diverse pluimage, verdeeld over de al eerder ten tonele gevoerde twintig fracties.

Het is niet dan met enige moeite dat ik het huidige bestand aan politieke partijen – arbitrair – in onderstaand overzicht heb geperst, waarbij ik de “eenpitters” ter wille van de overzichtelijkheid maar buiten beschouwing heb gelaten.

3 De Katholieke Volkspartij (KVP) nam in 1945 de plaats in van de Rooms-Katholieke Staats Partij (RKSP) van voor de oorlog. De partij vormde in 1980 samen met de ARP en de CHU het Christen-Democratisch Appèl (CDA). De Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) ontstond in 1948 door het samengaan van de Partij van de Vrijheid en het Comité ter voorbereiding van een Democratische Volkspartij, dat bestond uit voormalige leden van de vooroorlogse links-liberale Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB), die in 1946 gekant waren tegen de fusie van de Bond met de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP), waaruit de Partij van de Arbeid was ontstaan.

2 Zie wederom “Het geslacht Spek”, editie 2020-IV van het Nieuwsblad van de HVAT.

Dr. Willem Drees.

Drs. Joop den Uyl.

Dr. mr. Dries van Agt.

Drs. Ruud Lubbers.

Mr. Hans van Mierlo.

Midden (centrum): CDA + Democraten66 (D66)⁴ + VOLT.

Conservatief (rechts): VVD + Christen Unie⁵ + SGP + Forum voor Democratie⁶ + JA21 + Partij voor de Vrijheid (PVV);⁷

Progressief (links): Partij voor de Dieren⁸ + DENK + Partij van de Arbeid (PvdA) + Groen Links⁹ + Socialistische Partij (SP).

De Socialistische Partij (SP) ontstond in 1971 als afsplitsing van de Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland (KEN) en heeft zich sindsdien ontwikkeld tot een partij met een duidelijk linkse, antikapitalistische signatuur.

Aangezien ook hier geldt dat overdaad schaadt, heb ik hieronder uitsluitend enkele landelijke kopstukken vermeld van partijen, die bij verkiezingen in Ameide en Tienhoven in de periode 1945 - 1986 een substantieel aantal kiezers op zich wisten te verenigen.

- Dr. (h.c.) Willem Drees (Amsterdam, 5 juli 1986 – 's-Gravenhage, 14 mei 1988), lid van respectievelijk de SDAP en de P. v. d. A.), wordt algemeen beschouwd als een van de belangrijkste naoorlogse politici van ons land. Hij was minister-president van 1948 tot 1958, Minister van Staat en drager van het Grootkruis in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

- Drs. (tevens dr. h.c.) Johannes Marten (Joop) den Uyl (Hilversum, 9 augustus 1919 – Amsterdam, 24 december 1987), lid van de PvdA), minister-president van 1973 tot 1977 en in die hoedanigheid “leider van het meest linkse Nederlandse kabinet ooit”. Grootofficier in de Orde van Oranje-Nassau.
- Dr. mr. Antonius Andreas Maria (Dries) van Agt, geboren in Geldrop op 2 februari 1931, lid van het CDA, minister-president (in drie kabinetten) van 1977 tot 1982. Drager van het Grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau.
- Drs. Rudolphus Franciscus Marie (Ruud) Lubbers (7 mei 1939 – Rotterdam – 14 december 2018), lid van het CDA, langstzittende minister-president van Nederland (van 4 november 1982 tot 22 augustus 1994). Minister van Staat en Drager van het Grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau.
- Mr. Pieter Johannes (Piet) Oud (Purmerend, 5 december 1886 – Rotterdam, 12 augustus 1968), voor de oorlog lid van de Tweede Kamer voor de VDB en minister van Financiën van 1933 tot 1937, burgemeester van Rotterdam (van 1938 tot 1941 en 1945 tot 1952), was na de oorlog een van de toonaangevende politici en behoorde tot de oprichters van achtereenvolgens de PvdA en de VVD. Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw, Minister van Staat.
- Mr. H.A.F.M.O. (Hans) van Mierlo (Breda, 18 augustus 1931 – Amsterdam, 11 maart 2010), medeoprichter en icoon van D66, minister van Defensie (1981 – 1982) en van Buitenlandse Zaken (1994-1998), Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau, Minister van Staat.

De periode tussen de Tweede Wereldoorlog en de gemeentelijke Herindeling van 1986

Koningin Wilhelmina was beslist niet de enige, die verwachtte dat na de Tweede Wereldoorlog in ons land “vernieuwde” (partij)politieke verhoudingen zouden ontstaan. Tal van onderdanen deelden om redenen van uiteenlopende aard de gevoelens van de Vorstin. De “verzuiling” greep echter ook in deze sector van de maatschappij al spoedig om zich heen, ook

⁴ De in 1966 opgerichte partij Democraten66 (D66) stoelt op sociaal-liberale beginselen. De leden van de partij beschouwen zichzelf als te zijn progressief, sociaal-liberaal en (veelal ook) vrijzinnig.

⁵ De Christen Unie (CU) ontstond in 2000 door het samengaan van het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) en de Reformatorisch Politieke Federatie (RPF). De partij gaat uit van christelijk-sociale beginselen.

⁶ Forum voor Democratie werd als politieke partij in 2016 opgericht op initiatief van Thierry Baudet. JA21 is de naam van een politieke partij, die zich in 2020 afsplitste van Forum voor Democratie.

⁷ De Partij voor de Vrijheid (PVV) is qua beginselen op een nationalistische leest geschoeid. Oprichter en enig lid van de partij is Geert Wilders.

⁸ De Partij voor de Dieren ontstond in 2002. De partij heeft een ecologische signatuur, met de bevordering van het dierenwelzijn en de verbetering van het milieu als centrale thema's.

⁹ Groen Links manifesteerde zich in 1990 door de fusie van vier politieke partijen: de Communistische Partij Nederland (CPN), de Evangelische Volkspartij (EVP), de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) en de Partij Politieke Radicals (PPR). De partij heeft een progressief-sociale basis.

al ondergingen sommige partijen een naamsverandering, wat critici van het oude bestel er toe bracht te gewagen van “oude wijn in nieuwe zakken!”.

Ook in Ameide en Tienhoven bleef in dit opzicht veel, zo niet alles, bij het oude. Dat gold overigens niet voor de turbulente periode tussen de maanden mei en december van het jaar 1945, door Bram Provoost uitgebreid beschreven in zijn al eerder vermelde artikel over de Gemeentebesturen van Ameide en Tienhoven, 1939 -1946, zodat ik er kort over kan zijn.

Het volgende was het geval. De uitgeweken Nederlandse Regering in Londen had medio januari 1941 al een “Zuiveringsbesluit” opgesteld, dat zag op de tuchtrechtelijke toetsing van het Overheidspersoneel (= de Hoge Colleges van Staat, de Rechterlijke Macht en het ambtenarenapparaat, waartoe ook de Commissarissen van de Koningin, de burgemeesters en de wethouders behoorden) om te bepalen of, en zo ja in hoeverre, men op enigerlei wijze verwijtbaar medewerking had verleend aan het regiem van de Duitse bezetter. Was dat zo, dat konden maatregelen getroffen, variërend van een berisping tot oneervol ontslag, met inbegrip van verlies van salaris en verval van pensioenaanspraken.

De “Zuiveringscommissie” oordeelde in mei 1945 dat burgemeester Luyendijk in aanmerking diende te worden gebracht voor “staking” - een lichte maatregel, die inhield dat hij zijn werkzaamheden diende te staken voor de duur van het naar hem ingestelde onderzoek. Hij behield zijn salaris. De maatregel had tot gevolg dat er in Ameide en Tienhoven een bestuurlijk vacuüm ontstond, aangezien de wethouders en de gemeenteraden al eerder door de Duitse autoriteiten aan de kant waren gezet.

Medio april 1945 was van overheidswege bepaald dat in deze en vergelijkbare gevallen voorlopige gemeenteraden (“Noodraden”) ingesteld dienden te worden. Daartoe werd een nodeloos ingewikkelde procedure opgetuigd, die voorzag in de benoeming van vertrouwensmannen (= fase 1), die op hun beurt een kiescollege dienden te benoemen (= fase 2), met de formatie van een voorlopige gemeenteraad als volgende stap (= fase 3) en – een maand later – de benoeming van wethouders als sluitstuk (= fase 4).

De antirevolutionairen in Ameide en Tienhoven zagen niets in deze aanpak en bedankten voor de eer, waardoor er uiteindelijk in Ameide een noodgemeenteraad met slechts drie leden en in Tienhoven geen gemeenteraad werd geïnstalleerd! De zetels in Ameide werden bezet door drie oude bekenden: Krijn den Boer en Jo de Groot (beiden SDSAP) en Manus Diepenhorst (Liberaal). De eerstgenoemde en de laatstgenoemde fungeerden als wethouder. De gestaaakte burgemeester keerde op 1 december 1945 terug in zijn gemeenten, bij welke gelegenheid hem blijkens de berichtgeving in “De Schoonhovensche Courant, Nieuwsblad voor Zuid-Holland en Utrecht” van de zijde van de inwoners een enthousi-

Ameide en Tienhoven. BURGEMEESTER LUYENDIJK TERUG. De heer C. W. Luyendijk is, na 7 maanden gestaakt te zijn geweest, weer burgemeester van Ameide en Tienhoven, en alzoo in eere hersteld. Toen dit Zaterdagmiddag bekend werd in de gemeente staken direct verschillende ingezetenen de vlag uit, terwijl de muziekvereniging „Unie” den burgemeester des avonds een serenade bracht, die uiteraard veel publiek op de been bracht. De burgemeester hield voor zijn woning een korte toespraak en dankte de burgerij voor haar meeleven in de afgelopen maanden. Zijn woning was als het ware herschapen in een bloemen-lentoonstelling en persoonlijke, schriftelijke en telefonische gelukwensen completeerden het bewijs van medeleven.

▲ Uit “Het Nieuws” Schoonhoven, 7 dec 1945.

ast onthaal ten deel viel (“de ambtswoning was herschapen in een bloemenzee”, “er werd druk gevlagd”, “er kwamen persoonlijke, schriftelijke en telefonische gelukwensen binnen” en “de muziekvereniging “Unie” bracht een serenade”).

Door de terugkeer van burgemeester Luyendijk was de weg vrijgemaakt voor het houden van verkiezingen voor de vorming van een “normale” gemeenteraad. Besloten werd deze te houden op 29 juli 1946. Er namen vier partijen aan deel: de Partij van de Arbeid (de opvolger van de SDAP), de Partij van de Vrijheid (waarin de liberalen en de vrijzinnig-democraten zich verenigd hadden), de Anti-Revolutionaire Partij en “Algemeen Belang”, een groepeerings zonder binding met een landelijke partij.

De verkiezingen gaven de volgende, in “De Partisaan”¹⁰ breed uitgemeten, uitslag te zien:

- Partij van de Arbeid: 392 stemmen; 3 zetels; gekozen: Johan de Groot, 32 jaar, mandenmaker, voorz. der partij, was lid “Noodraad”, voorz. Volksonderwijs, voorheen SDAP'er (340 stemmen); Krijn den Boer, 61 jaar, mandenmaker, bestuurslid “Groene Kruis”, voorheen wethouder (3 stemmen), en Leendert H. Diepenhorst, 54 jaar, voorheen timmerman, thans caféhouder, bestuurslid verschillende verenigingen (34 stemmen);
- Anti-Revolutionaire Partij: 468 stemmen; 3 zetels; gekozen: Jan van der Hek, 64 jaar, rustend slager, president-kerkvoogd en diaken, voorzitter Christelijk Schoolbestuur, lid Raad van Toezicht Boerenleenbank, enz., voorheen wethouder (302 stemmen); Arie de Kruijk Czn., 56 jaar, eigenaar hoepelmakerij en handelaar in hout en teen, ouderling Gereformeerde Kerk, 2^e voorzitter ARP (51 stemmen), en Cornelis van der Zijden, 39 jaar, mandenmaker, bestuurslid ARP (67 stemmen).
- Partij van de Vrijheid: Hermanus Diepenhorst, 62

10 “De Partisaan” was tijdens de bezetting ontstaan als illegale regionale krant. Na de Bevrijding werd het blad aanvankelijk voortgezet als “De Partisaan van het vrije woord” en in 1946 met het “Gorinchems Nieuwblad” samengevoegd tot het “Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken”.

jaar, timmerman, bestuurslid Boerenleenbank, 75 stemmen.”

De kandidaten van "Algemeen Belang", Piet van der Leeden en Jan van der Grijn, kregen 12 respectievelijk 0 stemmen, en werden dus niet gekozen.

Van de gekozenen waren Jo de Groot, Krijn den Boer, Jan van der Hek, Arie de Kruijk en Manus Diepenhorst oudgedienden. Leen Diepenhorst, van wie de ouderen onder ons zich wellicht nog zullen herinneren dat hij uitbater van hotel-café-restaurant "t Fortuin", geheelonthouder, vrijgezel en immer stoïcijns was, en Cees van der Zijden maakten hun opwachting in de raad. Jo de Groot en Manus Diepenhorst werden tot wethouder gekozen.

Aan de personele samenstelling van het College van Burgemeester en Wethouders ging een vinnige discussie tussen de heren Den Boer en De Kruijk vooraf, aangezien de laatste het "niet democratisch" vond dat de antirevolutionairen niet langer vertegenwoordigd waren in het College, terwijl de eerste van mening was dat ze dit zelf hadden veroorzaakt: ze hadden eerst bedankt voor deelname aan de "Noodraad" en vervolgens geen genoegen willen nemen met de tweede zetel in het College.¹¹

Voor Krijn den Boer, die in de Crisistijd voor de SDAP jarenlang de kastanjes uit het vuur had gehaald en oud-wethouder was, moet het ongetwijfeld een teleurstelling zijn geweest dat hij maar drie stemmen kreeg.

Ook in Tienhoven werden in 1946 gemeenteraadsverkiezingen gehouden, waaraan twee partijen, de Anti-Revolutionaire Partij en de Partij van de Arbeid, en de uit de ARP getreden oud-wethouder Dirk Versluis met een "eigen lijst" deelnamen. De uitslag was als volgt:

- "Anti-Revolutionaire Partij: 159 stemmen, 5 zetels; gekozen: Leendert Spek, rustend landbouwer, oud-ouderling, secretaris Boerenleenbank, oud-wethouder: 44 stemmen; Govert H. Spek, landbouwer, penningmeester Ziekenhuisverpleging, penningmeester A. R. Kiesvereniging, hoogheemraad, enz.: 22 stemmen; Arie Uittenbogaard, landbouwer: 11 stemmen; Klaas Buijserd, landbouwer en veekoopman, ouderling: 17 stemmen, en Arie Cornelis Diepenhorst, schipper, lid Gereformeerde Kerk: 25 stemmen. Voorts werden gekozen: van de Lijst-Versluis: Dirk Versluis, landbouwer, kerkvoogd en oud-wethouder: 33 stemmen, en van de Partij van de Arbeid: Hendrik de Gans, arbeider: 23 stemmen." Drie leden, Leendert Spek, Arie Uittenbogaard en Dirk Versluis hadden al eerder zitting gehad in de raad. Goof Spek, Klaas Buijserd, Arie Diepenhorst en Henk de Gans waren de nieuwelingen. Leendert Spek en Arie Uittenbogaard werden tot wethouder gekozen.

De "linkse raad van 1946" was de inzet bij de verkiezingen, die in 1949 in Ameide werden gehouden. Bij die gelegenheid kwamen de volgende uitslagen uit de bus:

- Anti-Revolutionaire Partij: 518 stemmen, 3 zetels, gekozen: Cees van der Zijden, Arie de Kruijk en Krijn de Vroome, met achtereenvolgens 397, 46 en 9 stemmen;
- Partij van de Arbeid: 373 stemmen, 3 zetels, gekozen: Jo de Groot, Willem Donker en Leen Diepenhorst, met achtereenvolgens 299, 37 en 23 stemmen, en
- Partij van de Vrijheid: 134 stemmen, 1 zetel, gekozen: Manus Diepenhorst: 92 stemmen. Arie de Kruijk en Jo de Groot werden wethouder. Krijn de Vroome en Willem Donker waren de nieuwe raadsleden. De eerste was werkzaam bij "N.V. Betondak" in Arkel; het nieuwe PvdA-raadslid W.R. (Willem) Donker "kwam van buiten de gemeente"; hij was hoofdboekhouder bij de Firma Kruijt.

De in hetzelfde jaar in Tienhoven gehouden gemeenteraadsverkiezingen gaven de volgende uitslag te zien:

- Anti-Revolutionaire Partij: 138 stemmen, 5 zetels, gekozen: Leendert Spek, Goof Spek, Cees van Es, Arie Uittenbogaard en de weer in de boezem van de ARP teruggekeerde Cees Versluis, met respectievelijk 37, 8, 18, 22 en 18 stemmen;
- Partij van de Arbeid: 33 stemmen, 1 zetel, gekozen: Henk de Gans, met 32 van de 33 op de PvdA uitgebrachte stemmen, en
- Staatkundig Gereformeerde Partij, 1 zetel, gekozen: Piet Beijen (landbouwer) met 19 van de 23 op de SGP uitgebrachte stemmen.

De Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) behaalde bij deze verkiezingen voor het eerst een zetel in de gemeenteraad van Tienhoven. Leendert Spek en Cees van Es werden wethouder.

Om redenen van tweeërlei aard - dit artikel moet qua lengte niet al te zeer uit de toon vallen + van opmerkelijke verschuivingen in de bezetting van de zetels was niet langer sprake - heb ik de uitslagen van de in de periode van 1953 tot en met 1966 in Ameide en Tienhoven gehouden gemeenteraadsverkiezingen hieronder in verkorte vorm op een rij gezet en daarbij van geval tot geval vermeld: het jaar van de verkiezingen, het totale aantal uitgebrachte (geldige) stemmen, de door de respectieve partijen behaalde resultaten (in procenten) en de namen van de gekozen raadsleden en wethouders.

Ameide

Gemeenteraadsverkiezingen 1953.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1068.

ARP: 51,5%, PvdA: 38,5% en Lib.: 10%.

Gekozen raadsleden: Cees van der Zijden, Arie de Kruijk en Krijn de Vroome; Willem Donker, Jo de

¹¹ In meer dan één opzicht liep het duo Den Boer-De Kruijk hier vooruit op de eindeloze dispuuten, die in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw in ons land werden gehouden over "programcolleges" en "afspiegelingscolleges".

▲ Gemeenteraad Ameide in 1957, vlnr.: Krijn de Vroome (raadslid AR), Willem Bor (raadslid AR), Arie de Kruijk (wethouder AR), Cornelis van der Zijden (wethouder AR), Jo de Groot (raadslid PvdA), Willem Donker (raadslid PvdA) en Leen Diepenhorst (raadslid PvdA).

Cornelis Willem Luyendijk was burgemeester van Ameide en Tienhoven van 1924 tot 1957. In die periode vergaderde de raad van de tweede gemeente aldoor met grote tussenpozen en kortstondig. Aan het eind van de jaren vijftig leidde deze wijze van vergaderen tot een ambtsbericht van het bestuur van de provincie Zuid-Holland, waarin er nadrukkelijk op werd gewezen dat “zulks niet strookte met de inhoud en de geest van de Gemeentewet”. Hoewel ik geen documenten heb kunnen vinden om dat te onderbouwen, waag ik, de onverstoobarheid van de Tienhovenaren kennend, te betwijfelen of de vroede vaderen hun leven in dit opzicht hebben gebeterd.

De logistieke voorbereiding en begeleiding van de raadsvergaderingen was in beide gemeenten in handen van de legendarische Jan van Straten uit Tienhoven, die door iedereen “Jan de Koekoek” werd genoemd om hem te onderscheiden van zijn gelijknamige plaatsgenoten, die als “Jan den Dubbele” en “Jan van Amersfoort” oftewel “Het Heertje” door het leven gingen. Hij was niet alleen gemeentebode, maar vervulde daarnaast allerlei andere functies, zoals aanspreker, koster van de Tienhovense Kerk, koetsier van dokter Mart Eenink, de plaatselijke huisarts, op hoogtijdagen, en assistent bij het pontveer Tienhoven-Jaarsveld. Kortom, hij was een drukbezet man, van wie het daarom werd geaccepteerd dat hij zich vaak met grote snelheid op kousenvoeten door de gemeentelijke burelen begaf.

Zelf ben in enkele malen getuige geweest van het optreden van deze overheidsdienaar tijdens raadsvergaderingen in het krap bemeten gemeentehuis aan de binnenzijde van de Lekdijk. Ik zal nooit vergeten dat hij, toen hij op zekere dag bemerkte dat de vergadering wel heel erg kort zou gaan duren, dwars door de beraadslagingen heen op luide toon aan de burgemeester vroeg “Burgemeester, zal ik de mensen ook maar een sigaar presenteren”? De reactie van burgemeester Luyendijk, die onmiddellijk begreep dat Van Straten met “de mensen” het publiek bedoelde, was “Dat is goed, Van Straten”, waarna de vergadering in alle rust werd voortgezet.

Groot en Leen Diepenhorst; Manus Diepenhorst. Wethouders: Arie de Kruijk en Willem Donker.

Gemeenteraadsverkiezingen 1958.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1065.

ARP: 37%, PvdA: 36,5%, CHU: 12 %, Gemeentebelangen: 10,5% en SGP: 4%.

Gekozen raadsleden: Cees van der Zijden, Arie de Kruijk en Henk Weeda; Willem Donker, Jo de Groot en Leen Diepenhorst; Bas Streefkerk (CHU). Wethouders: Arie de Kruijk en Willem Donker.

Gemeenteraadsverkiezingen 1962.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1049.

Protestants Christelijke Lijst: 52,5%, PvdA: 34,5% en Gemeentebelangen: 13%. Gekozen raadsleden: Nicolaas (Nico) de Kruijk, Arie Gerrit de Kruijk, Pieter Vroon en Bastiaan (Bas) Bor; Jo de Groot en Andries van der Grijn; drs. H.P. (Heinz) Daniëls. Wethouders: Nico de Kruijk en Jo de Groot.

De antirevolutionairen, christelijk-historischen en staatkundig gereformeerden kwamen bij de verkiezingen van 1962 uit met een gezamenlijke “Protestants Christelijke Lijst”, waarmee kennelijk werd beoogd “een dam op te werpen tegen het oprukkende socialisme”. Zij slaagden in hun opzet, want Nico de Kruijk (oprichter van het nog altijd bestaande accountantskantoor Nic de Kruijk BV) en Arie Gerrit de Kruijk¹² (fruitteler en fruithandelaar, jongste zoon van oud-wethouder Arie de Kruijk, maar geen familie van Nico de Kruijk), beiden behorende tot de ARP, Pieter Vroon (mandenmaker, CHU) en Bas Bor (mede-eigenaar van de Meel- en Veevoederfabriek W. Bor & Zonen, SGP) kwamen in de raad.

Andries van der Grijn was werkzaam bij “NV Betondak” in Arkel. Heinz Daniëls was de plaatselijke dierenarts.¹³ Hij was evenals de heer Donker noch geboren noch getogen in Ameide.

Gemeenteraadsverkiezingen 1966.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1125.

ARP: 42,5%, PvdA: 30%, CHU: 18,5% en

¹² Zie ook Nieuwsblad HV A + T, editie 2009-III.

¹³ Zie ook Nieuwsblad HV A + T, editie 2007-III.

▲ Gemeenteraad Tienhoven in 1924, vlnr. staand: Daan de Jongh, Dirk Versluis, Gijs van Lomwel en Kees Lakerveld.

Zittend: gemeentesecretaris Cor van Staveren, Leen Spek, burgemeester Luyendijk, Teunis de Jongh, Hannes van der Leeden, en Kees Bouwmeester.

Gemeentebelangen: 9%.

Gekozen raadsleden: Nico de Kruijk en Arie Gerrit de Kruijk; Pieter Vroon; Bas Bor; Jo de Groot en Andries van der Grijn; Heinz Daniëls. Wethouders: Nico de Kruijk en Jo de Groot.

Tienhoven

Gemeenteraadsverkiezingen 1953.

Aantal uitgebracht stemmen: 224.

ARP: 68%; SGP: 12% en PvdA: 20%.

Gekozen raadsleden: Leendert Spek, Goof Spek, Arie Uittenbogaard, Cees van Es en Cees Versluis; Piet Beijen en Henk de Gans. Wethouders: Leendert Spek en Goof Spek.

Gemeenteraadsverkiezingen 1962.

Aantal uitgebrachte stemmen: 235.

Protestants Christelijke Lijst: 82% en PvdA: 18%.

Gekozen raadsleden: Goof Spek, Dick den Braven, Cees van Es, G.M.J. (Therus) van Lomwel, Piet Beijen en Cees Versluis; Piet Wierks. Wethouders: Goof Spek en Therus van Lomwel.

Gemeenteraadsverkiezingen 1966.

Aantal uitgebrachte stemmen: 269.

ARP + SGP: 50,5%; CHU: 25%; PvdA: 14,5% en Gemeentebelangen: 10%.

Gekozen raadsleden: Goof Spek, Cees van Es en Cees Versluis (allen ARP), Therus van Lomwel en Dick den Braven (beiden CHU), Piet Beijen (SGP) en Piet Wierks (PvdA). Wethouders: Goof Spek en Therus van Lomwel.

Therus van Lomwel en Dick den Braven waren landbouwer. Piet Wierks werkte als burgerambtenaar bij Defensie.

De resultaten van de verkiezingen overziende, vallen drie dingen op:

- (1) De manden- en hoepmakerij was, van zowel werkgevers- als werknemerszijde, aldoor ruim vertegenwoordigd in de gemeenteraad van Ameide, ook toen het belang van deze oude tak van nijverheid al geruime tijd tanende was. Van de kant van de "patroons" ging het om Willem

Adrianus van Kekem en Cees van Gent (voor de oorlog) en Arie de Kruijk (voor en na de oorlog), terwijl Arie van der Zouwen en Jan Labrie (voor de oorlog), Krijn den Boer en Jo de Groot (voor en na de oorlog) en Cees van der Zijden en Pieter Vroon (na de oorlog) de mandenmakers representeerden.

- (2) Hoewel Cees van der Zijden als lijsttrekker van de Antirevolutionaire Partij bij de opeenvolgende verkiezingen steeds aanzienlijk meer stemmen behaalde dan zijn partijgenoot Arie de Kruijk, werd de laatste telkens herkozen als wethouder. Hieruit kan in ieder geval worden afgeleid dat er op dit punt geen animositeit bestond tussen de hervormden en de gereformeerden in Ameide. Van der Zijden was namelijk ouderling in de hervormde gemeente en De Kruijk vervulde dit ambt in de gereformeerde kerk.
- (3) In 1962 vormden bij de gemeenteraadsverkiezingen in Ameide en Tienhoven de plaatselijke afdelingen van de ARP, de CHU en de SGP gezamenlijk de Protestants Christelijke Lijst. Hoewel dit samengaan in electoraal opzicht zeker geen mislukking was, is van dit vehikel later niets meer vernomen; dat wil zeggen: de drie confessionele partijen trokken daarna weer gescheiden op.

De agendapunten, die in de gemeenteraad van Tienhoven aan de orde kwamen, waren in de regel niet van dien aard dat er buiten de eigen kring belangstelling voor bestond. De besluitvorming over de definitieve bestemming van de Koekoekswaard vormde in dit opzicht een uitzondering. Aangezien Bram Provoost dit onderwerp in de editie 2019-I van het Nieuwsblad uitgebreid heeft behandeld, beperk ik me nu tot het aangeven van enkele hoofdlijnen.

Het jarenlange dispuut over het lot van de Koekoekswaard, een uiterwaard ter grootte van welgeteld 29,03 hectare aan de buitenkant van de Lekdijk bij Tienhoven, begon kort nadat de heer C. Verdoorn, eigenaar van C. Verdoorn's Handel- en Transport Mij N.V. te Dordrecht, de Koekoekswaard, tezamen met een hofstede met arbeiderswoning en een gedeelte

van een boomgaard, in eigendom had verworven tijdens een Openbare Verkoop, die op “Woensdagen 13 en 20 October 1954 respectievelijk bij inzet en afslag werd gehouden in het koffiehuis van de heer L.H. Diepenhorst te Ameide”. Het oogmerk van de zakenman was aan de Waard een industriële bestemming te geven, daarbij inbegrepen de mogelijkheid van zandwinning (= afgraving). Van meet af aan werden bezwaren tegen zijn plannen ingebracht, met name vanuit de hoek van de natuurbeschermers, die beducht waren voor de teloorgang van het gebied – “een van de vijf belangrijkste overgebleven rivierduinen van Nederland, met een zeldzame plantengroei”.

Deze bezwaren brachten de heer Verdoorn ertoe zijn plannen te wijzigen in die zin, dat daarin zou worden opgenomen dat de Waard “mede een recreatieve bestemming zou krijgen door na de fase van de zandwinning in het gebied een recreatiecentrum te ontwikkelen, met inbegrip van een jachthaven, een zwembad en een kampeerterrein”. Het openbare debat over de pro’s en contra’s van de (aangepaste) plannen van de heer Verdoorn werd ingewikkelder, naarmate de tijd vorderde, omdat op de Koekoekswaard, waar al vele jaren werd gevoetbald en gezwommen, geleidelijk aan meer tenten en caravans verschenen, het ontbreken van sanitaire voorzieningen ten spijt. Deze ontwikkeling leidde voor het eerst sinds vele jaren tot een Tienhovense kwestie, waaraan naast regionale, ook landelijke nieuwsmedia aandacht besteedden.

Wat betreft de betrokkenheid van de gemeenteraad van Tienhoven bij de besluitvorming over de toekomst van de Koekoekswaard brak in de maand april van het jaar 1964 een beslissende fase aan. Ter tafel kwam een meerderheidsvoorstel van het College van B. en W. om te besluiten dat – kort door de bocht geformuleerd – “er een einde diende te komen aan het kamperen op de Koekoekswaard, maar dat dagrecreatie zou worden toegestaan”. Aan dit voorstel (van burgemeester Jan Cees de Ridder en wethouder Goof Spek) lag de overweging ten grondslag dat “het voortduren van de ter plaatse ontstane wilde vorm van recreatie een gevaar zou inhouden voor de volksgezondheid, de openbare orde en de zedelijkheid”. Wethouder Therus van Lomwel zag dat anders, met name omdat hij bij zijn frequente bezoeken aan de Waard “nooit wanordelijkheden had geconstateerd en geen onderscheid wilde maken tussen zwemmen en zonnebaden enerzijds en kamperen anderzijds”.

Er waren twee raadsvergaderingen, gehouden op achtereenvolgens 14 en 21 april 1964, voor nodig om de knoop door te hakken. In de eerste vergadering steunden naast, wethouder Goof Spek, Cees van Es en Cees Versluis het voorstel van B. en W., maar onthielden Piet Beijen, Dick den Braven en wethouder Therus van Lomwel er hun stem aan. Piet Wierks had zich niet kunnen vrijmaken om de vergadering bij te wonen, zodat de stemmen stakten. In de tweede vergadering stemde het PvdA-raadslid tegen, waardoor het voorstel werd verworpen.

Dit besluit hield in dat het verbod om op de Koekoekswaard te kamperen het niet haalde. Anders dan aanvankelijk door velen werd aangenomen, was de uitkomst van het debat in de gemeenteraad van Tienhoven niet van invloed op de besluitvorming over de definitieve bestemming van het gebied, de bevoegdheid om daarover een oordeel te vellen was namelijk voorbehouden aan de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland. Bram Provoost heeft in zijn artikel beschreven hoe de eindsituatie op de Koekoekswaard werd bereikt: geen zandwinning of andere activiteiten van industriële aard en ook geen recreatiecentrum met een jachthaven en een zwembad, wél een camping met eigentijdse voorzieningen en een nog altijd intact natuurgebied.

Ik heb beide raadsvergaderingen bijgewoond, niet zozeer als direct belanghebbende, ook al woonde ik destijds buitendijks aan de periferie van de Koekoekswaard, maar meer als correspondent van niet minder dan drie landelijke en drie regionale bladen (“Het Vrije Volk”, “De Rotterdammer” en “Trouw” respectievelijk “De Gecombineerde” (Gelderse en Zuid-Hollandsche Bladen), “De Schoonhovensche Courant” (Nieuwsblad voor Zuid-Holland en Utrecht) en “Het Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken”).¹⁴ Wie overigens mocht denken dat ik door deze correspondentenschappen een “man in bonus” werd, moet ik erg teleurstellen: de bezoldiging was gebaseerd op een vast bedrag (in de praktijk: een per medium verschillend aantal centen) per regel geplaatste kopij.

Hoe het ook zij, het staat me nog helder voor de geest dat de Dordtse zakenman Verdoorn ter vergadering kwam in een Bentley - een automobiel uit een in Tienhoven volstrekt ongebruikelijke prijsklasse. De bolide trok dan ook veel aandacht, temeer daar hij pal voor het raadhuis op de Lekdijk parkeerde.

Bram Provoost merkt ook op dat de berichtgeving over de Koekoekswaard in “Trouw” “in grote lijnen identiek was” aan die in “De Rotterdammer”. Dat klopt, want ik was gewoon om aan alle (zes) redacties dezelfde kopij toe te sturen om zo de omvang van de werkzaamheden enigszins binnen de perken te houden, tenzij er een concrete aanleiding bestond om het anders te doen. Ervan uitgaande dat het niet aannemelijk is dat er geen abonnees waren, die meer dan één krant lazen, en de (eind)redacteuren geen kennisnamen van elkaars journalistieke producten heeft het me altijd verbaasd dat ik nooit op mijn werkwijze ben aangesproken. De mogelijkheid dat mijn bijdragen slecht of zelfs helemaal niet werden gelezen, laat ik uiteraard buiten beschouwing.

Na deze verbale omzwervingen in het Tienhoven van weleer is het de hoogste tijd om over te gaan naar de uitslagen van de verkiezingen, die daar en in Ameide werden gehouden in de periode 1970 – 1982.

¹⁴ Tekenend voor de kaalslag, die zich sindsdien in de krantensector heeft voltrokken, is dat alleen het dagblad “Trouw” van dit zestal is overgebleven.

Gemeenteraadsverkiezingen Ameide (1946 - 1982)

Ameide	1946	1949	1953	1958	1962	1966	1970	1974	1978	1982
ARP/CHU/SGP					4		4	4	4	4
VVD		1							1	1
PvdA	3	2	3	3	2	2	2	3	2	2
Gemeentebelangen					1	1	1			
ARP/SGP		4	4			3				
CHU				1		1				
ARP	3			3						
Partij van de Vrijheid	1									

Gemeente opgeheven per 01-01-1986

Gemeenteraadsverkiezingen Tienhoven ZH (1946 - 1982)

Tienhoven (ZH)	1946	1949	1953	1958	1962	1966	1970	1974	1978	1982
PC Combinatie					6		6	5	4	5
VVD									1	1
PvdA	1	1	1	2	1	1	1	2	2	1
ARP/SGP						4				
CHU				2		2				
ARP	5	5	5	3						
SGP		1	1							
Vrijzinnige Lijst	1									

Gemeente opgeheven per 01-01-1986

Ameide

Gemeenteraadsverkiezingen 1970.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1.140.

Protestants Christelijke Lijst: 53%; PvdA: 33% en Gemeentebelangen: 14%.

Gekozen raadsleden: Nico de Kruijk en Arie Gerrit de Kruijk (beiden ARP), Arie Veenfliet (CHU) en Bas Bor (SGP); Piet van Gelderen en Klaas van Oort (beiden PvdA) en Cees Terlouw (mede-eigenaar van een fruit- en eierenhandel, Gemeentebelangen). Wethouders: Nico de Kruijk en Piet van Gelderen.

De op 11 december 1929 in Ameide geboren Klaas van Oort, in zijn hoedanigheid van Ridder in de Orde van Oranje-Nassau en Ereburger van de gemeente Zederik een van de meest gelauwerde raadsleden uit de regio, deed in september 1970 zijn intrede in de raad van de gemeente Ameide. Hij werd in 1972 tussentijds wethouder en bleef dat tot aan de gemeentelijke herindeling van 1986. Aangezien hem bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1986 in Zederik een in zijn ogen te lage (= vijfde) plaats was toebedeeld op de kandidatenlijst van de PvdA, richtte hij in dat jaar samen met een aantal geestverwanten een nieuwe partij op, de Vrije Kieskring Gemeentebelangen (VKG), die onmiddellijk drie zetels behaalde. In 1986 was hij nog gedurende een half jaar wethouder ter vervanging van een zieke partijgenoot. Zie ook mijn artikel "Klaas van Oort, een leven in dienst van de gemeenschap" in de editie 2011-II van dit blad.

Gemeenteraadsverkiezingen 1974.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1.340.

Protestants Christelijke Lijst: 51,5%; PvdA: 38% en Gemeentebelangen: 10,5%.

Gekozen raadsleden: Nico de Kruijk en Arie Gerrit de Kruijk (beiden ARP), Arie Veenfliet (CHU) en Bas Bor (SGP); Klaas van Oort, Anton Versluis en Bram Provoost (allen PvdA). Aart Langerak (oud-gemeenteambtenaar, Gemeentebelangen) kwam bij deze verkiezingen enkele stemmen te kort om een zetel te kunnen behalen. Wethouders: Nico de Kruijk en Klaas van Oort).

Gemeenteraadsverkiezingen 1978.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1.719.

Protestants Christelijke Lijst: 54,5%; PvdA: 32% en VVD: 13,5%. Gekozen raadsleden: Arie Gerrit de Kruijk en Arie Versluis (beiden ARP), Arie Veenfliet (CHU) en Bas Bor (SGP); Bram Provoost en Klaas van Oort (beiden PvdA) en Veronica van den Berg-van der Zijl (VVD). Wethouders: Arie Gerrit de Kruijk en Klaas van Oort.

Gemeenteraadsverkiezingen 1982.

Aantal uitgebrachte stemmen: 1.767.

Protestants Christelijke Lijst: 56%, PvdA: 31% en VVD: 13%.

Gekozen raadsleden: Arie Gerrit de Kruijk en Arie Versluis (beiden ARP), Arie Veenfliet (CHU) en Bas Bor (SGP); Klaas van Oort en Bram Provoost (beiden PvdA) en Veronica van den Berg-van Zijl (VVD). Wethouders: Arie Gerrit de Kruijk en Klaas van Oort.

▲ Gemeenteraad Ameide in 1980, vlnr., staand: Arie Veenfliet, Jan Peeters, Arie Evert Versluis, Veronica van den Berg-van der Zijl, Bram Provoost en Bert Hartman (gemeentelijk beleidsambtenaar). Zittend: wethouder Arie Gerrit de Kruijk, burgemeester Kees Bakker en wethouder Klaas van Oort.

De lange reeks verkiezingsuitslagen overziende, kan de conclusie geen andere zijn dan dat de “traditionele” protestantschristelijke partijen (AR, CHU en SGP), veelal verenigd op de “Protestants Christelijke Lijst”, de Partij van de Arbeid (PvdA) en de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), nu eens opererend onder de naam van deze partij en dan weer onder de vlag van “Gemeentebelangen”, sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog het beeld van de politiek in Ameide hebben bepaald. Nieuwe partijen wisten er geen wortel te schieten. Dat geldt niet alleen voor D66, maar ook voor ter linkerzijde de Socialistische Partij (SP) en ter rechterzijde het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) en de Reformatorisch Politieke Federatie (RPF).

Wat betreft het behaalde percentage van het aantal uitgebrachte stemmen golden de volgende “bandbreedten”:

- Antirevolutionaire Partij: 51,5% (in 1953) – 37% (in 1958);
- Partij van de Arbeid: 38,5% (in 1953) – 33% (in 1970), en
- Volkspartij voor Vrijheid en Democratie: 14% (in 1970) – 9% (in 1966).

Niet onvermeld mag blijven dat op het punt van de politieke kleur van het College van Burgemeester en Wethouders (B&W) altijd de voorkeur werd gegeven aan een afspiegelingscollege¹⁵, dat wil zeggen: een college, waarin meer dan één partij vertegenwoordigd is. Arie Gerrit de Kruijk (ARP) en Klaas van Oort (PvdA) vormden zelfs gedurende niet minder dan twaalf jaar een hecht duo!

De gemeentelijke herindeling van 1986 luidde ook met betrekking tot de gemeenteraadsverkiezingen een nieuw tijdperk in. Zo onderging het kiezerscorps qua aard en omvang grote veranderingen, nam het aantal te verdelen raadszetels toe van zeven tot vijftien, namen van meet af aan aanzienlijk meer dan

drie partijen deel aan de verkiezingen en kwamen er meer dan twee wethouders.

Vanwege deze en andere veranderingen heeft het weinig zin om vrij uitgebreid in te gaan op de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen, die in de periode 1985 – 2014 in Zederik werden gehouden. Ik beperk me dan ook tot het rangschikken van de partijen op basis van de bij de respectieve verkiezingen behaalde percentages en het vermelden van een aantal bijzonderheden.

Zederik

Gemeenteraadsverkiezingen

1985. Aantal uitgebrachte stemmen: 7422.

ARP: 33%; PvdA: 19%; VKG: 16%; SGP: 14%; VVD: 11%; Reformatorisch Politieke Federatie (RPF): 5% en CHU: 2%.

1990. Aantal uitgebrachte stemmen: 7945.

CDA: 31,5%; VKG: 19%; PvdA: 18,5%; SGP: 13,5%; VVD: 9,5% en RPF: 8%.

1994. Aantal uitgebrachte stemmen: 8123.

VKG: 27%; CDA: 25%; SGP: 13,5%; PvdA: 13%; VVD: 11% en RPF: 10,5%.

1998. Aantal uitgebrachte stemmen: 8151.

VKG: 25%; CDA: 24%; PvdA: 14%; SGP: 13%; RPF: 13% en VVD: 11%.

2002. Aantal uitgebrachte stemmen: 7622.

CDA: 31%; VKG: 16%; SGP: 15,5%; PvdA en VVD beide 13% en CU 11,5%.

2006. Aantal uitgebrachte stemmen: 7568.

CDA: 30%; PvdA: 17%; VKG: 15,5%; VVD: 13,5%; SGP: 13% en CU: 11%.

2010. Aantal uitgebrachte stemmen: 6836.

CDA: 27%; CU: 16%; SGP en VVD beide 15%; PvdA: 14% en VKG: 13%.

¹⁵ Het tegenovergestelde van een afspiegelingscollege is een programcollege, dat zodanig is samengesteld dat het programma van één (= de grootste) partij dominant is.

Gemeenteraadsverkiezingen Zederik 1985 - 2014)

Zederik	1985*	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014
CDA	5	5	4	3	5	4	4	4
VVD	2	1	1	2	2	2	2	2
PvdA	3	3	2	2	2	3	2	1
SGP	2	2	2	2	2	2	2	3
Gemeentebelangen	3	3	4	4	2	2	2	3
ChristenUnie					2	2	2	2
Lijst-van Belle							1	
RPF		1	2	2				

* Per 01-01-1986 samenvoeging van Ameide, Hei- en Boeicop, Leerbroek, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland en Tienhoven

Gemeente opgeheven per 01-01-2019

2014. Aantal uitgebrachte stemmen: 7136.
CDA: 24%; SGP: 18%; VKG: 17%; CU: 16%; VVD: 14% en PvdA: 11%.

Het geheel in ogenschouw nemende, blijken er overeenkomsten en verschillen te bestaan tussen de uitslagen in Ameide enerzijds en die in Zederik anderzijds. Bij de overeenkomsten gaat het er met name om dat ook Zederik geen vruchtbare voedingsbodem bleek te zijn voor het ontstaan van nieuwe partijen. De enige partij, die zich als zodanig manifesteerde, was de Christen Unie (CU), voorafgegaan door en mede ontstaan uit de Reformatorisch Politieke Federatie (RPF). Maar om het even of het nu om linkse, rechtse of middenpartijen ging: Groen Links, de Socialistische Partij, de Partij voor de Dieren, D66 en de Partij voor de Vrijheid (PVV) kregen bij de gemeenteraadsverkiezingen geen voet aan de grond. Verder komen de uitslagen in Ameide en Zederik ook verregaand overeen op het punt van de getalsmatige verhouding tussen het aantal stemmen dat werd uitgebracht op confessionele partijen enerzijds en partijen van een socialistische, liberale of andere niet-confessionele signatuur anderzijds. Deze verhouding was in Ameide namelijk confessionelen: 54% - socialisten en liberalen: 46% en in Zederik: confessionelen 53% - socialisten, liberalen en VKG-stemmers: 47%.

Daarnaast was er een belangrijk verschilpunt in die zin dat er in Ameide geen lokale partij meedeed aan de verkiezingen, terwijl dat in Zederik wél steeds het geval was. De mede door Klaas van Oort, eerder jarenlang PvdA-wethouder in Ameide, opgerichte Vrije Kieskring Gemeentebelangen (VKG) behaalde daar in 1998 zelfs de meeste stemmen.

Ter afronding van dit hoofdstuk vermeld ik hieronder de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen, die in achtereenvolgens 1970, 1974, 1978 en 1982 in Tienhoven werden gehouden

Gemeenteraadsverkiezingen 1970.

Aantal uitgebrachte stemmen: 249.
Protestants Christelijke Combinatie (PCC): 79% en PvdA: 21%.
Gekozen raadsleden: Goof Spek, Cees van Es, Cees Versluis en F(loor) Streefkerk; Therus van Lomwel en Dick den Braven; G.J. (Gijs) Grootendorst (PvdA).
Wethouders: Goof Spek (ARP) en Therus van Lomwel (CHU).

Gemeenteraadsverkiezingen 1974.
Aantal uitgebrachte stemmen: 276.
PCC: 76% en PvdA: 24%.
Gekozen raadsleden: Goof Spek, Gerrit den Oudsten¹⁶ en J.J. (Jo) Verheij; Therus van Lomwel en Dick den Braven; Gijs Grootendorst en A.O. (Arie Otto) Streefkerk (beiden PvdA). Wethouders: Goof Spek en Therus van Lomwel.

Gemeenteraadsverkiezingen 1978.
Aantal uitgebracht stemmen: 297.
PCC: 61%; PvdA: 21% en VVD: 18%.
Gekozen raadsleden: Gerrit den Oudsten, M. (Ries) Spek en Jo Verheij, Dick den Braven; Izaak Streefkerk; Gijs Grootendorst; Adrianus (Ed) Kruijt (mededirecteur van de "N.V. Veevoeder- en Meelfabriek voorheen Firma A. Kruijt" te Ameide, VVD).¹⁷
Wethouders: Gerrit den Oudsten (ARP) en Dick den Braven (CHU).

Gemeenteraadsverkiezingen 1982.
Aantal uitgebrachte stemmen: 321.
CDA: 65%; PvdA: 20%; VVD: 15%.
Gekozen raadsleden: Gerrit den Oudsten, Ries Spek, Jo Verheij, Dick den Braven en Izaak Streefkerk; Gijs Grootendorst; C. de Groot (VVD). Wethouders: Gerrit den Oudsten en Dick den Braven.

¹⁶ Gerrit den Oudsten, aanvankelijk sigarenmaker en later boekhouder van beroep, was de oudste zoon van Nicolaad den Oudsten en Willemijntje Terlouw, zie ook mijn artikel over de "De Warnarda en Jacobshoeve" in de editie 2009-I van dit blad.

¹⁷ Zie ook mijn artikel "Enkele grepen uit de geschiedenis van de Firma Kruijt", gepubliceerd in de editie 2014-III van het Nieuwsblad.

Het zal de opmerkelijke lezer niet ontgaan dat ik appels met peren ga vergelijken als ik de uitkomsten van de in 2018 in verband met de vorming van de fusiegemeente Vijfheerenlanden gehouden gemeenteraadsverkiezingen in mijn beschouwing betrek. Hoewel ik me daar terdege van bewust ben, heb ik me er toch toe gezet om na te gaan hoe het de verschillende partijen de krachtproef van de overgang van Zederik naar Vijfheerenlanden hebben doorstaan. Welaan dan, ik heb de desbetreffende stem-
busuitslag als volgt samengevat:

- aantal uitgebrachte stemmen: 19.995;
- rangschikking van de partijen aan de hand van het behaalde aantal stemmen (in procenten):
1. CDA: 21%; 2. SGP: 17%; 3. Lokale partijen (VHL Lokaal en Lokaal Alert): 15%; 4. CU: 12%; 5. VVD: 11%; 6. D66: 11%; 7. PvdA: 9% en 8. Groen Links (GL): 4%.
- zetelverdeling: CDA: 7; SGP: 5; Lokale partijen: VHL Lokaal: 4 en Lokaal Alert 1; CU: 4; VVD, D66 en PvdA: elk 3; GL: 1. Totaal: 31 zetels.
- wethouders: Marcel Verweij en Maks van Middelkoop (beiden CDA), Tirtsa Kamstra (CU), Christa Hendriksen (D66), Huib Zevenbergen (VVD) en Cees Taal (PvdA).

In aanmerking genomen dat door de fusie van de gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik een in menig opzicht nieuw kiezerscorps ontstond, het aantal raadszetels andermaal aanzienlijk was toegenomen en twee landelijke partijen (D66 en Groen Links) hun opwachting maakten in de lokale politieke arena was deze uitslag, gerelateerd aan de uitslag van de laatste gemeenteraadsverkiezingen van Zederik, niet spectaculair. Zo verwierven de confessionele partijen (ARP, SGP en CU) samen de helft van het aantal stemmen en 16 van de 31 raadszetels. Ook de gezamenlijke score van 15% van D66 en Groen Links, de “nieuwe” landelijke partijen, was niet van dien aard dat gesproken kan worden van een “trendbreuk”.

Daarentegen liet de op woensdag **21 maart 2021 in Vijfheerenlanden gehouden “verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal”** een geheel ander beeld zien, zoals blijkt uit het onderstaande overzicht.

Aantal stemgerechtigden: 44.353

Opkomstpercentage: 80,5%.

Rangschikking van de partijen, aan de hand van het behaalde aantal stemmen (in procenten):

1. VVD: 22,2%;
2. CDA: 12%;
3. PVV: 11,5%;
4. D66: 10,7%;
5. SGP: 7,9%;
6. CU: 7,1%;
7. PvdA: 4,6%;
8. SP: 4,5%;
9. (FvD): 4,5%;
10. GL: 2,8%;
11. DENK: 2,7%;
12. PvdD: 2,4%;
13. JA21: 2,3%;
14. VOLT: 1,3% en

15. 50PLUS: 0,9%.

Ter vergelijking staan hieronder de uitslagen van de twee stembureaus, die op de eerder vermelde datum in Ameide geopend waren: “De Hoven” (1) en “Het Spant” (2).

- (1) Uitslagen van “De Hoven” (in aantallen uitgebrachte stemmen): CU: 183; VVD: 157; CDA: 116; PVV: 87; SGP: 59; D66: 57; FvD: 56; JA21: 23; PvdA: 18; SP: 13; PvdD: 12; GL: 7 en VOLT: 17.
- (2) Uitslagen “Het Spant” (in aantallen uitgebrachte stemmen): CDA: 301; VVD: 294; CU: 226; PVV: 171; D66: 145; SGP: 126; PvdA: 80; FvD: 66; SP: 63; JA21: 47; GL: 40; PvdD: 28 en VOLT: 11.

De weergegeven cijferreeksen roepen vanzelfsprekend tal van vragen op. Toch kost het me geen enkele moeite om weerstand te bieden aan de verleiding om me verder in deze materie te verdiepen, omdat ik me dan zou verliezen in het vergelijken van niet alleen appels met peren, maar een omvangrijker aantal ongelijksoortige vruchten - een bezigheid, die nergens toe leidt, zoals in de aanhef van dit artikel al is aangegeven. Daar komt bij dat het Nieuwsblad aan het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw in het leven is geroepen om de leden van onze vereniging “in de meest ruime zin” te informeren over de geschiedenis van Ameide en Tienhoven, wat geheel iets anders is dan het doen van pogingen om de uitkomsten te duiden van de sinds het jaar 2018 in de gemeente Vijfheerenlanden gehouden verkiezingen.

Daarom rond ik dit artikel af met de vermelding van de uitslagen van de op respectievelijk **14, 15 en 16 maart 2022 in Vijfheerenlanden gehouden gemeenteraadsverkiezingen** en laat ik de analyse en de interpretatie daarvan over aan andere geïnteresseerden. Het betreft het volgende cijfermateriaal:

Aantal stemgerechtigden: 45.933.

Aantal uitgebrachte stemmen: 24.161.

Opkomstpercentage: 52,6%.

Rangschikking van de partijen, al naar gelang het aantal behaalde zetels, stemmen en procenten:

1. VHL Lokaal 7, 5.183 (21,5%),
2. CDA 6, 4.582 (18,9%),
3. SGP, 4, 3.221 (13,3%),
4. VVD 4, 3.127 (12,9%),
5. CU, 4, 2.648 (11,0%),
6. D66, 3, 2.346 (9,7%),
7. PvdA, 2, 1.872 (7,1%),
8. GL, 1, 1.182 (4,9%).

Houdt dit voor geïnteresseerden in de verdere ontwikkeling van de politieke en bestuurlijke verhoudingen in de gemeente Vijfheerenlanden en dus ook voor mijzelf in dat we onze ziel verder maar in lijdzaamheid moeten bezitten? Integendeel, er zullen zich in de toekomst ongetwijfeld nog vaak gelegenheden voordoen om een bijdrage te leveren aan de gedachte- en meningsvorming over dit onderwerp, zij het dat het uiteraard niet aan onze vereniging is om zich op enigerlei wijze in (partij)politieke aangelegenheden te mengen.

His Story: Het verhaal van

Albert de Gans

deel 4, slot

Bewerkt door Dick Roodhorst

Verantwoording: Albert (Ab) de Gans heeft in boeiende bewoordingen zijn levensverhaal opgetekend en aangereikt aan de historische vereniging. Dit levensverhaal is bewerkt en wordt, met zijn instemming, als vervolgverhaal gepubliceerd in ons blad. Hij heeft met zijn ouders, broers en zussen gewoond in de Nieuwstraat, de Paramasiebaan en het langst op Lekdijk 32 (Sluis). Albert is in juni van dit jaar op 98-jarige leeftijd overleden.

Albert is geboren op 9 mei 1924 in het gezin van Geerit de Gans (geb. 20 oktober 1886, ovl. 25 augustus 1945) en Gerrigje de Bruin (geb. 11 augustus 1890, ovl. 2 februari 1984). Het gezin bestond uit:

1. Adriaantje Kempina (Jaantje of Sjaan), geb. 28 september 1915;
2. Willempje (Wim of Wimpie), geb. 13 april 1918;
3. Adriaan (Otje of Janus), geb. 14 augustus 1920;
4. Govert (Goofie of Goof), geb. 7 januari 1922
5. Albert (Oppie of Ab), geb. 9 mei 1924;
6. Albertus Martin (Bep of Bertussie), geb. 2 oktober 1927 en
7. Jannigje Goverdina (Jannie), geb. 8 juni 1935

Albert is in Indië. Zij zijn bij Penang aan de westkust van Malakka aan land gezet en naar een, nog door de Jappen bezet, vliegveld midden op Malakka vervoerd.

Tijdens de Kerst van 1945 kwam het door de eentonigheid en verveling tot een uitbarsting. Albert en zijn collega's waren nog steeds onderdeel van het Engelse leger en om die reden op hun rantsoenering aangewezen. Binnen het Engelse leger was het de gewoonte dat iedereen tijdens de kerst een portie rum van de officieren kreeg. Via de fourier (onderofficier) was vernomen dat ook de Nederlanders dit kregen. Maar er kwam niks en het werd duidelijk dat de Nederlandse officieren met deze rum aan het feesten

waren in de officiersmess en dat schoot natuurlijk bij de manschappen in het verkeerde keelgat. Een groepje onderofficieren en manschappen ging, gewapend met brenguns (lichte machinegeweren), naar de mess en sommeerde hen naar buiten te komen en nader te verklaren wat er binnen aan de hand was. Hakkellend en huilend stond dat armzalige groepje officieren buiten, zij dachten dat er niets bekend was! De aalmoezenier telefoneerde naar de brigadestaf en nog diezelfde nacht werd het hele stel, inclusief de zo bekende kapitein die het Albert al eerder lastig had gemaakt, hij was één van de aanstichters, opgehaald en teruggestuurd naar Nederland. Er kwamen vervolgens nieuwe betrouwbare officieren van het KNIL (Koninklijk Nederlands Indisch Leger), waar heel goed mee (samen)gewerkt kon worden. Zij leerden de militairen patrouille lopen, door moerassen te trekken en in het donker acties uit te voeren door het kompas en de sterrenhemel te gebruiken. Ook zorgden zij voor betere wapens en groene, in plaats van gele, woestijnuniformen. En, ook heel belangrijk, goede beenbeschermers tegen bloedzuigers en water-slangetjes, daar hebben zij gedurende deze jaren in de tropen veel gemak en bescherming van gehad. In die periode van een half jaar mochten de militairen, dus ook Albert, een weekend doorbrengen in de stad Penang, een ongekende ontspanning. Eind maart 1946 werden ze vervolgens ingescheept om naar Java te gaan om mee te helpen aan de bevrijding. Er was veel geoefend in het Maleis spreken, de nieuwe KNIL-officieren spraken dat allemaal goed en waren heel behulpzaam daarbij.

De eerste taak op Java was het overnemen van stellingen van de Engelsen, voornamelijk Ghurka's (verzamelterm voor een aantal elite-eenheden van het Engelse leger, samengesteld uit Nepalese militairen). Het voelde vreemd aan om op wacht te staan in de tropennacht en voortdurend van dichtbij en veraf beschietingen te horen. Daarna namen zij de bewaking over van de kampen waar Indische Nederlanders waren geïnterneerd. De eerste indruk van Albert was niet zo positief, de Indische Nederlanders zagen

de bewakers min of meer als hun bedienden, heel arrogant en als je geen sterren op je kraag had was je voor hen geen gesprek waard. Dat verbeterde van lieverlee omdat zij in de gaten kregen dat zij beschermd werden. De Nederlandse militairen waren voor het merendeel maar eenvoudige jonge mannen, maar wel met idealen en de wil zich in te zetten om Indië te bevrijden. Daarna begonnen de zgn. zuiveringsacties, soms met kleine groepjes militairen, maar ook wel eens met duizenden manschappen. In de stad Batavia was het vaak 's-avonds onrustig en dreven er lijken in de rivier. Door intensief te patrouilleren werd het rustiger om vervolgens naar de stad Bogor (West-Java) te worden gedirigeerd om verder te gaan met de zogenaamde zuiveringen. Halverwege Batavia en Bogor werden zij op een Pasar (een marktplaats of een ontmoetingsplaats) gelegerd om van daaruit patrouilles uit te voeren. Zij kregen daarvoor betere en zwaardere bewapening, waaronder drie mortieren en gevechtswagens, deze waren vroeger van het KNIL geweest. Albert werd al snel commandant van een tweetal mortieren met als bemanning "jongens", met wie hij al heel lang optrok. Op een dag vertrok er vanuit het kampement een peloton met een dertigtal militairen en een scoutwagen (een gevechtswagen) op patrouille. Enkele kilometers verder stuitte zij op een groep van ongeveer duizend opstandelingen (door hen peloppers genoemd), die zwaaiend met klewangs (een traditioneel aan één kant geslepen zwaard) en messen op weg waren om het kampement te overvallen. Onder het schreeuwen en gillen van woorden als "Merdeka" (vrijheid) stormde deze groep op het peloton af. Het peloton beschikte over een mitrailleur op de scoutwagen en die zwaaide al schietend heen en weer, het werd een ware slachting. De rest van de groep vluchtte weg. Vervolgens werden zij gevraagd naar de stad Depok te gaan, daar leefde een Christengemeenschap die herhaaldelijk aangevallen werd door moslim extremisten. De welvaart in Depok was groter dan in de omliggende kampongs, want christelijke mannen mochten maar met één vrouw trouwen en moslimmannen met vier vrouwen. Ook waren er meer scholen, dus meer opgeleide mensen die een bijdrage leverden aan een verhoging van de welvaart. Dit leidde tot veel jaloezie bij de moslimgemeenschap. Na geruime tijd intensief patrouilleren en zuiveren werd het ook daar rustig (Albert is in 1995 nog terug geweest, werd door de ouderen herkend en met enthousiasme ontvangen).

Het patrouilleren en zuiveren ging nog door, waarbij de mortieren veelvuldig werden ingezet, maar er sneuvelden ook eigen manschappen. Zij hadden zoals gezegd veel te danken aan de KNIL-officieren, die veel wisten over het land en de gewoonten. Een heel enkele keer mochten zij met verlof naar Batavia (het huidige Jakarta) gaan. Gedurende die periode, begin 1946, voelde Albert zich, samen met een paar andere jongens, geroepen belijdenis van zijn geloof te doen. Om die reden werd het tijdens Pasen 1946 in de Oranjekerk in Batavia een heuse feestdag. Zij werden 's-morgens vroeg met een jeep opgehaald om naar Batavia te rijden, een afstand van ongeveer 40 kilometer. De chauffeur reed hard door de kampongs om te proberen een paar kippen dood te rijden voor een extra maaltje vlees. Albert kan zich er verder niet zoveel meer van herinneren, wel dat zij na de dienst een uitgebreide maaltijd kregen en de rest van de zondag moesten sporten. Albert merkte daarbij op dat 90% van het bataljon Rooms-Katholiek was en maar weinig begreep van dit gebeuren.

Daarna ging het bataljon zich gereed maken om te verhuizen naar Padang aan de westkust van Sumatra. Na een paar verlofdagen in Batavia werden zij voor vertrek ingescheept. Wat een verschil met het eerdere troepentransport met de Nieuw Amsterdam. Met 800 militairen in een klein bootje werd de overtocht gemaakt. Zij kwamen in Padang aan in de Em-mahaven en alles ging in feite hetzelfde als op Java, stellingen en wachtposten overnemen van Ghurka's, maar er waren in Padang geen kampementen die bewaakt moesten worden. Padang was een klein stadje met een bandjirkanaal (kanaal gevoed door zware regenval) als ring om de stad, het bataljon werd aan deze ring gehuisvest. Eerst werden er schuttersputten en stellingen gemaakt, werden de mortieren opgesteld en de schootsvelden nauwkeurig in kaart gebracht. Dat was maar goed ook, want de aanvallen op het bataljon kwamen spoedig. Gelukkig waren de aanvallen slecht georganiseerd door ongeoefende en slecht bewapende Peloppers. Albert was op het vliegveld gelegerd en zij werden iedere dag beschoten. Vanaf het moment dat er terug geschoten werd met de mortieren werd het snel rustig, daar hadden zij wel ontzag voor. De manschappen liepen ook patrouilles in de omgeving door moerassen en bamboebossen en als zij teveel tegenstand kregen gebruikten zij de, inmiddels ook aangekomen, carriers voor de mortieren en de mitrailleurs. Ook kregen zij soms ondersteuning van vliegtuigen met mitrailleurs en bommen. Zij moesten ook bruggen bewaken en voorbijgangers controleren en fouilleren. Toch voelde het alles bij elkaar een beetje als "pappen en nat houden", er moest nog een keer rigoreus worden ingegrepen. Op deze wijze ontstond de eerste politionele actie, een in militaire termen genoemde "succesvolle operatie" met weinig verliezen aan de Nederlandse kant. Soms werden zij op een bijzondere wijze bemoeid, bijvoorbeeld toen zij met een helemaal opgetuigde en gecamoufleerde carrier een kampong

◀ Albert op patrouille op Java.

▲ *Albert op patrouille op Sumatra.*

binnen reden. Een oudere man gaf een oud vooroorlogs woordenboek met de woorden “Terima kassi baniak”, wat betekende: dank u wel voor jullie komst! Albert heeft het woordenboek jarenlang bewaard en uiteindelijk weggegeven.

Daarna kwam er een zware periode, aanvankelijk waren de Indonesiërs door de politionele actie gevlucht, maar zij keerden weer in kleine groepjes terug. Het werd vervolgens één dag patrouille, één dag in een hinderlaag liggen en één dag 24 uur op wacht, en dit dagen en weken achter elkaar, met maar heel weinig ontspanning. Alle militairen hadden wel een paar correspondentie vriendinnen, het krijgen van post was een feestje waar je naar uitkeek. Eén van de kameraden uit de sectie van Albert plaatste een advertentie in de Zeeuwse Eendrachtsbode: Militair uit Zeeland zoekt correspondentievriendin”. Hij heette Marien, binnen de sectie noemden zij hem Stief. Zijn moeder schreef hem een boze brief omdat hij door het plaatsen van deze advertentie zijn familie te schande had gezet. Hij kwam met de brief naar Albert en vroeg of hij de schuld op zich wilde nemen. Albert vond dat prima en schreef een brief naar de moeder van Marien waarin hij zijn excuus maakte voor deze ondoordachte handeling. Maar Marien (Stief) moest wel de binnenkomende brieven verdelen over de sectie. Iedereen koos een meisje uit zijn geboortestreek, Albert koos voor een meisje uit Rotterdam. Zij hebben hun leven lang contact met elkaar gehouden.

Albert werd in die periode bevorderd tot sergeant, hij moest een aantal opleidingen/cursussen volgen, kreeg meer verantwoordelijkheid en ging wat meer verdienen (een extra zakcentje). Na de 1^e politionele actie was het te controleren gebied wel drie keer zo groot geworden en dat betekende grotere en zwaardere patrouilles lopen of rijden. Voor het vervoer van de mortieren en de munitie op plekken waar geen paden of wegen waren hadden zij paarden ter beschikking gekregen. De paarden werden gezadeld met speciale rekken, op die manier kon er ook fourage (voedsel) naar afgelegen kampementen worden vervoerd. Deze kampementen werden op deze wijze twee keer per week bevoorrad. Albert was vaak patrouillecommandant en dat was een behoorlijk zware en verantwoordelijke taak. Het begon al met het doorwaden van een moeras, je liep tot boven je knieën in de

modder. Op deze wijze moest er ongeveer 22 kilometer worden gelopen, afladen en daarna weer terug. Vaak zaten er snipers (sluipschutters) in de bomen en dat betekende vallen, opstaan, kruipen en het geweer vuur beantwoorden. Slechts één keer is er een militair gedood en viel er een gewonde. Op een keer kwam er een piper cup (een klein vliegtuigje) laag over het afgelegen kamp vliegen en gooide de boodschap naar beneden dat zij niet terug mochten gaan, omdat zich tussen het eigen kamp en het afgelegen kamp een groep van ca. 300 vijandelijke militairen had verschanst om ze te pakken te nemen. Albert was met slechts 14 manschappen en 4 paarden. Zij moesten in het kampement blijven en de nacht doorbrengen op de grond, zonder deken of klamboe (muskietennet). Dat lukte en de andere dag kwam een landingsvaartuig uit de Emmahaven (Padang) hen ophalen. Ze zaten relatief dicht bij de kust met een zandstrand, zodat zij aan boord konden komen en kregen een geweldige ontvangst bij het bataljonsbureau met onder meer een heerlijke maaltijd en Albert kreeg extra verlof om naar Batavia te vliegen en de Kerstdagen daar door te brengen. De hoofdreden was dat broer Bep zich in Batavia zou bevinden op weg naar Nieuw Guinea. Het vliegen naar Batavia was al een ware belevenis en in Batavia moest Albert zich melden bij het zgn. 14^e bataljon, een onderkomen voor verlofgangers. Het schip waar Bep zich op bevond was jammer genoeg al verder gevaren, Albert heeft hem niet ontmoet. Het verlof en de Kerstdagen doorbrengen op een plek waar je bijna niemand kent was niet zo leuk, Albert miste zijn kameraden! Op Eerste Kerstdag ging hij naar een feestje waar een paar bekende KNIL-militairen aanwezig waren. Deze groep zat al een uurtje of twintig achter elkaar te drinken, de vloer stond vol met lege flessen, een goed gesprek kon je met elkaar niet meer voeren. Albert is vervolgens weggegaan en hij ontmoette elders in Batavia een paar militairen die uit Ameide kwamen, met hen kon hij natuurlijk de laatste nieuwtjes uitwisselen. Albert was blij dat het verlof er weer op zat en hij terug kon vliegen naar de buitenpost in Padang, terug naar zijn kameraden en vrienden. Als aanvulling op het eten ging hij vaak op jacht naar wilde varkens. Een geschoten exemplaar ging soms naar de kok van het kampement of werd verkocht aan een Chinees uit Padang, die betaalde er 100,00 gulden voor. Soms werd er een onderling feestje gevierd, want als officier of onderofficier kregen zij, naast het rantsoen van bier en sigaretten, ook nog twee liter oude jenever. En, iedere avond en soms ook voor het eten namen zij een “neutje” uit de doppen van de gebruikte drie mortieren, die hadden precies de afmeting van een glaasje. De compagniecommandant kwam ook vaak naar het verblijf van de onderofficieren om een glaasje te drinken en djongos (een lekkere snack) te eten. Ze kochten ook veel fruit, zoals bananen, zuurzak (een grote exotische vrucht met een donkergroene schil met stekels), ananas en kersen. Dit ging gepaard met forse onderhandelingen en afdingen. In de water-vallen in het nabijgelegen bandjirkanaal zat veel vis, met een bamboestok en een eigen gemaakt tuigje werd er zo af en toe vis gevangen. Op een dag kwam er een aantal militairen van de genie die, door wat

▲ Sergeant Albert de Gans.

springstof tot ontploffing te brengen, ervoor zorgden dat het hele kampement en de kampongbewoners van vis werden voorzien. Als extraatje mochten ze een keer met een boot naar een eiland met een zandstrand. Daar mochten zij heerlijk zwemmen en duiken. Het water was heel helder en zij zagen prachtige vissen om hen heen zwemmen.

Het werd tijd om afscheid te nemen van Padang en de fascinerende Apenberg. Volgens de oude Minang Kabauers (een bevolkingsgroep op Sumatra) kwam je, als je deze berg ooit had gezien, weer terug om de berg opnieuw te bewonderen. Volgens Albert en zijn kornuiten zouden zij nooit meer terugkomen, maar 47 jaar later stond Albert er opnieuw en was hij diep onder de indruk. Zij gingen met de boot naar Batavia, waar zij twee weken verlof kregen en die tijd werd benut om, voordat zij naar huis zouden gaan, souvenirs en cadeautjes te kopen. In die periode kreeg broer Bep vanuit Nieuw Guinea ook verlof om naar Batavia te vliegen. Na drie jaar zagen zij elkaar weer terug en hebben zij een aantal dagen gezellig met elkaar doorgebracht. De terugweg per boot naar Nederland ging voor het gevoel van de manschappen heel langzaam. In Port Saïd (stad in het Noord-Oosten van Egypte) kwamen er Nederlandse officieren aan boord om hen voor te lichten hoe het in Nederland er aan toe ging en wat de vooruitzichten waren. En wie kwam hen voorlichten, jawel de bewuste kapitein, de officier die het Albert in 1945 nogal lastig

had gemaakt. Hij was nog steeds kapitein en Albert, misschien wel tot zijn verbazing en ergernis, sergeant. Albert heeft hem niet gesproken en heeft hem ook geen hand gegeven, dat verdiende hij niet. Op zondag 28 mei 1948 zijn zij aangekomen in Amsterdam en is Albert met de bus naar Ameide gereden. 's Avonds het huis vol met familie en vrienden om te luisteren naar zijn belevenissen. En hoe gek het ook klinkt, echte belangstelling was er niet en er werd ook niet zoveel van begrepen. Iedereen had zijn eigen bezigheden en zorgen want de situatie in Nederland was verre van rooskleurig. Albert had zes weken verlof gekregen, 1.000,00 gulden zak- en kleedgeld en vier weken vrij reizen. Zij moesten ook nog een afscheidsparade lopen op Paleis Soestdijk, iedereen kreeg een hand van Prins Bernhard en de gemeente Baarn zorgde voor een heerlijk biertje. Het was best wel wennen om te slapen in een zacht bed, na vier jaar te hebben geslapen op een tempatie (een veldbed) of op de harde vloer. De huizen leken in Nederland ook veel kleiner in vergelijking met de huizen in Indonesië.

Door het vrij reizen was Albert in de gelegenheid zijn penvriendinnen te gaan bedanken voor het corresponderen en ze een presentje te brengen. Bij één van de bezoeken, bij Ina in Rotterdam, was het bijzonder gezellig. Het begon al bij de ontvangst, haar broer Jaap was alleen thuis en ontving Albert hartelijk en vertelde dat Ina bij de Fa. Zwagers aan de Binnenweg in Rotterdam werkte. In overleg met het bedrijf kreeg Ina onmiddellijk verlof waarna zij naar de dierentuin zijn gegaan om elkaar beter te leren kennen. En dat lukte voortreffelijk, het resulteerde in een huwelijk dat uiteindelijk ruim 70 jaar heeft mogen duren. Ook de kennismaking met de rest van de familie verliep wederzijds heel goed en er was ook een prima klik tussen de families in Rotterdam en Ameide. Werk vinden was niet zo moeilijk, er was werk genoeg, maar wat voor werk zou Albert nou gaan doen? Het begon met het zoeken in de omgeving van Ameide, gewoon thuis wonen, dat was financieel aantrekkelijk. De eerste baan van Albert, na de demobilisatie, was bij de Fa. De Vries Robbé & Co NV in Gorinchem, als tijdschrijver in opleiding. Dat betekende iedere dag met de bus naar het werk, werken van 07.00 tot 17.00 uur met 1,5 uur pauze, zodat veel arbeiders tussen de middag thuis konden gaan eten. Albert had een beetje moeite met deze werktijden en de werksfeer was ook niet zo prettig, na vijf maanden nam hij ontslag. In die tijd trouwden broer Jaap en verloofde, op die bruiloft adviseerde iemand hem eens bij de gemeente Rotterdam te gaan kijken, want daar waren veel vacatures. Albert is daar naartoe gegaan en de personeelsfunctionaris zag het wel zitten in Albert en vroeg hem of hij interesse had om fotograaf te worden, op een kantoorstoel zag hij Albert niet zo snel zitten en voor tramconducteur vond hij Albert teveel kwaliteiten hebben. Albert kreeg rode wangen en was onmiddellijk van plan de suggesties van de personeelsfunctionaris serieus te nemen. De vrijdag daarop een vervolgesprek en 's middags een bezoek aan het "Stadstimmermanshuis", bij de afdeling fotografie. De maandag daarop is Albert daar gaan werken. Iedere dag met de bus om 06.00 uur uit Ameide en om 08.00

uur aankomst op het Centraal Station in Rotterdam, vervolgens met de tram naar de veemarkt en 's-avonds om 19.00 uur weer in Ameide, en dan nog eten natuurlijk. Het waren lange dagen, maar het werk was zo leuk, Albert zat daar helemaal niet mee. Het ene weekend waren Albert en Ina in Rotterdam en het andere weekend in Ameide. Albert kreeg na twee jaar een vaste aanstelling en daardoor konden hij en Ina toekomstplannen gaan maken. Gedurende het winterseizoen verbleef Albert soms wat langer in Rotterdam omdat het reizen met het openbaar vervoer nogal eens voor problemen zorgde. Albert en Ina zijn op 10 mei 1950 getrouwd en er werden drie kinderen geboren, Gerda, Marianne en Ron. Ook werden zij opa en oma van hun kleinkinderen Suzanne en Daniëlle (kinderen van Ron).

Op een bepaald moment ontstond het idee om met zijn vroegere kameraden een reis te maken naar de voor hen bekende plaatsen in Indonesië. Albert had zijn "oude maat" Cor de Wit al in 1950 weer ontmoet in Rotterdam. Cor was wat later gedemobiliseerd en er ontstond een langdurige vriendschap tussen Albert, Ina en Cor en zijn vrouw Pola. Cor en Albert besloten zonder de vrouwen naar Indonesië terug te gaan. Ook van een andere vriend, Gert Lodder, die jaren geleden geëmigreerd was naar Canada, kregen zij via een veteranentijdschrift het adres en zochten zij contact. Gert hoorde van de plannen en besloot ook naar Indonesië te gaan. In Padang ontmoetten zij andere leden van de "Groep Orde Jagers", waar Gert zich ook inmiddels bij had aangesloten. Het werd een emotioneel weerzien na zoveel jaren. Vanuit het hotel midden in de stad Padang werden met een airco-bus, een rijder en een gids die goed Nederlands sprak, verschillende tochten naar bekende plekken gemaakt. De gids bracht hen, in overleg en met instemming van de groep, naar de watervallen, bergpassen, buitenposten en scholen waar zij vroeger hadden gelegen en gelopen. Soms was er niets veranderd. De kampong was nog altijd vies en vol met kinderen en buitengewoon vriendelijke mensen. De bewoners maakten foto's, zij zongen hen toe en de jongeren wilden heel graag Maleis, Engels en een enkel woordje Nederlands met hen praten. De woordjes Nederlands hadden zij van hun grootouders geleerd. Ze werden uitgenodigd om wat te drinken in de kamponghuizen, zelfs bij een Indonesische veteraan tegen wie zij hadden gevochten. Hij kende het bataljon nog en wist ook waar zij "verliezen" hadden geleden. Wat een geweldige ervaring om dat allemaal weer te zien en mee te maken! En dan de gewassen, wat groeide er veel, er waren wel twee of drie oogsten per jaar. De Tani (boer) ploegde nog op dezelfde wijze als in 1947, de vrouwen zorgden voor de beplanting en de oogst. Als je pisangs (bananen) kocht moest je op de Pasars (markten) nog steeds tawarren (afdingen). In dit prachtige land hebben ze alle buitenposten waar zij gelegerd waren en patrouille hebben gelopen bezocht. Een week later zijn zij vanuit Padang door gevlogen naar Djakarta, het vroegere Batavia, en logeerden in een chic hotel midden in de stad. Wat was deze stad veranderd, een moderne metropool met brede straten, mooie winkels, hoge gebouwen en bizar druk

met taxi's, riksha's, koetsjes, fietsen, brommers, scooters...! Maar de buitenwijken, de oude kampongs en de kali's waren nog net zo vies als vijftig jaar geleden. Het contrast met de binnenstad was heel groot, het krioelde er van de bedelaars en iedereen wilde wat aan je verkopen. En natuurlijk bezochten zij in stilte de erevelden, de voor hen bekende plaatsen, en werden veel herinneringen opgehaald. Vanuit Djakarta gingen ze over de tolweg, nu met veel minder kuilen dan vroeger, naar Bogor (Buitenzorg), waar zij vroeger patrouille liepen. De temperatuur was daar veel aangenamer om mooie uitstapjes te maken. Het was Pasen en Albert bezocht met Gert een Protestantse kerk, 's morgens om tien uur werd al de derde kerkdienst gehouden, er stonden nog honderden mensen buiten die de dienst niet konden volgen. Er werd gesproken in het Maleis, maar dat konden zij, met hulp van een Indonesische vrouw redelijk goed volgen. In gedachten gingen zij terug naar 1946, toen zij met Pasen in Batavia belijdenis hadden gedaan. Vandaar zijn zij naar de theepluksters op de Poentjakpas gegaan. Naar men zegt het mooiste gebied op Java met een heerlijke temperatuur. Jammer genoeg geen prettige mensen, gewend aan toerisme en veel bedelen. Door naar Bandoeng en op het ereveld bloemen gelegd bij de graven van de aldaar gesneuvelde militairen. Daarnaast ook uitstapjes gemaakt, zoals het bezoeken van een wayang dansdemonstratie en een uitvoering van een drumorkest met Maleise, Engelse en Nederlandse liedjes en zang. In een fraaie entourage in de buitenlucht mochten zij meezingen. De volgende dag zijn zij naar de diep gelegen heetwater en zwavelbronnen geweest, prachtig, maar wat een stank! Tenslotte hebben zij nog een paar thee- en rubberplantages bezocht om vervolgens weer vanuit Djakarta naar huis te vliegen. Wat een prachtige, emotionele, maar ook leerzame reis was het geworden! Gert Lodder en zijn vrouw zijn nog een week blijven logeren voordat zij terug naar Canada zijn gegaan. Gert is later nog een paar keer terug geweest en het contact met Gert is altijd gebleven.

Albert heeft het grootste gedeelte van zijn arbeidzame leven bij de Koninklijke Shell gewerkt. Na een huwelijk van 72 jaar is Albert in juni jl. overleden. Zijn vrouw Ina woont nog zelfstandig in het appartement aan de Maasboulevard in Spijkenisse.

▲ Reünie, Albert tweede van rechts.

De Van Tienhovencmolen in Bemelen

Bericht uit Maastricht (1)

*De "Anno 1855" opgerichte molen
"Van Tienhoven" te Wolfshuis
bij Bemelen.*

Bram Provoost

Sinds mijn vestiging in Maastricht, in februari 2022, ben ik verschillende zaken tegengekomen, die een band laten zien tussen Maastricht en omgeving aan de ene kant, en Ameide-Tienhoven en omgeving aan de andere kant. Het is mijn bedoeling om een aantal van deze zaken op te schrijven en als 'Bericht uit Maastricht' onder ogen te brengen van de lezers van het Nieuwsblad van de HVAT.

Het eerste bericht gaat over een windmolen in Wolfshuis (Bemelen) ten oosten van Maastricht op het Plateau van Margraten. Mijn belangstelling werd gewekt door de bijzondere naam van deze molen, n.l. de **"Van Tienhovencmolen"**. Die naam suggereerde een mogelijke band met Tienhoven aan de Lek. Molens zijn kenmerkend voor het Hollandse poldergebied. Er staan nog zo'n 57 molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, de meeste in de gemeente Molenlanden. Vroeger hadden ze een belangrijke taak in de waterhuishouding, zoals de molens in het Werelderfgoed Kinderdijk. In de loop der eeuwen zijn talloze molens gesloopt - zoals die bij Ameide-Sluis, rond 1828. Daarnaast was er ook een aantal korenmolens actief.

Ook de provincie Limburg heeft nog een flink molenbestand van 55 watermolens en 38 windmolens, waarvan de meeste als korenmolen functioneerden. In tegenstelling tot de poldermolens in Holland, die via windkracht water opmalen, worden de watermolens in Limburg juist aangedreven door waterkracht om graan te malen.

Geschiedenis van de molen in Bemelen

In 1855 liet Jan Meys in het gehucht Wolfshuis bij Bemelen een windmolen bouwen. Het was een bijzonder gunstige plek op het zogeheten Plateau van Margraten, met een uitstekende windvang. Het is de enige windmolen in Nederland die grotendeels is opgebouwd van mergelsteen, het natuurlijke bouw materiaal uit de omgeving. Honderd jaar geleden, op

25 augustus 1922, brandde de molen helemaal uit. Dankzij een goede verzekering kon de molen weer snel opgebouwd worden. Om het kruiwerk en de kap, afkomstig van een andere molen, op de romp te laten passen moest er een laag baksteen opgemetseld worden. De molen was oorspronkelijk een grondzeiler, maar is na de brand veranderd in een zgn. belt-molen¹.

Vanaf 1939 werd er niet meer gemalen en raakte de molen in verval. In 1941 wilde men deze zelfs afbreken. Acties van jhr. mr. F. van Rijckevorsel, bestuurslid van De Hollandsche Molen en burgemeester van Wylre, waartoe Wolfshuis toen behoorde, voorkwamen dit. Het inwendige van de molen werd daarna door diverse eigenaren min of meer ontmanteld. In een poging om van de molen een woonhuis/atelier te maken werd ook het originele maalwerk gesloopt.

◀ De nog naamloze molen van Wolfshuis (Bemelen) hersteld na de brand van 1922.

¹ Een belt molen of bergmolen is een windmolen die staat op een natuurlijke of kunstmatig opgeworpen heuvel, de molenbelt, die de functie van de stelling bij een stellingmolen overneemt. In de heuvel is een doorgang (invaart genoemd) gemetseld, waardoor wagens voor laden en lossen de molen binnen kunnen rijden.

▲ De molen van Wolfshuis in desolate staat voor de restauratie (ca. 1950/55).

▲ De Van Tienhovenmolen 'in actie' tegen het afgraven van het Plateau van Margraten, ca. 1985.

▲ De volledig gerestaureerde en weer maalvaardige Van Tienhovenmolen, Wolfshuis (Bemelen). (Naast de opengeklapte deur is onder het raam het zgn. moordkruis ingemetseld) (Foto Koen van der Maat⁴, molenaar, 23-12-2021).

De Stichting het Limburgs Landschap koopt de molen in 1956 voor ruim f 1500 en voert in 1957 en 1971 herstelbeurten uit. Romp en kap worden geres- taureerd en de molen wordt draaivaardig gemaakt, maar is dan nog niet maalvaardig. Na de restauratie van 1957 geeft men de molen ook een naam: de “**Van Tienhovenmolen**”, ter herinnering aan mr. dr. P.G. van Tienhoven (zie hierna).

In 1982 wordt de molen ingericht als informatiecen- trum en kantoor van de Milieufederatie Limburg. Van hieruit wordt (met succes) het verzet gecoördi- neerd tegen de plannen om het Plateau van Margra- ten grootschalig af te graven voor mergelwinning².

Na het vertrek van de Milieufederatie in 1994 wordt de Van Tienhovenmolen maalvaardig gemaakt en in mei 2001, tijdens de Nationale Molendagen, feestelijk in gebruik genomen. De laatste grote onderhouds- beurt was in 2020/21. Beide roeden zijn hersteld en veel aandacht werd besteed aan het wikenkruis. Dat is in zijn geheel teruggebracht in de kleurstelling van de jaren '30, met brede rood-wit-blauwe strepen over voorzomen, windborden en roeden. In de gevel van de voorbouw is een mysterieus stenen kruis ingemet-

seld, een zgn. moordkruis³ uit 1417. Het is afkomstig van een nabij gelegen gasthuis, dat vroeger in het ge- lijksnamige buurtschap (Gasthuis) stond. De oude tekst die helaas niet meer leesbaar is, luidt als volgt: *”Bidt Godt voor die Siel. In den jaer MCCCCXVII (1417) op Sent Johansdach Baptisten (26 juni) wart hier Claes Goldsmet vermoert van sinen gesten”*. Claes Goldsmet (Goudsmet?) was een handelsreiziger die in de herberg nabij het Gasthuis overnachtte en beroofd en vermoord werd.

Wie was mr. dr. P.G. van Tienhoven?

Na de aankoop door de Stichting het Limburgs Land- schap kreeg de molen in 1957 de naam “Van Tienho- venmolen”. De naam was een eerbetoon aan mr. dr. P.G. van Tienhoven (1875-1953) voor zijn grote inzet voor het behoud van molens in Nederland en de op- richting van de Stichting het Limburgs landschap in 1931. Zijn portret hangt in de molenwinkel, onder de molen.

Pieter Gerbrand (Piet) van Tienhoven⁵, geboren te Amsterdam op 19 november 1875, was de vijfde zoon van Gijsbert van Tienhoven jr. (1841-1914)

² Om zekerheid te krijgen over de productie van cement op lange termijn, vroeg de ENCI in 1976 om een vergunning voor het afgraven van niet minder dan 433 ha van het plateau van Margraten. Dat was tien keer zoveel als de bestaande groeve 't Rooth. Bij realisatie van dit plan zouden 't Rooth, Groot Welsden, Klein Welsden, IJzeren, Sibbe, Vilt, Terblijt, Gasthuis en Wolfshuis van elkaar gescheiden worden door een enorme kuil van veertig tot tachtig meter diep. Massaal verzet vanuit heel Zuid-Limburg wist dit te voorkomen. Uiteindelijk krijgt een nieuwe exploitant in 2009 nog een ver- gunning, tot 2018, voor het afgraven van 5,8 ha.

³ Een moordkruis, ook wel *boetekruis*, *doodslagkruis*, *memoriekruis* of *zoen- kruis* genoemd, is een monument voor de slachtoffer(s) van een gewelddaad zoals moord of doodslag en is geplaatst door de dader of diens familie als blijvend aandenken en als blijk van respect van de dader voor de slachtof- fers.

⁴ De destijds 18-jarige Koen van der Maat was in september 2020 de jongste molenaar van Nederland en is nu actief als molenaar in de Van Tienhoven- molen.

⁵ Een uitgebreide biografie is te vinden “Biografisch Woordenboek van Ne- derland”: E. Pelzers, ‘Tienhoven, Pieter Gerbrand van (1875-1953)’. Tienho- ven, Pieter Gerbrand van (1875-1953) (kna.nl)

▲ Het moordkruis, met een pijl aangegeven op de linksstaande afbeelding, ingemetseld in de Van Tienhovencmolen (Foto Bram Provoost).

▲ Het portret van mr. dr. P.G. van Tienhoven in de Van Tienhovencmolen te Wolfshuis (Bemelen). (foto Bram Provoost)

▲ Pieter Gerbrand van Tienhoven (1875-1953).

en Anna Sara Maria (Marie) Hacke (1846-1921). Hij studeerde rechten en biologie aan de Gemeente Universiteit Amsterdam en werkte als directeur van verschillende verzekeringsmaatschappijen. In 1910 trouwde hij in Vught met Cornelia Johanna Marggraff (1883-1919). Het huwelijk, dat kinderloos bleef, werd in 1916 ontbonden.

Mr. dr. P.G. van Tienhoven werd vooral bekend als één van Nederlands grootste natuur- en molenbeschermers. In 1905 was hij, met o.a. Jac. P. Thijsses⁶, medeoprichter van de Vereniging Natuurmonumenten. In 1907 werd hij penningmeester en van 1927 tot 1952 was hij voorzitter hiervan. In die rol spande hij zich vooral in voor de aankoop van grote terreinen die aantrekkelijk voor het publiek waren. Vanwege zijn rol bij Natuurmonumenten werd hij ook wel ‘Vogelen-Piet’ genoemd. Toen bleek dat ook de molens in Nederland in verval raakten, werd actie ondernomen om zoveel mogelijk molens te behouden. In 1923 was Piet van Tienhoven medeoprichter van de vereniging “De Hollandse Molen”, met als doel de sloop van wind- en watermolens te stoppen. Vanaf de oprichting tot zijn overlijden in 1953 was hij voorzitter van “De Hollandse Molen”. In 1931 was hij initiatiefnemer⁷ bij de oprichting van de Stichting het Limburgs Landschap.

Pieter Gerbrand van Tienhoven is begraven aan de rand van het natuurgebied Kampina⁸ bij Oisterwijk. De Kampina was een van de eerste beschermde natuurgebieden in Brabant. Op initiatief van Van Tienhoven kocht de Vereniging Natuurmonumenten in 1912 en 1913 het terrein met vennen ter grootte van 157 ha. Er is een Mr. Pieter van Tienhoven (wandeling) route, die langs het grafmonument leidt. In de bovenste steen is de tekst gebeiteld: ‘Pieter Gerbrand van Tienhoven Nederlands groote natuurbeschermmer 1875-1953’.

▲ Het natuurgraf van P.G. van Tienhoven, in het natuurgebied Kampina bij Oisterwijk, (foto: Marc Bolsius, Erfgoed Brabant).

⁶ Jacobus Pieter Thijsses werd op 25 juli 1865 geboren te Maastricht in de commandants-woning van de Sint-Pieterskazerne achter de voormalige Minderbroederskerk in de Sint-Pieterstraat.

⁷ Tussen 1927 en 1936 werden elf provinciale organisaties die het aankopen en beschermen van natuurterreinen nastreefden, in het leven geroepen. Bij de totstandkoming van deze provinciale ‘Landschappen’ speelde Van Tienhoven in de meeste gevallen een initiërende rol. Hij beschouwde deze organisaties als een noodzakelijke aanvulling op het werk van Natuurmonumenten en hoopte op nieuwe, meer regionale impulsen.

De band van Piet van Tienhoven met Tienhoven en Ameide

⁸ In 1904 kocht Gijsbert van Tienhoven Jr., de vader van Piet, Huize Kampina en 287 ha. heidegrond. Het huis werd in 1944 door de Duitsers verwoest en in 1947 herbouwd.

De wortels van het geslacht Van Tienhoven, de naam zegt het al, zijn te vinden in het bij Ameide gelegen Tienhoven aan de Lek. Piet is weliswaar geboren in Amsterdam, maar zijn wortels zijn terug te voeren tot Tienhoven aan de Lek en Ameide. Speurwerk van Hans van den Heuvel heeft geleid tot een drietal artikelen over de “Van Tienhovens” in het Nieuwsblad van de HVAT⁹. Hij heeft onomstotelijk kunnen vaststellen dat ene Jan Jan Berendsz, geboren in Tienhoven omstreeks 1560, de eerste was die “van Tienhoven” aan zijn naam toevoegde. Voorouders van deze Jan, eveneens geboren en getogen in Tienhoven en Ameide, gaan echter terug tot omstreeks 1380, meer dan zes eeuwen geleden. Ook nu wonen er nog “Van Tienhovens” in Ameide en omgeving, men kan dus rustig stellen dat er een eeuwenoude band bestaat tussen het geslacht Van Tienhoven en de plaats Tienhoven aan de Lek¹⁰.

Speurwerk van Hans van den Heuvel heeft geleid tot een drietal artikelen over de “Van Tienhovens” in het Nieuwsblad van de HVAT. Hij heeft onomstotelijk kunnen vaststellen dat ene Jan Jan Berendsz, geboren in Tienhoven omstreeks 1560, de eerste was die “van Tienhoven” aan zijn naam toevoegde.

Hoewel er, zoals hierboven vermeld, al eerder Van Tienhovens in Ameide woonden gaan we hier terug tot de overgrootvader van Pieter Gerbrand, n.l. Gerrit van Tienhoven. Hij is in 1770 in Ameide geboren als zoon van Pieter van Tienhoven (Ameide, 1741 - Ameide, 1803) en Bertje van der Ham (1743 - 1785).

Gerrit van Tienhoven trouwt in 1798 met de te Schoonrewoerd geboren Cornelia Verrips (1773 - 1830). Gerrit wordt in 1810 beëdigd als kastelein van het logement van de Alblasserwaard aan de Voorstraat in Ameide. Bij de volkstelling van 1815 zijn Gerrit en Cornelia met zes kinderen de bewoners van Voorstraat no. 93 (nu 5), het waterschapshuis van de Alblasserwaard.

De in 1801 in Ameide geboren Gijsbert is hun oudste zoon en de gootvader van Piet van Tienhoven. In de stamreeks is grootvader Gijsbert van Tienhoven Sr., de laatste die in Ameide geboren is. Hij trouwt in 1824 met Clazina Christina van den Bogaard (1806 - 1864) en gaat in Werkendam wonen. Daar is hij vooral actief als ‘Aannemer van ’s Lands Werken’. Gijsbert Sr. is in 1864 in Werkendam overleden. Een jongere broer van Gijsbert Sr., een oudoom van Pieter, is de in 1808 in Ameide geboren Aart Hendrik

◀ *Gijsbert van Tienhoven Jr. (1841-1914), vader van Piet van Tienhoven.*

van Tienhoven. Na het overlijden van zijn vader Gerrit, op 2 januari 1841, 70 jaar oud, volgt hij hem op als dijkopzichter, kastelein en dijkboode in het waterschapshuis in Ameide. Vanwege de hoge leeftijd van zijn vader was hij al vijf jaar eerder aangesteld als adjunct-

dijkopzichter. Aart Hendrik is in 1836 getrouwd met Catharina Heuff (1807-1881). In 1857 wordt hij benoemd tot dijkgraaf van het toen gevormde hoogheemraadschap van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe. Hij gaat wonen op de Groenmarkt in Gorinchem waar hij in 1878 is overleden.

De vader van Pieter is Gijsbert van Tienhoven Jr., was een zeer bekende liberale politicus. Hij is geboren in De Werken¹¹ op 12 februari 1841 als derde zoon van Gijsbert van Tienhoven. Na lid te zijn geweest van de Tweede Kamer was Gijsbert van Tienhoven van 1880 tot 1891 burgemeester Amsterdam. Van 1891 tot 1894 was hij Minister van Buitenlandse Zaken en Voorzitter van de Ministerraad. Van 1897 tot 1911 was hij Commissaris van de koningin in Noord-Holland. Gijsbert Jr. is op 10 oktober 1914 overleden te Bentveld (N-H).

Voor wie de Van Tienhovenmolen wil bezoeken!

- Adres: Van Tienhovenmolen, Gasthuis 79, 6268 NN Wolfshuis (Bemelen).
Bouwjaar 1855, uitgebrand in 1922, hersteld in 1923 en gerestaureerd in de periode 1957-2021. Windmolen, oorspronkelijk een Grondzeiler, bij herbouw in 1923 veranderd in een Beltmolen.
- Kenmerk: Ronde stenen molen, hoofdzakelijk mergelsteen (als enige in Nederland).
- Functie: De Van Tienhovenmolen is een ambachtelijke maalderij. De molen maalt nog dagelijks op windkracht regionale, biologisch geteelde graansoorten tot meel. In de molenwinkel zijn diverse meel- en streekproducten te koop.
- Eigenaar: Stichting het Limburgs Landschap.
- Molenaar: Koen van der Maat.

Voor openingstijden en route zie: Van Tienhovenmolen - Het Limburgs Landschap (limburgs-landschap.nl) / (www.limburgs-landschap.nl/natuurgebied/van-tienhovenmolen/)

⁹ Hans van den Heuvel, “Het geslacht van Tienhoven”, Nieuwsblad HVAT 2010 jrg. 21, nr. 3, blz. 66-76; De Van Tienhovens in Tienhoven, Nieuwsblad HVAT 2010, jrg. 21, nr. 4, blz. 10-14; “Het geslacht van Tienhoven (vervolg)”, Nieuwsblad HVAT 2010 jrg. 21, nr. 4, blz. 14-25.

¹⁰ Op de tiende van de tiende in het jaar 2010 zijn om tien uur tien in de ochtend een aantal ‘verwanten’ met de naam Van Tienhoven bijeen geweest op camping de Koekoek in Tienhoven aan de Lek.

¹¹ De Werken is een dorp tussen Werkendam en Sleeuwijk. Tussen 1814 en 1950 behoorde het tot de gemeente die De Werken en Sleeuwijk werd genoemd. In 1950 werd het grondgebied samengevoegd met Werkendam.

Installatie burgemeester

De Ridder

Jory Verwolf

Regelmatig krijgen wij als vereniging via info@ameide-tienhoven.nl vragen/verzoeken binnen. Vaak naar aanleiding van publicaties in ons Nieuwsblad ofwel over content op onze site. Begin januari 2022 kregen wij van de heer Guus Eskens uit Rotterdam het verzoek een specifiek Nieuwsblad toe te zenden met daarin een foto van de installatie van burgemeester De Ridder waarbij ook de oud-burgemeester, C.W. Luyendijk, stond afgebeeld. Hij had deze foto op onze site gezien. Er was wat onduidelijkheid welke foto het precies betrof en welk Nieuwsblad hij had gezien. Maar al snel werd duidelijk dat het de foto betrof die op de volgende pagina staat afgedrukt. De heer Eskens had in feite 2 vragen/opmerkingen:

- Naast burgemeester Luyendijk en zijn vrouw staat een persoon, van wie in de namenlijst wordt gemeld dat deze onbekend is (persoon nr 20). Deze persoon is mijn vader M. Eskens, die in de jaren 50 (misschien ook al eerder) met enige regelmaat bij burgemeester Luyendijk op bezoek kwam
- Er wordt in het Nieuwsblad gemeld dat burgemeester De Ridder in de ambtswoning van de burgemeester (Voorstraat 7, Ameide) zou gaan wonen. Ik vraag me af of dit destijds ook daadwerkelijk gebeurd is. Uit verhalen had ik begrepen dat mijn vader interesse zou hebben gehad in dat pand (of althans een deel daarvan) en dat het pand een andere bestemming zou gaan krijgen dan ambtswoning. Ik heb nu gezien dat er sinds 1975 een aannemersbedrijf in gevestigd is.

Door ons is nader onderzoek gedaan naar de betreffende foto. Deze foto blijkt opgenomen te zijn in onze beeldbank. Alle 20 op de foto staande personen worden benoemd en inderdaad staat daar bij de persoon (nr. 20) naast de familie Luyendijk als omschrijving “onbekend”. Echter dezelfde foto blijkt ook opgenomen te zijn in Nieuwsblad 2012-2 en daar wordt deze persoon wel met name genoemd als: mr. J.C. Sillevius, vertegenwoordiger van de commissaris van de Koningin in de provincie Zuid-Holland. Dit is teruggekoppeld naar de heer Eskens. Hij reageert hierop als volgt:

“Daar staat inderdaad dat het om mr J.C. Sillevius

gaat, een vertegenwoordiger van de Commissaris van de Koningin van Zuid-Holland. Die commissaris zelf heette toen, in 1957, Klaasesz en Mr. Sillevius was plaatsvervangend chef kabinet van de Commissaris van de Koningin. Mr. Sillevius zou dan wel een zeer goede dubbelganger van mijn vader zijn, in vrijwel alle persoonlijke karakteristieken (lengte, voorkomen, haardracht, scheiding haar in het midden, kleding e.d.).

Ik vond op internet een foto van de heer Sillevius in de Leidse Courant van 29 april 1957, waar de heer Sillevius een onderscheiding uitreikt aan de burgemeester Van Alkemade. Daar ziet Sillevius, voor zover op een wat vage kopie van een krantenfoto goed te onderscheiden, er wel wat anders uit (draagt een bril bijv.). Mijn vader onderhield in de jaren 50 (en misschien ook daarvoor) een relatie met burgemeester Luyendijk. Hij kwam er met enige regelmaat in Ameide. Bij hem thuis, dat moet dus de ambtswoning Voorstraat 7 geweest zijn. Het hoe en wat van de achtergrond van deze relatie is mij onbekend. Er schijnen ook plannen geweest te zijn om in Ameide te gaan wonen. In ons familiearchief bevinden zich verschillende foto's van mijn vader (in gezelschap van anderen) vlak voor de burgemeesters ambtswoning. Bij ons thuis was er o.a. ook een enorm ingelijst portret van burgemeester Luyendijk (met ambtsketting, dus “officiële” foto), dat bij ons thuis op zolder stond. Meer weet ik helaas niet. Een en ander kwam naar boven omdat we momenteel een familiegeschiedenis aan het schrijven zijn. In het Nieuwsblad van november 2019 staat bij persoon 20 dat deze “onbekend” is. In Nieuwsblad 2 van 2012 staat bij dezelfde foto dat het om Mr. Sillevius gaat. Een vertegenwoordiger van de commissaris van de koningin bij de installatie van een nieuwe burgemeester lijkt me een zeer logisch gegeven, zeker als deze ook nog naast de vertrekkend burgemeester en diens echtgenote is afgebeeld. De gelijkenis met mijn vader is echter wel heel erg groot. En de geschiedenis en achtergrond kennend zou het ook zeker mijn vader geweest kunnen zijn.” Blijft de vraag wie is de persoon op de foto.

Met betrekking tot de tweede vraag over de ambtswoning heb ik enkele oudere inwoners gevraagd wat hun herinnering was over de ambtswoning en of burgemeester De Ridder in de ambtswoning is getrokken. De herinnering was dat Burgemeester De Ridder met zijn gezin altijd in de ambtswoning aan de Voorstraat heeft gewoond. Ons lid Cees van

▲ Burgemeester De Ridder met vrouw en kinderen op het bordes van de gemeentesecretarie, daarbij ook de gemeenteraad. Dit is op 3 september 1957 bij zijn installatie als burgemeester van Ameide en Tienhoven.

◀ Het toezingen van het nieuwe burgemeestersechtpaar De Ridder door de schoolkinderen onder leiding van meester de Haan. Voor het stadhuis op de Dam, erg veel belangstelling van jong en oud. Dit is op 3 september 1957 bij zijn installatie als burgemeester van Ameide en Tienhoven.

Toor wist echter wel te melden dat voordat de familie De Ridder in de ambtswoning trok er eerst nog een verbouwing heeft plaatsgevonden. In die periode woonde de familie De Ridder in een woning aan de J.W. van Puttestraat 29 naast Cees van Toor en zijn gezin. Het was een dubbele woning (nrs. 27 en 29) waarin respectievelijk de gebroeders Cees en Aart van Toor met hun gezinnen woonden. Na vertrek van Aart van Toor naar Culemborg stond deze woning op dat moment leeg. De familie De Ridder heeft ongeveer een klein jaar aan de J.W. van Puttestraat 29 gewoond. De beide woningen zijn thans tot 1 woning samengevoegd. Thans woont de familie G. Willemse in deze woning. Over de ambtswoning aan de Voorstraat 7 is in het Nieuwsblad 2013-1 een uitgebreid artikel verschenen. In dit artikel lees ik onder meer: "Op 25 maart 1958 verhuist de nieuwe burgemeester Jan Cornelis de Ridder met zijn gezin naar Voorstraat

7, na tijdelijk te hebben gewoond in de woning J.W. van Puttestraat 29."

Ook bovenstaande info is doorgegeven aan Guus Eskens. Daarbij ook nog eens benadrukkend dat het een dilemma blijft wie nu de man op de foto is: mr. Sillevis dan wel de vader van de heer Eskens.

Hierna ontvingen wij nog een mail van de heer Guus Eskens met de volgende inhoud: "Hartelijk dank voor al uw informatie! Uw verenigingsblad ziet er ook prima en erg professioneel uit. Idem voor de website van de Historische Vereniging. Ik kwam eigenlijk bij toeval bij de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven terecht omdat we bezig zijn met een beschrijving van het leven van familieleden, waaronder dat van mijn vader die in 1975 is overleden. Zo kwam ik dus bij Ameide uit. Omdat ik me wel herinnerde dat mijn vader destijds een relatie onderhield met burge-

meester Luyendijk ben ik gaan zoeken naar wat Ameide mogelijk met mijn vader in verband brengt.

Zo zag ik bij toeval de foto in het Nieuwblad van november 2019.

Hierop is burgemeester Luyendijk te zien bij de installatie van zijn opvolger. Naast hem staat de persoon die veel gelijkenis met mijn vader vertoont, maar die voor de schrijvers van het Nieuwblad onbekend is. In het Nieuwsblad van 2012 wordt gesteld dat dit mr J.C.Sillevis zou zijn. Mr Sillevis was daar aanwezig als vertegenwoordiger van de Commissaris van de Koningin van Zuid-Holland (hij was toen plaatsvervangend Chef de Kabinet van de Commissaris van de Koningin). Ik heb het Kabinet van de CvdK gevraagd of er wellicht een foto beschikbaar is van mr Sillevis. Na lang zoeken in de beeldbank bleek die er niet te zijn. Ik vond wel in Oud Nieuws, het nieuwsblad van de Historische Vereniging van Krimpen ad Lek, editie 14, januari 2018, een foto van een bijeenkomst in 1951, waarop een aantal heren te zien is, waaronder ook mr. Sillevis. Op die foto ziet de heer Sillevis er wel erg anders uit dan de heer Sillevis uit het Nieuwsblad van HVAT van 2012. Daarmee is natuurlijk nog geenszins bewezen dat de persoon op de foto dan mijn vader is. Maar gezien fysieke kenmerken, postuur, kapsel etc. is dat zeker heel goed mogelijk. Waarom mijn vader aanwezig zou zijn bij de installatie van de nieuwe burgemeester en daarbij dan ook op de 1^e lijn naast burgemeester Luyendijk staat, weet ik niet. Ik heb wel foto's van mijn vader uit 1957, het jaar van de installatie van burgemeester de Ridder. Al met al inderdaad een dilemma."

In dit artikel heb ik u mee willen nemen met zo maar een vraag die bij onze Historische vereniging binnenkwam. Fijn dat ons Nieuwsblad en onze site zo veelvuldig worden geraadpleegd. Fijn ook om de complimenten te krijgen voor ons Nieuwsblad en onze website. Toch wil ik eindigen door nogmaals het dilemma aan u voor te leggen. Wie is de persoon op de foto naast de familie Luyendijk. Is dit inderdaad de heer Eskens, een vriend van de familie Luyendijk of wel mr. Sillevis die namens de Commissaris van de Koningin bij de installatie van burgemeester De Ridder aanwezig was. Graag krijgen wij reacties.

Installatie Burgemeester De Ridder

DE HEER J. C. de Ridder van Leidschendam, jongste burgemeester van de Alblasserwaard en de Vijf Herenlanden werd plechtig te Ameide en Tienhoven geïnstalleerd. Reeds in de vroege morgen wapperden dinsdag de vlaggen in Tienhoven en Ameide ter ere van de installatie van de nieuwe burgemeester, de heer J. C. de Ridder voordien hoofd van financiën en onderwijs van de gemeente Leidschendam.

Op de grens van Langerak en Tienhoven werd burgemeester De Ridder met mevr. A. de Ridder-Hellema en hun kinderen begroet door een commissie van ontvangst, bestaande uit raadsleden van de beide gemeenten, waarna de installatie in de gemeenteraad van Tienhoven plaats vond.

Na een glorieuze rijtoer door de gemeenten werd door de gezamenlijke schooljeugd een enthousiaste zanghulde gebracht op het intieme marktplein voor het aloude, artistieke raadhuis, waarna in de smaakvol met bloemen versierde raadszaal in het gemeentehuis van Ameide de plechtige installatie tot burgemeester plaats vond, waarbij vele autoriteiten uit de omgeving, vertegenwoordiger van de commissaris van de Koningin in Zuid-Holland, de heer Sillevis, burgemeester Banning van Leidschendam, de beide wethouders, de gemeentesecretaris en de hoofden van dienst van deze gemeente vertegenwoordigd waren.

Na een sympathieke rede van de locoburgemeester, de heer De Kruyk, hing deze burgemeester De Ridder als teken van zijn nieuwe waardigheid de zilveren ambtsketen om en overhandigde hem de voorzittershamer, die tot nog toe in Ameide, volgens spreker, nog niet veel is gehanteerd.

Burgemeester De Ridder merkte hierna in zijn installatierede op, dat deze hamer zeker door hem op de juiste ogenblikken zal worden gebruikt, bracht dank voor de wijze, waarop de raadsleden hem tegemoet waren getreden en sprak de verwachting uit, dat hij met Gods hulp werkzaam zal mogen zijn tot zegen van de gemeenten Ameide en Tienhoven.

Hierna kregen verschillende raadsleden het woord, die burgemeester en mevrouw De Ridder welkom heetten en erop wezen, dat zij, ondanks hun verschillende politieke en kerkelijke overtuiging, slechts eenzelfde wens hadden, nl. dat de heer De Ridder een ware burgervader voor zijn gemeentenaren zal blijken te zijn.

Vervolgens sprak de burgemeester van Gorinchem, Ridder van Rappard, burgemeester De Ridder toe en heette hem in een geestige speech welkom in de kring van burgemeesters van de Alblasserwaard en de Vijf Herenlanden, gevolgd door de oud-burgemeester van Ameide, de heer Luyendijk, burgemeester Pellikaan van Vianen en burgemeester Banning van Leidschendam, die 't vertrek van de heer De Ridder uit Leidschendam door 'zijn integriteit op velerlei gebied, als een groot verlies voor zijn gemeente beschouwde. Tenslotte sprak nog ds. Graafland, Ned. Hervormd predikant, namens

de kerkeraden van de verschillende richtingen in deze gemeenten, die vooral een nauwe samenwerking tussen overheid en kerk bepleitte.

's Avonds werd het gemeentehuis op feestelijke wijze verlicht. Alle plaatselijke verenigingen en het brandweercorps defileerden voor de nieuwe burgemeester. Na een zeer verdienstelijke zanghulde van het Ameides vrouwenkoor, zong tenslotte het mannenkoor Hosanna op ontroerende wijze burgemeester en mevrouw De Ridder de bekende zegenbede toe, waarna op het gemeentehuis gelegenheid werd gegeven kennis te maken met de burgemeester en zijn echtgenote.

*Bericht uit de Voorburgse
Courant van 6 september 1957.*

In Ameide staat een huis

Molenstraat 39

Sam Janse en Nico den Oudsten¹

Ik loop vaak over de Molenstraat en zie dan bij nummer 39 het jaartal 1739 in de zijmuur staan. Bijzonder, denk ik dan, zo'n vroege bebouwing hier buiten de kern van Ameide. Huispedia vermeldt dat jaar ook als bouwjaar van het huis. Wel vreemd dat die steen aan de zijkant van het huis en niet aan de voorkant staat, zoals meestal het geval is. Maar stenen kunnen spreken, en ze kunnen dus ook liegen. Net als Huispedia.

Bij Hans en Siena op bezoek

Hans en Siena Bouwmeester, de huidige bewoners van het pand, helpen me uit de droom. 'Nee', zegt Siena, 'zo oud is dat huis niet. Mijn vader vond die steen in de schuur en metselde hem er in de zijkant in. Die hield van dat soort oude dingen'. Siena heet met haar meisjesnaam Streefkerk. Haar vader was Hermanus Streefkerk (23 sept. 1905 - 22 dec. 1974) en haar moeder Jannigje Schotman (5 okt. 1906-25 sept. 1990). Ze trouwden op 5 oktober 1934 en kregen vier kinderen: Gerrit, Rinus, Corrie en Siena. 'Wij hebben ons nooit zo met de geschiedenis van ons huis bezig gehouden', zeggen Hans en Siena en ze kunnen mij er maar weinig informatie over leveren. Maar ze hebben wel de oude papieren bewaard die bij het huis horen. Ik mag ze meenemen en thuis bekijken. En dan doe ik een leuke ontdekking. Bij de stukken zit een faillissementsverklaring uit 1861 van Willem Verheij, de man met wie ik me eerder heb bezig gehouden, de leken-theoloog die in zijn timmerschuur kerkdiensten ging houden. Een lijvig verslag van 28 pagina's. Het is een worsteling om door de juridische negentiende-eeuwse taal heen te komen, maar het loont. Duidelijk wordt dat bij de failliete boedel van Verheij ook een stuk grond zit van 'eene roede twee en tachtig ellen', dat is 182 m². Met een huis erop. Grond en huis worden verkocht voor f 85,- aan Arie Streefkerk, volgens het bevolkingsregister van 1880 arbeider van beroep.² Die woonde daar al, want hij had de grond en de woning vanaf 1855 in erfpacht. Maar nu wordt het dus bezit van de familie Streefkerk. En het blijkt dat er een rechte lijn loopt van Arie Streefkerk naar Siena Bouwmeester-Streefkerk.

Dankzij het speurwerk van Linda van der Lem kom ik eruit. Arie Streefkerk (17 sept. 1808 - 24 okt. 1885) trouwt in 1831 met Aarke Woudenberg (28 nov. 1812 - 05 sept. 1889). Zij krijgen twaalf kinderen, waarvan de tweede, Hermanus (3 nov. 1833 - 13 aug. 1916), metselaar en opzichter, voor ons interessant is. Hij trouwt in 1857 met Maria Verheij en ze krijgen veer-

▲ Achtergevel Molenstraat 39, Ameide.

ten kinderen. We volgen de lijn via nummer 12: Gerrit (20 jan. 1877 - 8 juli 1947), metselaar van beroep. Gerrits huwelijk met Cornelia van Middelkoop in 1905 wordt gezegend met zeven kinderen. Het wordt me langzamerhand duidelijk waarom er zoveel Streefkerken in Ameide rondlopen en ik weet nu ook wie al dat metselwerk in ons dorp heeft gedaan. De oudste van Gerrit en Cornelia is Hermanus (23 sept. 1905 - 22 dec 1974) van beroep metselaar. Hij trouwt zoals gezegd in 1934 met Jannigje Schotman. En dan zitten we in onze tijd, bij de vier kinderen, waarvan Siena Bouwmeester-Streefkerk de jongste is.

Een huis voor f 800,=

De genealogische lijn die ik nu heb is Arie - Hermanus - Gerrit - Hermanus - Siena. Het is waarschijnlijk dat het pand Molenstraat 39 vanaf 1861 steeds in het bezit van de fam. Streefkerk is gebleven. Dat betekent niet dat er ook altijd iemand uit deze familie in gewoond heeft. Volgens Siena heeft er vóór hen een fam. Versluis gewoond. Ze noemt ook als bewoners de namen van de families Verheij en Van Gelderen. Bij de oude papieren zitten nog een paar 'Bewijzen van eigendom'. De oudste is uit 1890. Het huis komt dan op naam te staan van Hermanus. Blijkens een akte van juni 1900 is het huis f 800,- waard. In september 1916 komt het huis op naam van twee zonen

¹ De foto's in dit artikel zijn gemaakt door André Tukker.

² De som van f 85,- is laag vergeleken met het bijna tienvoudige dat in 1900 voor dat huis betaald word: f 800,-. Toch klopt dat aardig met de landelijke trend van de negentiende eeuw. Zie het overzicht op <http://www.huizenmarkt-zeepbel.nl/wp-content/uploads/2013/10/BWT39OuCMAAy6bW.jpg-large.jpg> waar blijkt dat in de periode van 1800-1860 de huizenprijzen laag waren en dat ze daarna gingen stijgen.

van Hermanus, namelijk Christiaan en Willem en wel voor het bedrag van f 1300,-. Niet meer te achterhalen voor mij is hoe het huis in de andere tak van de familie is gekomen, namelijk van de zonen van Gerrit.

Als 1739 niet het bouwjaar van het huis is, in welk jaar is het dan wel gebouwd? Een kadasterkaart van 1822 laat zien dat de Molenstraat op die hoogte dan nog onbebouwd is. Maar in 1855 staat het er dus wel. Dan moet het bouwjaar tussen die twee jaren liggen. Mogelijk heeft Willem Verheij, de eigenaar van de grond, het huis zelf gebouwd om het vervolgens in erfpacht te kunnen uitgeven. Volgens de faillissementsakte van Verheij voor de som van f 8,25 per jaar.

De steen van 1839

Een raadsel blijft natuurlijk hoe de faillissementsakte van Willem Verheij in handen van de fam. Streefkerk is gekomen. Ik heb daar geen verklaring voor. Een ander raadsel is misschien wel op te lossen: dat van de steen met 1739 erop. Die moet afkomstig zijn van een gebouw dat in dat jaar is gebouwd. Dat spoor leidt mij naar de vijf buitendijkse molens die in dat jaar bij Sluis gebouwd zijn.¹ De Fransen hadden de molens daar in het rampjaar 1672 in brand gestoken en het hoge water vroeg regelmatig om bemaling. Volgens J. Blanken zijn de molens in 1827 en 1828 afgebroken.² Tegen zijn zin en met zijn protest. Bij Arkel was een stoomgemaal neergezet en de windmolens waren volgens het 'Kollegie van de Lek' niet meer nodig.

Uit de bekeringsgeschiedenis van Willem Verheij weten we dat hij aangesteld was om het onderhoud aan de molens te doen. Toen hij tien was, zijn de genoemde molens afgebroken, maar het kan goed dat de steen in de uiterwaarden is blijven liggen en een keer door hem is meegenomen naar de Molenstraat. Hij had per slot van rekening belangstelling voor molens. Ik kan het niet bewijzen, maar het heeft een zekere waarschijnlijkheid. Het geeft een verklaring van die merkwaardige ingemetselde steen in de Molenstraat 39. Maar wie een betere verklaring heeft voor het jaartal op de steen mag het zeggen.

Bij de 'rondleiding' laten Hans en Siena ook de schuur zien. Die moet zeker zo oud zijn als het huis. Een oude dakpan met een gat waar het licht door

moest komen, is gelukkig bewaard gebleven. Hans houdt er nu zijn duiven, zo'n tachtig, schat hij. Hans en Siena, hartelijk dank dat jullie je huis hebben laten zien en ook dat jullie deze oude papieren hebben bewaard.

Sam Janse

Bouwkundige opmerkingen over Molenstraat 39

Het pand is door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed niet als monument aangemerkt. Er zijn wel een aantal opmerkelijke bevindingen. Aan de voorgevel van de schuur hangt een speciale dakpan. Het betreft een gaat- of luchtpan. Om licht toe te laten op een zolder met onbeschoten pannendak werden reeds in de 17e eeuw oud-Hollandse pannen gemaakt met een langwerpig gat, voorzien van een sponning waarin met stopverf of specie een glazen ruitje kon worden aangebracht. Met de komst van de glazen dakpannen werden deze pannen beduidend minder toepast.

◀ Gat- of luchtpan.

In de linkerzijgevel bevindt zich een jaartalsteen (zie ook de bevindingen elders in dit artikel).

▲ Datumsteen in de zijgevel van Molenstraat 39.

1 L.F. Teixeira de Mattos, *De waterkeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland*, dl IV-3 (Den Haag 1931), p. 233-234. J. Blanken, *Memorie van geschiedkundige aantekeningen over de vroegere binnendijkse waterontlastingen* (Utrecht 1834) zegt echter op p. 32 dat de molens in 1743 geplaatst zijn en wel op de fundamenten van de oude door de Fransen verwoeste molens. Het zou kunnen dat de bouw van de molens, in 1739 begonnen, pas in 1743 klaar was. In dat geval is Teixeira de Mattos te stellig met zijn uitspraak op p. 234: 'De nieuwe molens werden (...) in hetzelfde jaar 1739 gebouwd'. Deze schrijver verwijst voor zijn gegevens naar het 'Oud-archief Vijf-Heerenlanden', dat ik in het kader van dit beperkte onderzoek echter niet kon raadplegen. Zie hierover ook Chris Will, 'De molens bij Ameide (deel 2)', *Nieuwsblad* 1999.3 en Peet van Toor, 'Sluis te Ameide, aflevering 3. Een overzicht van de molens', *Nieuwsblad* 2003.4.

2 Blanken, *Memorie*, p. 33.

◀ Bij het voordeurkozijn is te zien dat er in het verleden de nodige veranderingen/reparaties zijn uitgevoerd.

▲ Voorgevel van de schuur.

▲ Deur van de schuur achter Molenstraat 39.

Wat opvalt is dat de steen in de zijgevel is geplaatst. Gebruikelijk is dat zo'n steen in de voorgevel geplaatst wordt. Veelal in de buurt van de voordeur of in de topgevel. Wellicht had de degene die hem geplaatst heeft enige schroom vanwege het feit dat de steen afkomstig lijkt te zijn uit een ander pand. Ook de vorm (de contouren) van de steen is opvallend. De omtrek van de steen heeft een grillig verloop wat wellicht duidt op sloop van een ander pand. In dezelfde gevel is te zien dat de tand des tijds hier zijn sporen heeft nagelaten. Er is veel schade waargenomen aan de gevelstenen. Veel stenen vertonen slijtage onder invloed van weersinvloeden en zoutuittreding. In vaktermen heet dit verpoederen.

Bij het gevelwerk van de schuur is ook goed te zien dat de veroudering is doorgegaan. Er zijn ook hier de nodige aanpassingen te zien. Een opvallend geveldetail zijn de topgevel-beëindigingen. Deze zijn uitgevoerd met boerenvlechtingen.

Een boerenvlechting (ook wel *boerenvlechtwerk*, *boeren vlecht* of *vlechting* genoemd) is in de bouwkunde een bepaald soort gemetselde muurafdekking, die vooral langs schuine bovenzijden van gevels te vinden is. Meerdere lagen metselwerk zijn haaks op de schuine muurrand aangebracht in een wigvormig inzetstuk, de zogeheten *beitel*, *beiteling* of *tand*. De aansluitende, meestal gelijkvormig uitgevoerde beitel in de muurrand, wordt de boerenvlechting genoemd. Deze heeft als doel de rand af te dekken en te verstevigen. De vlechting kan worden gezien als een bijzondere vorm van een rollaag.

In het interieur van de woning zijn geen noemenswaardige details zichtbaar, behoudens een oorspronkelijke paneeldeur. Het paneel van de deur was lange tijd verborgen achter een plaat multiplex (waar hebben we dat meer gezien!).

Nico den Oudsten

▲ Oorspronkelijke paneeldeur.

Nog één keer Willem Verheij:

Waarom wilde hij geen ouderling worden?

Sam Janse

In de najaarslezing van 4 okt. jl. heb ik gesproken over Willem Verheij: een Termeise influencer in de negentiende eeuw. Doorgaans komt er van een lezing een verslag in het Nieuwsblad. In dit geval leek het me niet zinnig, omdat ik al drie artikelen aan Willem Verheij gewijd had. In plaats daarvan geef ik een kleine aanvulling en correctie op mijn drie artikelen door. Ik kom daartoe door de ontdekking van nieuwe stukken.

Het is irritant en leuk tegelijk: je hebt iets grondig onderzocht en de resultaten daarvan gepubliceerd en daarna ontdek je dat het op een of meerdere punten toch nog weer anders ligt dan je dacht. In mijn eigenlijke vakgebied, de Bijbelwetenschap, gebeurt dat regelmatig, bijvoorbeeld door een archeologische vondst. De ontdekking van de rollen van Qumran is daarvan een prachtig voorbeeld. Door nieuwe vondsten kunnen oude theorieën helemaal op hun kop gezet worden. Gerenommeerde wetenschappers blijken toch niet gelijk te hebben. Daar hoeven ze zich niet voor te schamen. In de Engelstalige wetenschappelijke bladen zou er in mijn geval een artikel kunnen verschijnen met de titel: 'Willem Verheij revisited': Willem Verheij opnieuw bekeken. Daartoe moet de onderzoeker altijd bereid zijn. Zeker bij nieuwe vondsten.

Kerkstrijd in Ameide en Tienhoven

Zo heftig was het allemaal niet in mijn onderzoek. Ik ontdekte ook geen rollen die tweeduizend jaar oud waren, maar wel interessante notulen van ongeveer 140 jaar oud aan de Bordenweg, Meerkerk, in het bezit van Krijn van der Ham. En die notulen werpen nieuw licht op de lokale kerk- en dorpsgeschiedenis.¹

Het betreft de kerkstrijd in de tachtiger jaren van de negentiende eeuw in Ameide en Tienhoven. Tot op die tijd vult de kerkenraad zichzelf aan en wel met de deftige, vrijzinnige, liberale heren die het in de politiek en in de kerk van onze Lekdorpen voor het zeggen hebben. Dat gaat in deze periode veranderen. Het is de geboortetijd van onze democratie. Alle manslidmaten die niet van de diaconie leven, worden in principe gerechtigd om het beleid van de

plaatselijke gemeente te bepalen. Dat mocht al vanaf 1867 maar Ameide en Tienhoven maken pas sinds 1881 gebruik van deze mogelijkheid. Vanaf dat jaar mogen de 'manslidmaten' stemmen voor een college dat samen met de kerkenraad ouderlingen en diaconen gaat kiezen: het kiescollege. Op dezelfde manier zal er, in geval van een predikantsvacature, bepaald worden welke dominee er beroepen wordt.

Hoe worden de kandidaten voor het kiescollege vastgesteld? De stemgerechtigde leden moeten op de dag van de verkiezing namen hebben van mensen op wie ze kunnen stemmen. Daarvoor worden kiesverenigingen opgericht, te vergelijken met politieke partijen. In veel gemeenten komen er vrijzinnige en rechtzinnige kiesverenigingen. Zij bieden hun kandidaten aan en de gemeenteleden kunnen kiezen. Hoe gaat dat in Ameide en Tienhoven? De vrijzinnige stroming, waartoe we ds. W. van Beuningen en de grote aannemer J.L. de Jongh kunnen rekenen, doen geen moeite om tot een vrijzinnige kiesvereniging te komen. Ze beseffen goed dat de orthodoxen kunnen rekenen op een getalsmatige overmacht en men legt zich bij voorbaat bij de nederlaag neer. Ds. Van Beuningen gaat al gauw met emeritaat en De Jongh stapt uit de kerkenraad en sticht met geestverwanten in 1890 een afdeling van de Nederlandsche Protestantenbond (NPB).

De rechtzinnigen richten onder aanvoering van Willem Verheij en Cornelis Terlouw wel een kiesvereniging op: *Waarheid en Recht*. De waarheid is natuurlijk de waarheid van de orthodoxie en met het woord 'recht' zullen ze hebben uitgedrukt dat het onrechtvaardig was dat een zo grote groep rechtzinnige gemeenteleden tot op dat moment geen enkele inspraak had.

Wat ik bij Krijn van der Ham vond, waren twee boeken met notulen van deze kiesvereniging uit de perioden 1881-1885 en 1886-1909.² Ik ervaar iets van wat de geschiedkundigen een 'historische sensatie' noemen. Je wordt even tijdgenoot van de mensen uit een ver verleden. Zij hebben, misschien bij kaarslicht of een oliekampje, deze notulen zitten schrijven in een Termeis of Tienhovens huis.

De inhoud ervan werpt nieuw licht op de vraag: waarom bedankte Willem Verheij voor het ambt,

¹ Deze notulen staan op de website van onze vereniging.

² Het Regionaal Archief te Gorinchem heeft de notulenboeken van deze kiesvereniging vanaf 1920-1960: archiefinventaris 3.18.50, inventarisnummer 503-504.

toen hij begin 1883 tot ouderling werd gekozen? Dat is vreemd want hij was duidelijk uit op een machtswisseling in de kerkenraad. En toen de mogelijkheid daar was, bedankte hij.

Toch geen ouderling

Ik heb in 2020 een serie van drie artikelen over Willem Verheij geschreven. In het tweede artikel behandel ik de bovengestelde vraag.³ Ik vermoedde toen dat het te maken had met het overlijden van zijn vrouw, niet zo lang daarvoor. Of dat Willem, die een gevoelsmens was en leefde in de bevindelijke wereld van de negentiende-eeuwse vromen, wellicht meende dat hij hiervoor een bijzondere aanwijzing van Boven moest hebben om dit ambt te mogen aannemen. Na nieuwe naspeuringen blijkt het toch nog wat anders te liggen.

Het kiescollege vergadert samen met de kerkenraad op 19 januari 1883.⁴ De benoeming van een nieuwe ouderling komt aan de orde. Het gaat om de vacature J.L. de Jongh. Deze vrijzinnige ouderling had de overwinning van de orthodoxie zien aankomen en was opgestapt. De uitslag van de 23 stemmen is: op W. Verheij worden 17 stemmen uitgebracht en op C. Terlouw 5 stemmen. Het maakt duidelijk dat Verheij de grote voorman is. Hij krijgt schriftelijk van de voorzitter bericht van zijn verkiezing.

Wat ik niet wist en nu door het notulenboek van Krijn van der Ham wel weet, is dat Verheij al één dag eerder op de hoogte was van zijn komende benoeming. Hij had hem zelf samen met zijn geestverwanten van *Waarheid en Recht* voorgekookt in de timmerschuur. Ik neem de notulen van 'de Leden van het Kiescollege' van 18 januari 1883, gehouden 'in de Timmerloods van Verheij' erbij. Twee kandidaten worden gesteld: het zijn de grote mannen van de schuurgroep: Willem Verheij en Cornelis Terlouw. Beiden verklaren zich bereid hun verkiezing te zullen aannemen als zij gekozen worden.

Zoals we zagen wordt Verheij de volgende dag gekozen. Maar onder de notulen van de kerkenraad en het kiescollege van 19 januari staat een opmerking: 'Op den 25sten Januari 1883 is bij den voorzitter bericht ingekomen, dat de heer W. Verheij na overweging voor zijne benoeming tot Ouderling bedankt heeft.'

Het betekent dus dat Verheij een dag vóór de officiële vergadering in de kerk al met zijn geestverwanten in de timmerloods overlegt om de koers uit te zetten. Vies van kerkpolitiek was hij niet. Op zich is het al vreemd dat we verslagen vinden van het kiescollege in het notulenboek van de kiesvereniging. Als ik het in politieke termen definieer wordt het misschien duidelijker. Stel je voor dat het parlement

vergadert op 19 januari. Maar al op 18 januari vergadert de door mij bedachte partij 'Recht voor allen'. Deze partij heeft de absolute meerderheid in de volksvertegenwoordiging en zij bepaalt hoe er de volgende dag gestemd gaat worden. In onze vaderlandse politiek is dat wat denkbeeldig, maar zo ongeveer verliep het kerkelijk proces in Ameide in Tienhoven in de tachtiger jaren van de negentiende eeuw.

Op 1 februari 1883 komen de leden van het kiescollege opnieuw in de timmerloods bijeen. Want op 2 februari wordt er weer in de kerk vergaderd. In beide vergaderingen komt de nog steeds bestaande ouderlingenvacature aan de orde. In de 'schuurvergadering' krijgt Terlouw de meeste stemmen, zestien, maar Verheij, krijgt er, ondanks zijn eerdere weigering, toch ook nog acht. En dan lezen we over de beraadslaging in de timmerloods een interessante mededeling die voor mij nieuw was: 'Beiden verklaren zich bereid de benoeming te zullen aannemen wanneer de keuze morgen op hen mogt vallen, de laatste (dat is Verheij; SJ) echter op de voorwaarde dat eenige inlichtingen om het bezwaar van de vorige benoeming weg te nemen nog voor de stemming door hem zijn verkregen.' Op deze lastige zin kom ik terug.

Een dag later vergadert het kiescollege onder leiding van de consulent, ds. Ringeling van Lexmond, in de kerk. Kiescollege en kerkenraad samen moeten de nieuwe ouderling kiezen: wordt het Terlouw of toch Verheij? De laatste krijgt de meeste stemmen en wordt verkozen. Volgens art. 10 van het plaatselijk Reglement krijgt hij nog staande de vergadering bericht en ook het tegenbericht komt diezelfde avond nog binnen: Verheij neemt zijn benoeming aan. Op 4 februari zal dit aan de gemeente worden meegedeeld. Maar onder de notulen staat een opmerking: 'Op Dinsdag, den 20sten Maart 1883, kwam 't bericht in, dat de heer W. Verheij bedankte voor zijne benoeming tot Ouderling.'

Verheij had op 1 februari voorwaarden gesteld voor zijn benoeming tot ouderling. Ik denk te begrijpen waarover deze voorwaarden gaan: over de schuurdiensten. Die werden nog steeds gehouden en zouden pas op 5 april 1885 stoppen. Willem Verheij voelde natuurlijk wel dat het problematisch zou zijn wanneer hij als ouderling in de dorpskerk dienst zou doen en er gelijktijdig in zijn timmerschuur een alternatieve dienst zou worden gehouden. In de vergadering van 2 februari leek voor dit probleem een oplossing mogelijk te zijn, maar uiteindelijk zijn de partijen er niet uitgekomen en heeft Willem zes weken later alsnog bedankt. Op 29 maart vergaderen kiescollege en kerkenraad weer over de nog steeds openstaande plek van ouderling en dan wordt C. Terlouw gekozen. Die aanvaardt deze benoeming en wordt op 15 april in het ambt bevestigd.

Abraham Kuyper in Ameide

Bij mijn weten is de grote voorman van de orthodoxie, Abraham Kuyper, ook wel Abraham de Gewel-

3 S. Janse, 'Van de schuur naar de kerk. Willem Verheij (1818-1890) als voorman van de rechtzinnig-hervormden in Ameide en Tienhoven, *Nieuwsblad* 31.3 (2020) 28-33, spec. 33.

4 De notulen van het kiescollege zijn te vinden in het Regionaal Archief Gorinchem, Hervormde Gemeente Ameide en Tienhoven: archiefinventaris 3.18.50, inventarisnummer 501. Ze zijn gedigitaliseerd op de website van onze vereniging te vinden.

◀ Kuyper in een cartoon van Albert Hahn sr.

Abraham Kuyper ▶

Schoonhovensche Courant 4 mei 1889

KIEZERS DER PROVINCIALE STATEN
uit de Districten Gouda, Gorinchem, Sliedrecht
worden uitgenoodigd ter aenkomst, bij bespreking van de verkiezing 14 Mei a. k.,
Spreker: D^r. A. KUYPER
VAN AMSTERDAM.
op VRIJDAG 10 MEI a. s., 's nam. half drie uur, in het Hôtel „Van Zessen” te Schoonhoven.
Tusschenpfeffen verkrijgbaar bij den Heer J. W. VALK te Schoonhoven, alsmede in den Boekhandel van de Firma R. & W. H. VAN ROOIJEN alhier.

*— Op Vrijdag 10 Mei a. s., des namiddags half drie uren, zal door den heer Dr. A. Kuyper, met het oog op de aanstaande verkiezing voor de Prov. Staten, alhier eene staatkundige rede gehouden worden in het lokaal „Hotel van Zessen”.

dige genoemd, nooit in Ameide geweest.⁵ Maar zijn invloed was ook hier voelbaar. Kuyper organiseerde zijn troepen en maakte van onbeduidende mensen aan de onderkant van de samenleving een machtig leger. Via de pers had hij zijn invloed tot in de verste hoeken van ons land. Willem Verheij las de *De Heraut*, een van Kuypers bladen, zo weten we uit zijn levensgeschiedenis.⁶ Door wat hij daar las raakte hij geïnspireerd om de schuurdiensten op te zetten. Dan heeft hij intussen al een hele ontwikkeling door-gemaakt. In zijn levensverhaal vertelt hij dat hij al eerder in de schuur een gezelschap had opgericht. Dat is geen kerk, maar een groep van vrome, mystieke gelovigen die regelmatig met elkaar spreken over het innerlijke, geestelijke leven. Over God en de ziel. Over wat er gebeurt als een mens bekeerd wordt. Ik lees in zijn bekeringsgeschiedenis dat Verheij aan de deelnemers vriendelijk verzocht 'om alle kerkstaat praatjes te mijden en daarover niet te handelen omdat ik bij ondervinding had bij anderen dat zulks niet stichte maar eerder verwarring te weeg bracht. Ja somtijds verbittering verwekte...'⁷ Geen 'kerkstaat praatjes' wil zeggen: geen kerkpolitieke discussies. Over afscheiden van de Hervormde Kerk of er in blijven, bijvoorbeeld.

Ik weet niet of Verheij het zich bewust was, maar hij heeft in de loop van de jaren wel een zwaai gemaakt. Als hij ontdekt dat met de stemmen van de mandenbreiers en de hoepmakers iets te bereiken is, schuwt hij de kerkpolitiek niet langer. In het spoor van Abraham Kuyper. Voortaan richt hij zich op dit ene punt: hoe krijgen we de sleutels van de kerken in

Ameide en Tienhoven in handen? Dat vraagt strategie.

Dat Willem Verheij de schuurdiensten op 5 april 1885 laat stoppen is niet toevallig. De week daarna zal de orthodoxe kandidaat P. Bongers bevestigd worden tot predikant en zijn intrede in Ameide en Tienhoven doen. Verheij heeft het zekere voor het onzekere genomen: zolang er geen orthodoxe predikant in deze dorpen stond, gingen de schuurdiensten door. Het spel werd hard gespeeld. Het was ook oorlog. De kerk moest veroverd worden. In de vergadering van 27 december 1883, weer tijdens een vergadering in de timmerschuur, roept de voorzitter van de kiesvereniging, Willem Verheij, de aanwezigen op om de volgende dag te komen stemmen. We lezen: 'Door den Voorzitter wordt aan de presente leden verzocht al het hunne te willen bijbrengen tot eene trouwe opkomst ter stembus, ten einde ieder op zijn post wakker en ten allen tijde gereed ten strijde staat om zodoende de zaak met volharding tot een gewenscht einde te brengen.' Het einde, dat was: de sleutels van de twee dorpskerken.

Achterkamertjespolitiek

Landelijk maakten de kerkelijke leiders van de verschillende richtingen zich intussen wel zorgen over de partijvorming en de verdeeldheid die bij deze richtingenstrijd voelbaar werd.⁸ Dat was in Ameide en Tienhoven zeker ook het geval. De beslissingen over de benoeming van ouderlingen en diakenen en de beroeping van een predikant werden officieel in de kerkenraadskamer genomen door het kiescollege en de kerkenraad gezamenlijk. Maar in de praktijk werd alles in de timmerschuur van Verheij voorge-

5 Wel bijv. in Schoonhoven, in 'Zaal van Zessen' het huidige Belvédère. Zie de advertentie. Maar dat was later, in 1889.

6 *Gods Vrijmagtige Genade Verheerlijkt aan de grootste der Zondaren*, p. 72 van de overgeschreven kopie.

7 *Gods Vrijmagtige Genade*, p. 28.

8 Annemarie Houkes, *Christelijke vaderlanders. Godsdienst, burgerschap en de Nederlandse natie. 1850-1900* (Amsterdam 2009) 181-183.

Ameide.

Door het Kantongerecht te Gorinchem zijn in de openbare terechtzitting van 27 April zijn H.W., J.v.d.K., J.V., A. van G., N.S. en C.S., allen wonende in deze gemeente, beklagd van dronkenschap en burengerucht, veroordeeld ieder tot f 6 boete of twee dagen gevangenisstraf.

5 Mei. Door het college van Notabelen was tot Kerkvoogd benoemd, in plaats van den heer G. Van Es, die door verandering van woonplaats als kerkvoogd moest aftreden, de heer P. W. Muilwijk. Het gevolg van die benoeming was, dat de heeren A. Van der Linden en G. Woudenberg bedankten als Notabelen.

Thans blijkt, dat de heer P. W. Muilwijk zich de keuze tot Kerkvoogd niet heeft laten welgevallen en tevens bedankt heeft als Notabel, zoodat eene verkiezing van drie Notabelen zal plaats hebben op Vrijdag 7 Mei.

Er bestaat in Ameide eene kiesvereniging op Kerkelijk gebied onder den naam van „Recht en Waarheid” waarvan de heer W. Verheij Cz. President is, doch geene statuten of een reglement heeft. Van die vereniging was ook de heer P. W. Muilwijk secretaris, die ook voor die betrekking heeft beland en in wiens plaats is benoemd de heer C. Verheij Wz.

▲ 1886 - Bericht in "De Vijfheerenlanden".

kookt. Het woord achterkamertjespolitiek was nog niet uitgevonden, maar het zou hier wel toepasselijk zijn geweest.

Dat niet alles volgens de regels ging is ook een scribent van *De Vijfheerenlanden* opgevallen, die op 9 mei 1886 over de kiesvereniging *Recht en Waarheid* (bedoeld wordt: *Waarheid en Recht*) spreekt en opmerkt dat deze vereniging geen statuten of reglement heeft.¹ Zijn kritiek is niet mals: 'Het gaat op Kerkelijk gebied te Ameide als met wolven, die te zamen een prooi bemachtigd hebben en bij het verdeelen van den buit elkander gaan bevechten.' Waar deze woorden op slaan kon ik jammer genoeg niet meer achterhalen.

voor de opgevallen plaatsen als Notabel gesteld de heeren P. W. Muilwijk, J. Bunschoten en H. Bikker.

Het gaat op Kerkelijk gebied te Ameide als met wolven, die te zamen een prooi bemachtigd hebben en bij het verdeelen van den buit elkander gaan bevechten.

Door Kerkvoogden is tot Kerkelijk ontvange benoemd de heer H. Verheij, die sedert Vrijdag 23 April lidmaat is.

▲ 1886-05-09 VHL Op kerkelijk als met wolven...

1 Er bestaat wel een reglement van de kiesvereniging, maar dat is van 8 feb. 1928.

Democratie vraagt oefening in overleggen en vergaderen. Dat de schuurgroep die kunst nog niet helemaal machtig was, bewijst ook het volgende. Het notulenboek van 1881-1885 dat ik aan de Bordenweg aantrof, heet het boek van de Kiesvereniging *Waarheid en Recht*. Deze vereniging heeft een bestuur met een voorzitter en een secretaris. De voorzitter is al die jaren Willem Verheij en de secretaris wisselt. Maar in het boek staan ook verslagen van de officiële vergaderingen van het kiescollege met kerkenraadsleden, waar het beleid voor de officiële vergaderingen werd voorgebakken. Die vergaderingen werden ook ondertekend door de voorzitter en de secretaris van de kiesvereniging. Terwijl deze vergaderingen volstrekt officieus waren en dus geen bestuur met voorzitter en secretaris kenden.

In landelijk perspectief

Het lijken wat krabbeltjes in de marge te zijn wat ik in dit artikel naar voren breng. Maar misschien is het belang van het ontdekte notulenboek toch wat groter. In de tweede helft van de negentiende eeuw wordt onze democratie uitgevonden. Niet in één keer, maar met kleine stappen. In het revolutiejaar 1848 had een klein deel van de burgerij stemrecht gekregen: 10% van de mannen, nog geen 3 % van de bevolking.² We spreken hier van het censuskiesrecht waarbij de burger moest bewijzen dat hij zowel ontwikkeling als welstand bezat. In de jaren daarna worden deze criteria steeds verder opgerekt, maar pas in 1917 kwam er algemeen kiesrecht voor alle mannen en in 1919 ook voor de vrouwen.

Tegen deze achtergrond is het bijzonder en zelfs revolutionair te noemen dat de Nederlandse Hervormde Kerk al vanaf 1867 voor alle mannelijke lidmaten het algemeen kiesrecht invoerde. We zagen dat die mogelijkheid in Ameide en Tienhoven pas in 1881 tot actie zou leiden en de rechtzinnigen aan de macht zou brengen. De kerk was de oefenschool voor de democratie, zo is wel gezegd.³ De officiële notulen van het kiescollege dat in de kerk vergaderde hadden we al. Ik noem ze maar de notulen van de voorkamer. Maar sinds kort weet ik dat er aan de Bordenweg 2, Meerkerk, ook notulenboeken bestaan van de achterkamer. Ze laten ons zien hoe ingewikkeld het proces van de democratie is, zowel in de politiek als in de kerk. Hoe ga je om met macht? Het is een vraag waar we nog steeds niet uit zijn en wel nooit uit zullen komen. Duidelijk is wel dat Abraham Kuiper niet altijd een fijnzinnige gids was. De verwarring en verbittering waar Verheij aanvankelijk bang voor was, zou ook in onze Lekdorpen nog voelbaar worden. In de kerk en in de politiek. Krijn, hartelijk dank dat je deze boeken gered hebt uit de papierversnipperaars en voor het nageslacht hebt bewaard.

2 Maarten van Balluseck, 'Klaar voor de democratie!', *Novum* 33. 3, p. 10-13, spec. p. 11. Zie http://novummagazine.nl/system/redactor_assets/documents/15/33-3_NOVUM_december-2011_januari-2012.pdf (04-01-2022).

3 F. Groot, *Rooms en rechtzinnigen en nieuwlichters. Verzuiling in een Hollandse plattelandsgemeente, Naaldwijk 1850-1930* (Hilversum 1992) 72; Houkes, *Christelijke vaderlanders* 146.

LEZING LEZING LEZING LEZING

Baggeren, de wondere wereld van waterbouw

nationaal
BAGGER
MUSEUM

Datum : dinsdag 21 februari 2023
Locatie : stadhuis op de Dam in Ameide
Sprekers : Bas de Goeij en Remco van de Ven (twee oud baggeraars, vrijwilligers van het Nationaal Baggermuseum).
Aanvang : 20.00 uur.
Toegang : vrij

Het Nationaal Baggermuseum te Sliedrecht biedt deze lezing aan. Baggeren is veel meer dan zand boven water halen, het is de wereld van waterbouwkunde. Aanleg van nieuwe havens, het bouwen van het vliegveld Chek Lap Kok en Disney Land in zee bij Hong Kong, de Palmeilanden bij Dubai, de aanleg van Europoort, Maasvlakte I en Maasvlakte 2, uitbreiding van het Suezkanaal, landaanwinning Singapore, Deltawerken in Nederland. Dit is een selectie van projecten die door baggeraars over de gehele wereld worden uitgevoerd. De offshore activiteiten zijn sterk verbonden met de wereld van waterbouw. Denk maar aan het bouwen van windmolenparken op zee of het leggen van communicatiekabels, gas- en olieleidingen in de zeebodem, ook dit zijn activiteiten van baggerbedrijven. Belangrijk is ook het uitvoeren van onderhoudsbaggerwerk om havens toegankelijk te houden voor de scheepvaart.

Bouwen met de natuur is ook het werk van de baggerbedrijven, zoals:

- de Marker Wadden,
- de Zandmotor langs de kust,
- de nieuwe Hondsbosche Zeewering en
- de renovatie van de Afsluitdijk.

Nederlandse baggerbedrijven zijn vanaf het eerste begin betrokken bij het uitvoeren van grote werken. Waarom komt deze bedrijvigheid oorspronkelijk uit Sliedrecht? De baggeraars gingen voor jaren naar verre oorden om baggerwerk uit te voeren en ondertussen regelden hun vrouwen geheel zelfstandig thuis alle voorkomende zaken.

Vroeger werden baggerwerken met de hand uitgevoerd. Rond het jaar 1850 werden baggerwerktuigen uitgerust met stoommachines en zo werd ineens veel meer mogelijk. Sindsdien ontwikkelen baggerwerktuigen elk jaar en worden de meest moderne technieken toegepast. Ontwikkelingen die nooit ophouden. Het verleden, het heden en de toekomst wordt met vele beelden getoond tijdens de voordracht. Een boeiend verhaal over de mens en zijn machines.

